

GŁOWA (5050) *sb f*

f (5044), *m* (6) [w funkcji *n-pers*].

głowa (5048), (czes.) **hlawa** (1), (rus.) **holowa** (1), [**gława**]; *głowa* : *hlawa* : *hołowa* *GórńDworz* (86 : 1 : 1).

głow- (675), *głów-* (4); *głow-* : *głów-* *Mącz* (165 : 2), *SarnStat* (100 : 2); *hła-*; *hoło-*; *-a jasne* (w tym 11 r. błędne znakowanie).

sg N *głowa* (583). $\diamond$ *G* *głowy* (1086), *głow(e)j* (2); *-y* : *-(e)j* *Mącz* (44 : 2). $\diamond$ *D* *głowie* (92). $\diamond$ *A* *głowę* (1495) [w tym zapis: *-ą* (31), *-e* (29), *-a* (12)]. $\diamond$ *I* *głową* (644) [w tym zapis: *-a* (3)]. $\diamond$ *L* *głowie* (577). $\diamond$ *V* *głowo* (12). $\diamond$ *pl N* *głowy* (49). $\diamond$ *G* *głów* (133); *głów* (12), *głow* (1) *MurzNT*, *gł(o)w* (120). $\diamond$ *D* *głowâm* (4) *RejPs*, *WujJudConf*, *Oczko* (2), *głow(o)m* *KlonWor* (4); *-âm* (3), *-(a)m* (1). $\diamond$ *A* *głowy* (188). $\diamond$ *I* *głowami* (71) [w tym zapis: *-amy* (4)], *może* *głowmi* (1) *Calep* 6b; *-ami* (61), *-âmi* (2), *-(a)mi* (8); *-âmi* *KrowObr*; *-ami* : *-âmi* *BielKron* (10 : 1). $\diamond$ *L* *głowâch* (92), *głowiêch* (5); *-êch* *KochJez*; *-âch* : *-êch* *HistAl* (1 : 2), *WujNT* (4 : 2); $\sim$ *-âch* (46), *-ach* (34), *-(a)ch* (12); *-âch* *KrowObr*, *RejWiz* (4), *RejZwierz*, *GórńDworz* (2), *RejPos* (3), *RejZwierc*, *BudNT*, *StryjKron*; *-ach* *KromRozm* III, *Leop*, *Mącz* (2), *CzechRozm*, *CzechEp*, *NiemObr*, *KochEpit*, *KlonŻal*, *WujNT* (4), *PowodPr* (2), *SkarKaz*, *CzahTr* (5), *KlonWor*; *-âch* : *-ach* *BibRadz* (2 : 2), *BielKron* (1 : 2), *SienLek* (2 : 1), *RejAp* (24 : 1), *BudBib* (1 : 2), *SkarŻyw* (2 : 4); $\sim$ *-êch* (1), *-(e)ch* (4). $\diamond$ *N a. A* *głowy* (1). *du N* (*cum nm*) *głowie* (8) *Leop* 4.Esdr 11/30, 34, *GórńDworz* Kk6v, *BudBib* 4.Esdr 11/23, 30, 34, *KochFr* 18, *BielSen* 10. $\diamond$ *A* (*cum nm*) *głowie* (3) *GórńDworz* Pv [2 r.], *GórńTroas* 42.

1. W znaczeniu podstawowym jako część ciała (też jej wizerunek); *caput* *Murm*, *BartBydġ*, *Mącz*, *Calag*, *Cn*; *cerebrum* *Mącz*; *sinciput* *Cn* [wskutek płynności granic między znaczeniami w wielu użyciach umieszczonych w różnych rubrykach znaczeniowych spotykamy się ze świadomym wyzyskiwaniem tej wieloznaczności w postaci zabiegów stylistycznych, aluzji i uwikłań kontekstowych, wyraźnie nawiązujących do znaczenia genetycznego; ponadto w jednej partii tekstu różne użycia mogą wykazywać różny stopień leksykalizacji] (3189) : *anszmy mv* *zadaly dw ranv synych yedney wġlowa a drughey wramya ZapWar* 1527 nr 2380, 1503 nr 1928, 1504 nr 1961, 1505 nr 2070, nr 2002, 1507 nr 2032 (30); *ZapMaz VII Z* 14/356; *MetrKor* 26/62 [2 r.]; [*Marchołt*] *głowę* miał wielką/ *czoło* *Ífyrokie March*¹ A3, D3; *Bych* *Ńie tych Ńzkod wwiârował*. *Naprzod gorâcâ Ńłonecznego*: *Bo to głowie nic gorŃzego BierEz* B3v, A2, F2, I [2 r.], O3, Q3 [2 r.]; *ijze ty ijŃtê oftrożyny/ przeŃŃly iego Ńwiêtâ głowê aże do mozġu/ tak ijż krew [...]* *po obliczu z iego Ńwiêtê głowy obŃicie ciekla OpecŻyw* 128, 15v, 36v, 70, [79] [4 r.], 88v (44); *OpecŻywList C*; *LibLeg* 10/93v; *PatKaz II* 58v; *PatKaz III* 120, 121 [2 r.], 132, 140, 154; *Ocaput. das hinder teyl am haupt Tył głowy, Ocapitium idem Murm* 49, 49 [2 r.], 72, 76 [2 r.]; *HistJóz* A4v, B4; *vertex, etiam vertigo vel summitas, vyrsch glovy vel cyemyâ BartBydġ* 168b, 100b; *Iezu ktorys koronê cierniowâ na głowê twâ włożonâ barzo Ńkromnie noŃił. TarDuch* C[4], C3, C[4], C5v [2 r.], C6v; *Parchy na głowie leczy vwarzone korzenie z bożym drzewkte [!]* *FalZioł* I 3a; *Też kto ma bol w poł głowy varz żoŃcieñ Ńzałwiâ FalZioł* I 15b; *gdy go ktho wonia albo pożywa/ niedopuŃzcza dymu wŃtêpować w głowê z żoŃadka FalZioł* I 28b; *Gdy ten woreczek przyłożyŃ na głowê na ciemiê/ romê zimnâ vlecza gdy thak dġugo na głowie ciepġo będzie ten worek leżał/ iŃzby Ńie głowa mogġa zapocić. FalZioł* I 93d; *Theż czyni vżyteczne kichanie wywodzâcz z głowy flegmiŃte*

wilkofci *FalZioł* III 4a; Piżną tak żeby Baran miał w głowie iakiegos robaka *FalZioł* IV 2d; Riba iest naturi miękkiy: iedz iey mięło zgrzbieta od głowy pierwłze zwono. *FalZioł* IV 45c, [‡]a [2 r.], b [3 r.], d [3 r.], e [3 r.], f [5 r.] (435); *BielŻyw* 67, 72 [2 r.], 84, 100, 106 (9); trzeba wiedzieć iż wżytkie fmyłły człowiece w głowie fą zamknione. *GlabGad* A5v; Czemu niewiałty częścicy głowa bala niż otroki. *GlabGad* B3v; Bowiem nos lie ma v głowy iakoby wychod v zamku *GlabGad* B7; ktora [szyja] frzoduie miedzi głową y theż miedzi wżythkim ciałem *GlabGad* Dv; á to lie pośpolicie przydawa chorym ludziem ktorzy wiele takowych dymow w głowie zamieszanych miewaią *GlabGad* L6; V kogo głowa iest wartogłowa, to iest tam y fam prędko obrotną, taki bywa szalony plotka *GlabGad* M7, A5v, A7 [4 r.], A7v [2 r.], B, B2v [4 r.] (85); piłali ci to Hiſtorici aby tam rodzili lie ludzie [...] o dwu głowach, albo o iedney nodze, drudzi ze pfią głową *MiechGlab* +5; naniefli z sobą mnoſtwo frzebrnych pieniedzi. Na ktorych iest napis y głowa Adriana Cefarza. *MiechGlab* 46, 9, 11 [3 r.], 13, 46 [2 r.], 63 [2 r.]; Siedm też członkow w ktorich żywoth zależy człowieczy. Głowa / płucza/ fercze/ wątroby/ żołądek z ielity/ á dwie nercze. *KłosAlg* A3v, A3v; *March*³ T7, Vv; *WróbŻółt* H4; *RejPs* 139v; a waz bill thak wylky yłz gdi fzye na Nogach podnyoſl theda głowa nyeba fzyegall. *LibMal* 1554/191, 1543/76v, 77, 1544/93v, 1546/112v, 1547/129v (11); *RejRozpr* G3; *LudWieś* B3v [2 r.]; Mnieſ lie zdało zem noſił trzy koſze na głowie *RejJóz* I8v, C8v, D3; *SeklKat* Y2, Y4v; *RejRozm* 393; Xiążę Iana Krzcziczela miał Srebrna Głowe był włac dał *RejKup* z7v, e6v, h6v, k3, k4v, r2v [2 r.] (14); przybliżywłzy lie ku Olimpiey położył na iey łonie głowę y pocałował ią. *HistAl* A5v; Smokowie też mieli ná głowiech fwych grzebienie *HistAl* H6; niektora niewiałta porodziła fyná bárzo dziwnego/ ktori od głowy aż do pępká był fpołobu ludzkiego *HistAl* M8, A4v, A5, A6, A6v, A8v (26); wpodufkę mu ktora pod głową miał/ igielek natykali *MurzHist* Ov, E2v [2 r.], P3; I płunawłzy [!] nán brali trćinę i bili w głowę iego. *MurzNT Matth* 27/30, *Matth* 26/7, 27/29, 33, *Ioann* 13/9, 19/2; *KromRozm III* F6v, F7 [2 r.]; Zyawłzy ſwoie welá z głowy/ Poydą włkoki y przez ſtoły *BielKom* G3v, F4, G2, G3; *GliczKsiąż* D4; A chociałz wyęc też káždy s nich ma w głowye fwey oczy/ A yednák żaden nye baczy co fye tu s nim toczy *LubPs* aa, dd3, hhv; *GroicPorz* k3, k3v, 12v, 14, 113; Głowy/ Czáfki/ Ręce/ Nogi iedni frebrne/ drudzy wołkowe/ ſtáwiáli *KrowObr* 80, 25v, 26v, 27 [2 r.], 87v, 92 (17); Aż od wielkiego brzėku coſ lie dzyało w głowie. *RejWiz* 25; Niech y głowá y mowá okaże wefele. *RejWiz* 44; Hárpia pthak s człowieczą głowá. *RejWiz* 82 *marg*; Widziłz Słóńce y Miefiąc/ niebo/ wżytki gwiazdy/ Iákoćby tuż nád głowá práwie ſtały záwždy. *RejWiz* 120v; łby pogolili/ A zda lie im áby tym Bogá zniewolili. O ſzalony rozumie w ofkubionej głowie *RejWiz* 183v, 20, 21v, 26 [2 r.], 28, 35v (39); Swięthym będzie/ poki będą rość włofy ná głowie iego [*crescente caesarie capitis eius*] *Leop Num* 6/5; fplugáwifie głowá poſwięcenia iego: ktora nátychmiałt ogoli *Leop Num* 6/9; wyrzałem że głowá po práwey ſthronie/ pożárła onę kthorá byłá po lewey. *Leop 4.Esdr* 11/35; Ten ktory wzgorę rzuca kámieñ/ ná głowę iego pádnie *Leop Eccli* 27/28, *Lev* 1/8, 12, 8/20, *Num* 6/5, *Iudic* 5/26 (43); *RejFig* Aav, Bbv, Bb2, Bb4, Bb7v, Dd2v, Ee; áleć bliżná od głowy do fzyie *RejZwierz* 30, 15v, 29, 42v, 68, 103v (16); *WyprKr* 20v [3 r.]; á nie poſtoi brzytwá ná głowie iego. *BibRadz 1.Reg* 1/11; Miefzczánie z Abel ſciáwłzy Sebę wyrzucili głowę Ioábowi. *BibRadz 2.Reg* 20 *arg*; Ten zálie głos [...] co nie wychodził z głow iedno z poſrod ciála iego/ tenći iest wykład iego. *BibRadz 4.Esdr* 12/17; Iudyth rofkázuie głowę Holofernowę záwieſić z muru. *BibRadz Judith* 14 *arg*,

I 2d marg, *Lev* 8/9, *Iudic* 9/53, *2.Reg* 4 arg, *Iob* 40/26 (31); *Goski* *2v; przeto v nog Kriřtuřowych bywa znáczoná głowá Adámowá pod krzyżem od málarzow. *BielKron* 3v; przeto kámieñ ná którym głowá śpał/ wytáwił y náznáczyl *BielKron* 14v; ptacy s twoiey głowy będą ieść iáko s kofzá *BielKron* 16v; sřtał fie wielki głod w Sámáryey/ iż iedná głowá Ořla byłá zá LXXX. řrebrnych pieniędzy *BielKron* [85²]v; á nie mořezli żywego przyřláć/ tedy głowę iego *BielKron* 104; Kálifka žiemiá noři Zubrzą głowę máiac koronę złotá miedzy rogámi *BielKron* 425, 8 [2 r.], 8v [2 r.], 9v [2 r.], 14v, 16v (139); Nie onác to Chimerá ogniem dycháiacá/ Ani Scyllá/ ni Hidrá wiele głow máiacá Ani Sfinx *GrzegRóżn* O2; *KochSat* B; Alopecia, Niemoc/ álbo/ chorobá głowy od ktorey wřofy z głowy lázác/ Parch *Mqcz* 7a; Hermae, Sřupy albo obrázy tákowe którym głowy mogly być odeymowáne á ynfze przypráwiáne [!]. *Mqcz* 155b; Loligo, Rybá máyácá głowę miedzy nogámi *Mqcz* 197a; Diminutio capitis, Rozbicie głowy/ nářłuczenie w głowę. *Mqcz* 223b; Oryx, Nieyákie žwiérzē kozie podobne/ ná którym řieřć przeciwo głowie opák řtoyi. *Mqcz* 270c; Redimiculum, [...] toczenicá/ Albo ynfze ochędozenie które białe głowy ná głowie nořzác. *Mqcz* 349a; Truncus corporis, Ciáło króm głowy. *Mqcz* 467a, 2b, d, 4b, 6b, 12b (77); *Prot* A3v, B3, C4; STárzy Lekárze/ ciáło cřłowiece ná cztery częřci rořdziłili. Pierwřza część/ Głowá: wtora/ Pierři: trzećia/ Zořádek: czwarta/ Pęchyrz. *SienLek* 15; Wiedz iż cokolwiek w głowie niemocy bywa/ z zbytniego žimná á z gorácá fye rodzác. *SienLek* 15v; Zylá podle Nozdrz/ czyřci głowę/ á pomaga řłuchowi. *SienLek* 35v; Głowie chorey nic zdrowřzego iedno žimna wodá *SienLek* 39v; řupiny rzodkwiane z ciemierzycá czarná w řugu warz/ á głowę tym myy. *SienLek* 47; poduřzkę z Ruty ma pod głowá mieć *SienLek* 59v; Bielmo řpádzá żořć přia z miodem/ wřożywřy mozgu iářkořczego á wřypawřy popiořu z głow á z ogonow myřznych palonego *SienLek* 70; Lup albo otręby z głowy zgániác *SienLek* S3, a4, 3v, 11v [2 r.], 15 [3 r.], 15v [2 r.] (155); *SienLekAndr* a3; *LeovPrzep* I3v; Ktore páńřtwo Rzymřkie figuruie fie nam oná Beřtiá o řiedmi głowach *RejAp* BB3v; Pořrzy ná głowę káždemu ielli iey nie naydzieřz cechowáney. *RejAp* 79v; iż widziá Anyořá řtoięcego ná morzu [...]/ tęczę máiacęgo okořo głowy řwoiey. *RejAp* 84v, BB3v [2 r.], BB4, BB4v, CC3 [2 r.], 12 (74); potrzebá tego byřo/ žeby ten domek głowá nářzác/ w ktorey řubtylna rzecz rozum cřłowiecey chowác fie miá cienkimi á drobnymi kořthkámi okryta byłá *GórnDworz* I; Ten řłuch práwi v nas ielth w hordzie o tobie/ iáko byř dwie głowie nořil/ ná řwych rámonaob/ á dla thego moy pan/ s tym ledáiákim pořelřtwem mnie thu pořłáć/ ábym fie przypátryřł temu: Ia pák wizu v ciebie nie dzwie hořowie/ ále odnu/ dá dobru. *GórnDworz* Pv, I, L8, P5 [2 r.], P6v, P7 (17); Zátym Ionátás pořożył fie ná řuknie/ á głowę řwá pořożył ná iey řonie. *HistRzym* 63, 10v, 11, 16 [2 r.], 16v, 26v (26); A dla tego powiádá Pan/ iż ia przeto każę odrzeć á obřylic ty márne głowy ich *RejPos* 306; A on nędzniczek [...] iář plákác wwieřiwřy fie v głowy iey *RejPos* 343, 32, 71, 127, 150v, 162 (21); Zátacza fie po domu/ narzeká ná głowę. *BielSat* C2, C4v, D2, D2v, D3v, D4; *HistLan* C3, C3v; *KuczKat* 240, 260, 435; Bo ielli niepotrzebne wřofy z głowy y z brody ořrzygářz/ [...] á czemuřz teř tego nie obrzinařz [...] cořby duřzę ořzkarádzić miáło? *RejZwierc* 147v, 12, 28, 33v, 57v, 64 (19); ná drugi proć s powrozow záwiefzono/ w ktorá kámieñ wřożono iáko głowá álbo wiádro *BielSpr* 4v; áby rowno řtáli w nim konie głowámi iáko Wořy w Iárzmie *BielSpr* 9v, 4 [2 r.], 22v, 45, 46v, 51v, 68 [2 r.]; Co zacz ten drugi Greczyn urořziwy, Co głowę i ramiona niesie nad inřzymi? *KochMon* 27, 28, 31; Tedy m vyrzál gdy řię dwie głowie řpořu zrařtály. *BudBib* 4.*Esdr* 11/30; Owo

głowá Holofernówá/ nawyřířłego Hetmáná woýłk Ařsyryířłkich *BudBib Iudith* 13/18, *Ex* 12/9, *Lev* 1/8, 12, 15, 14/18 (41); *HistHel* C3; *Strum* I [2 r.], Q; *BudNT Matth* 18/8, 11, 27/29, 30, 37[36] (12); *CzechRozm* 168v, 169; Snadř w głowie Iowířzowey z Minerwá łie rodził *PaprPan* Q3, K2, Ee; *KarnNap* C, Cv; Bo dymy włępujące do głowy/ mieřzaią wřzytko/ á człowieká iákoby nie łwym á łobą niewładnącym czynią. *ModrzBaz* 52, 56v, 99v, 119; *SkarJedn* 59, 92, 148; Wřzákóz/ ieřł też chorób niemáło/ co z głowy pochodzą *Oczko* 14; A iř siárczáne wody takim głowám łá bárzo dobre łámy przez się/ wřzákóz ówy którym łye krulřcu co miedziánego/ álbo řeláznego/ przymieřzáło/ bárziéy głowę twieřdzą *Oczko* 16v; Proch głowám kářłżłcym. *Oczko* [42]v, 12, 12v., 13, 14 [3 r.], 14v [3 r.] (57); *Calag* 35a, 114a, 411a; *KochPs* 26; bo iey z głowy od wrzodu kořci wylářiły *Skarřyw* 374; Krzyřł ná głowách krolewřłkich czemu. *Skarřyw* 398 *marg*; Piotr vkrzyřzówány głowá ná doł w Rzyrnie. *Skarřyw* 595 *marg*, 16, 21, 46, 52, 69 (55); Byř nie wřiał bartá po głowie. *MWilkhist* B4v, B2, G2v; *StryjKron* 134, 161, 345 [2 r.], 351, 617 (9); *CzechEp* 370, 374, 375 [3 r.], 376, [411]; á Biřkup Rzymřłki/ podobnoby muřiał być głowá/ wřzytkich inřzych głow názwány/ o iákim *monstrum* do tego czáłu łłychác nie było? áby głowá głowy potrzebowałá *NiemObr* 47, 30; Przecř tego łmutny v fortuny łobie Ziednáć niemogę/ áby głowie obie Połpołu ná twym wdřięcznym mchu ležály *KochFr* 18, 11, 30, 93, 110; *Klonřal* D4; *KochSz* A4; *KochWz* 136; *KochMRot* C; *ReszList* 160, 161; *WerGořc* 227, 231, 251 [2 r.]; *WerKaz* 287, 290 [2 r.]; *BielSen* 7, 10; *Bielřjem* 8; Iuř mi w ptaká białégo wieřrch łye głowy mieni *KochPieř* 54, 20, 54; *KochSob* 60, 66; Potym łwé miłé włofy nadobnie łczolawřzy/ [...] Spleć: głowę nimi otocz křłżłłtownie w około *PudłFr* 73, 11 [2 r.], 21, 55, 70, 73; *ArtKanc* D9v, D17, E8, E8v, E14v; *BielRozm* 8 [2 r.], 18, 23, 26, 27, 29, 30; *GórnRozm* I4 [2 r.]; *KochProp* 8; *PaprUp* Iv; *ZawJeřł* 13; *ActReg* 73, 160; Triceps – Otrřech głowách. *Calep* 1085a, 55b, 130b, 160b, 181a [2 r.], 266b (18); *GostGosp* 128; *Phil* N2 [2 r.]; Gdy pádał lud/ tułów tu/ indžiéy głowá z włofy *GórnTroas* 17, 10, 40, 57, 62, 72; *GrabowSet* Q4, S3; gęřta Wiołná minie/ Niřli z głowy przeiębłéy ten řimny rok zginie. *KochFrag* 21; *OstrEpit* A3v; *WyprPl* Bv; BAđż pozdrowioná řtrářłziwa wřzytkim mocářłtwom głowo Páná nářzego Iezulá Chryřtułá *LatHar* 265; Ma też nákoniec y mieřce Káłwáryířłkie/ gđzie łudzi řtráconych głowy y inřze kořci łię walály/ lekkoř y hánbę łwoię. *LatHar* 319, 80, 212, 275, 280, 290 (20); Włofy z řpániáley głowy łwoiey rozpuřciłá *KołakCath* A3; Głowá grunt w człeku głowá mu pánnie *RybGęřli* C4v, C4v; A głowę łaná ř. Theodofius Ceřarz [...] przeniořłzy do Conřtántyńopolá/ známienity kořciół zbudował *WujNT* 60; Korony ná głowiech ich/ znáczą pychę haeretykom włářną *WujNT* 860; Smok ten ieřłci řzátan/ [...] máiácy řiedm głow/ to ieřł/ řiedm grzechow głównych *WujNT* 866, *Matth* 14/8, 11, 27/29, 30, 37 (42); *WysKaz* 45; *SarnStat* 262, 264; *SiebRozmyřł* C4v [2 r.], H2v [2 r.], I3v; *WitořłLut* A5; *KlonKr* C2v; Strogloditow częřć tákże przyřłżło ku pomocy/ Bez głow/ ále w rámicnách máiá łwoie oczy. *Kmitařpit* C4v, A4v, B; *PowodPr* 33 [2 r.]; *SkarKaz* 3b, 350b, 352a, 422b, 580b; Zaprawdě muři ten być, z rodziáu iákichři Grzybow: wřzyřłtek w głowę wrořł *CiekPotr* 66; *CzahTr* D4 [6 r.], E2, E2v [3 r.]; Zářłoń/ o mátko/ zářłoń głowę nieřczęřliwą *GořłCast* 26, 24 [2 r.], 25; *SkarKazSej* 676a [2 r.]; Nie mniemay byř łię miał myć w ciepłey łáźni/ Bo łię w tey Wánnie [...] Ochynieřł y zgłowá. *KlonFlis* F2v, A2, D, E2v, E4, F4v; *SapEpit* B4; Nie dbáią twárdę řercá ná łářkawá mowę/ Choćbyř mázał y mářłtem Iudařzowřłką głowę. *KlonWor* 28, *ded* **3, k. 6, 56, 75; Napierwey głowę mieway

pięknie vmuflkaną/ A przyśtoynym zákryciem záfwsze przyodzianą. *ZbylPrzyg* Bv, A2 [3 r.], A4v, Bv, B2, B3v [3 r.]; *SzarzRyt* D5v.

Tytuł (4): Rozmowá nowych Prorokow/ dwu Báránow o iedney głowie *BielRozm kt*, 2, 3, 5 źp.

Głowa traktowana jako najważniejszy organ ciała, ośrodek kierujący funkcjonowaniem innych członków, spełnia rolę egzemplifikacyjną (jako porównanie lub analogia) w tekstach traktujących o hierarchii w życiu społecznym (w Kościele lub w państwie) [użycia tego typu mogły stanowić punkt wyjścia do dalszego rozwoju znaczeniowego] (80): bo rownie gdyż íprawce od poddanych odstępuią iakoby głowa od ciała odstąpiła *BielŻyw* 84, 84; *KromRozm III* F5v, F7v; Abowiem ná Głowę thy trzy rzetzy należą. naprzod aby Głowá była wyíłfza nad wízyftki ínfe tzłonki. Potym áby głowá z ynfzemi tzłonkámí/ była ná każdym mieýfcu wftáwítnie ípoiona. Trzećie/ áby rządzíłá wízyftki ínfe tzłonki. *KrowObr* 12, 12v [2 r.]; *LeszczRzecz* A5v [2 r.]; *BielKron* 229v; Cłonki mowíá o głowie/ á íobie folguíá *Prot* D; *SarnUzn* E7v; *RejPos* 113v, 262 [2 r.], 281 *marg*; Bo gdy wízeláka káłká ktorey doftawamy w tey Swíátości/ z Páná Chríftulá íáko z głowy ná członki zpływa *KuczKat* 215; *WujJudConf* 121 [2 r.], 121v [2 r.]; *RejPosWstaw* 143v; *ModrzBaz* 21v, 101; Toć znáć íz nawyżízym był Pafterzem wízytkiego kościołá/ Bískup Rzýmłki ktory íię do głowy/ á ích do członkow przyrownáł *SkarJedn* 125; Co ták być może/ íáko gdyby ręká głowá íię wczýnić chciáłá: ktora z przyrodzenia ręká íełt. *SkarJedn* 163, A2v, 58 [2 r.], 59, 124, 144 (16); *SkarŻyw* 259, 368; á głowá tá ktorá Apółtoł przypomína/ nie może nogom rzec/ nie trzebá mi was *NiemObr* 46, 30, 44, 46 [2 r.], 47; *ReszPrz* 3 [2 r.]; *KołakSzczęśl* C4v; Bo co íełt fundáment w budowáníu; to íełt głowá w cíele/ krol w krolełtwie/ á goípodarz w domu. *WujNT* 68, 1. *Cor* 12/21, s. 625, 820; *SarnStat* 131; *SkarKaz* 245a, 488b, 606a [2 r.]; *VotSzl* A2v; Widzíeli íz ręká ná obronę głowy rádá ránę y wćięćie cíerpi *SkarKazSej* 669b; Religia íáko ferce w cíele ludzkím/ á krolewłki ítan íáko głowá. *SkarKazSej* 689a *marg*, 659b, 676a [2 r.], 677a [2 r.], 683b, 689a [6 r.] (17).

W charakterystycznych połączeniach: głowa drży, napęlnia się, naziębnie, stłucze się, włosami porasta, (wy)czyści się (3), *(za)boli (bala)* (22), *(za)chorzeje* (2), *zapali się; głowę (głowy) bić* (4), *dręczyć* (2), *dzierżec* (3), *leczyć* (2), *łupić, napęlniac* (3), *naparzac* (3), *obłóżyć, obłyśic, obnażyć, obrazić (obrażac)* (2), *obrocić, o(b)toczyć* (4), *ochędożyć, odmieniać (przemieniać)* (6), *odwinąć, okładać* (7), *opłokać, oskrobać, ozdobić, ożegać, plugawić, (po)maz(ow)ać (namazać, obmazać)* (25), *porąbać, posilać (posilający)* (11), *potwierdzać (twierdzić)* (8), *(po)urywać (zerwać, oberwać)* (5), *przebić, przeciąć, przyodziewać, (przy)stroić* (2), *purgować* (2), *rozbić* (4), *rozczepić, rozpalać, rozrazić, roztrącić, rozwalić, skryć* (2), *ścisnąć, tłoczyć, tłuc (o ziemię)* (2), *uciąć (ściąć)* (6), *urazić, (wy)czyścić (uczyścić, czyścić)* (27), *wysuszać, wzdrapać, zasłonić, zawi(ną)ć (obwi(ja)ć, obwinąć, uwić, zawijać)* (17), *zbić, zbość, zmacać, (z)maczac* (3), *(z)my(ja)ć (przemy(wa)ć, obmywać, umywać)* (29), *(z)ranić* (3); *głowie podpora, pomagać (pomoc)* (3), *służyć, szkodzić (szkodliwy)* (5), *użyteczny, zarażenie; głowá dawać znać, dotykać, mieść, obrocić się, ruszyć (ruszac)* (2), *sięgać, uderzyć (uderzenie)* (3); *do głowy godzić, pochodzić, podnoszący się, wstępować (wstępujący)* (6); *(o)koło głowy obwity, oplatać* (2); *z głowy pochodzić, spaść* (2), *strącić, wyciągać* (7), *wyjsć (wychodzić)* (6), *wypędzać* (2), *wyrwać (włosy)* (2), *wywodzić* (3), *z(d)jác (z(d)ejmować)* (13), *zerwać* (2), *zganíac* (3), *złóżyć, zrzucić; na głowę boleć, narzekać, pomagać, pomazować, posypyany, przyłóżyć (przykładać, przyłożony, przykładany)* (18), *przywiązać*

(przywiązować, przywiązany) (3), przywinąć (4), puszczać (3), styskować, wcisnąć, włożyć (kłaść, kładzenie, włożony) (41), wrzucić, włoczyć, (wy)lać (wlać, wylany) (6), w(z)dziać (5); pod głowę podłożyć (włożyć) (6); w głowę bić (bity) (11), dać [czym], iść, kurzyć się (2), natłuczenie, pochodzić (7), podnosić, ranić (3), tłuc się, uderzyć (się) (9), wrazić się (wrażony) (2), wstępować (wstępujący) (18), zadać ranę (29); za głowę dostać, (u)jść (2); (mieć, nosić itp.) na głowie bliznę (2), bryże, czap(ecz)kę (7), czepiec (3), czub(ek) (3), diademę, ferety, grzebień (3), guzy, gwiazdy (2), hełm (2), kapalin (3), kapelusz, kiwiory, koronę (44), krosty, łysinę, myckę, nakrycie, noszenie (2), olejek, parchy (7), plesze, płatek (2), pontaly, proch, przedział, ranę (2), rogi (7), siateczkę, skórę, skrzele, stroj, strupy (3), toczenie (2), welum (2), wieniec (wianeczek) (6), włosy (22), wrzody (2), zastonę, zawoj (2), żałobę; po głowie pogłaskać, skubać się, wziąć; (mieć itp.) w głowie bolączki, bol(enie) (boleść) (20), dymy, język, mózg (2), niemoc, niezyt, oczy (4), pianę, ranę (4), remę, smysły, ulżenie, wiatry, wilkości (7), wrzod; głowa apostołska (4), bawola, biskupia (2), boląca (5), cesarska, chora (13), cielęca, czcza (2), człowiecza (15), drżąca, dziecięca (dziecinna) (2), hetmańska, jastrzębia, jelenia, Jezu Krystowa, kapłunia, kaszląca, końska, kocza, kozia, krolewska (8), krostawa, lwowa (lwia) (8), mała (mniejsza) (4), martwa, mdła (3), mięsza (2), mięsista (2), mysza (2), myta; nieczysta, niewieścia, niezdrowa, oblaża (2), obliniała, obwiniona (obwita, zawita) (3), okrągła (2), orla, oskubiona, ośła, owcza, parchowata (parszywa) (13), pełna, podługowata (3), psia (23), ranna, silna, skopowa, słaba, stłuczona (2), spiczasta, strupliwa, sucha (3), średnia, święta (naświętsza) (11), umuskana (2), wartogłowa, wążła, węzowa (3), wielka ((na)więcsza) (16), wołowa, wyczyściona, zajęcza, zapalona (3), zawiązana (3), zawita (3), zbita, zdrapana, zdrowa, zimna (2), zmaczana, zubrza; bol(eść) (bolenie) głowy (99), choroba, cieczenie, ciemię (3), drżenie (6), dziureczki, gorącość (4), korona, kości, leczenie (3), lewa strona (2), łupienie (3), mdłość, moc, nakrycie, naparzenie, napełnienie (2), niemoc (2), ochędostwo, (o)czyścienie (5), okładanie, omdlenie, ozdoba (2), parchy, pierzchność, poł (10), połowica (3), prawa strona (2), przednia część, przedział (2), przodek (3), rany, rog, rozbicie, tył (19), wi(er)zch (50), wierzchnia część, włosy (2), zapalenie (2), zawiązanie, zaziębnienie (naziębnienie) (3); głową na doł (9), naprzod, na wschod słońca, do ziemi; o dwu głow(ach) (7), o trzech (6), o siedmi (26); ze dwiema głow(ami) (4), ze trzemi (2), z siedmią.

Przysłowia: Wam co was rycerzmi zową Należy mur przebić głową *RejRozpr* G; dawność powiedaia/ głowąc muru nieprzebiję. *OrzList* i2v; *WyprPl* C3v [ogółem 3 r.].

Poznać wnet Lotra pomowie Iako raroga pogłowie. *RejKup* h4v.

Fraza: »w głowie się mąci« (1): maż krew aż do omdlenia puścić/ aż fye pocznie w głowie mącić *SienLek* 124v.

Zwroty: »bić głowę o ścianę« (1): biyąc głowę o fciąnę mowilá: Pánie Boże coś ná mię dopuścić raczył *HistRzym* 37.

»bić się w głowę« [na znak rozpaczy itp.] = *caput quassare* *Mącz* [szyk zmienny] (3): *Mącz* 339a; gromy/ y błýkánia ták wśzytkich ludzi zafráły/ iłz wćiekác Cefarz muśiał/ wgłowę fię bijąc á mowiać: Nietfety/ to mię dziecko ták łromotnie zwyciężyło. *SkarŻyw* 553; Co fię biiefz w głowę? / — / Y gniewam, y boię fię. *CiekPotr* 89.

»głową chwiać; głowa się chwieje; chwiejenie głów« [często na znak szyderstwa] = *caput movere* *Vulg, PolAnt* [szyk zmienny] (16; 2; 1): *OpecŻyw* 143; Kto fie tak barzo śmieie iż też kaźle abo głouą chwieie, bywa taki nie śtateczny *GlabGad* O4v; dales nas ludziem na chwieienie głów. *WróbŻołt* 43/15; *RejRozpr* Fv; *RejKup* f3v, h8, k8v, bb3; *LubPs* M2, Zv [2 r.]; *Leop Eccli* 12/19, 13/8; *BudBib* 4.Reg 19/21; *BudNT Matth* 27/39; *KochPs* 30; *ZawJeft* 37; Kto widzi vrąga mnie/ mowi/ głową chwieiąc: Vfał Bogu: wyrwie go *GrabowSet* F2v; *WujNT Matth* 27/39.

»ić w głowę« (1): iżby żaden winá pić nie śmiał/ áni inych nápoioiw/ ktore idą w głowę *Górndworz* Ff7.

»na głowie jeździć« (2): thák dźyeći gdy ich ocyec álbo mátká nye powścyąga/ [...] dobrze ná głowye nye yezdzą *GliczKsiąż* F6v; Cybistema, Kozielék/ yáko dziecy zwykli ná głowie yezdzić y kozielki przewrąć. *Mącz* 76a.

»głową kręcić« (1): Oczy wywraca/ głową kręci: to chce mowić/ To zámilknie. *KochOdpr* D.

»nie mieć hlawy« [o przepiciu] (1): záprawdę moy panie niemogę więczy pić/ bo iuz niemam hlawy *Górndworz* Q4v.

»głowę, głowy (G) nachylić (a. schylać, a. schylić, a. pochylić); głowa nachylona (a. schylona)« = *conquiniscere* *Mącz* [szyk zmienny] (11 : 1; 2): *BierEz* S4; gdy głowa bywa ku ziemi zchylona tedy fie komorka pamieci odtwarza *GlabGad* B3, B3; *RejKup* V, dd7v; obstipare verticem, Głowy náchylić ku ftołowi. *Mącz* 257c, 63c; *SienLek* 39v, 55v, 168v; *HistRzym* 82v; Przeto Krol pod rękę kápłáńfką głowę fwoię fchyla *SkarŻyw* 91; *ReszList* 160; *LatHar* 275.

»nakładać głowy« = *przysłuchiwać się* (1): A ia/ bym wśzytko śtyfzał/ nákládałem głowy. *PudłFr* 67.

»odkrywać głowę; odkryta (a. nie nakryta, a. nie zakryta) głowa« [szyk zmienny] (1; 8): *KromRozm I Ov* [2 r.]; *KromRozm III* F3v; nie odkrywajcie głów wálznych *BielKron* 38; Arcybiskupowi koronę podał/ ktorą on [...] ná odkrytą głowę Krolewfką/ z czerwóną háłtałową czapeczką wdział *BielKron* 329v; *SienLek* 48; *Phil* D; A káżdá niewiáftá modląca fię ábo prorokuiąca nie nákrýtą głową [non velato eapite]; fromości głowę fwą *WujNT 1.Cor* 11/5, 1.Cor 11 arg.

»(o)golić głowę (a. głowy pogolić); ogolona głowa; (o)golenie głowy« = *radere a. tondere caput* *Mącz* [szyk zmienny] (36; 2; 2): *FalZioł I* 109c, 141d, V 75v, 91v; *HistAl* A2; *KrowObr* 61v, 133, 133v, 141; fiodemgo dnia ogoli głowę fwoię [radet capillos capitis] *Leop Lev* 14/9, *Num* 6/19; *BibRadz Ez* 5/1; *BielKron* 36v, 52, 116v [2 r.], 122v; *Mącz* 345b, 458a; *SienLek* 52v, 53v, 54, 55, 61, 66; *BielSat* C4; *BielSpr* 49; Abo iłz kápłani ich fiedzą w kościelech ich rozdárłzy ízáty fwe/ głowy y brody fwe pogoliwłzy *BudBib Bar* 5/30, *Lev* 14/9; *SkarŻyw* [237], 572; *BielRozm* 22; Wípomniće fobie co zá twarz ich/ co zá vbiór: [...] głowá ogolona/ y chuftámi obwiniona *OrzJan* 18; *WujNT Act* 18/18, s. 474 [3 r.], *Act* 21/24; Ogolenie głowy y brody Ezechielowe. *SkarKazSej* 706a marg, 706a.

»podnieść (a. podnosić, a. wznosić) głowę, głowy (G); podniesiona głowa« [niekiedy o uważnym przysłuchiwaniu się, obserwowaniu] = *extollere a. regere caput* *Mącz* [szyk zmienny] (18 : 2; 2): głowę fwą podniozwłfy wzgorę/ patrzyła na oblicze fyna fwego *OpecŻyw* 145v, 144, 150v; thedy wodz gich podniefioną głową pilno ftrzeże *FalZioł IV* 25b, IV 25a; *GlabGad* B3 [2 r.]; Gdy kko [!] opieniędzach mowy Wnet podniefzie kazdy głowy. *RejKup* f4; mam czy dofyc Ledweć moge głowe wznofyc.

RejKup f4v, m6; *HistAl* B; Z drugiey łrony Obźárftwo drugie dzyecię nośi/ Co to ledwe przed łpániem y głowę podnośi. *RejWiz* 30, 30v, 107v; *Mącz* 37b, 349c; Ale tych tu nic nie włpomina ktorzy podnośili głowy łwoie do niebá wołáiąc do Páná *RejAp* 141v; *HistRzym* 55v, 94; *RejPos* 70v; *RejZwierc* 154; *GórnTroas* 50.

»głową (po)kiwać (a. kiwać; kiwanie głowy, głową« [zwykle na znak potwierdzenia lub zaprzeczenia, szyderstwa, smutku itp.] = *renuere Mącz, Calep; adnuere, annuere (capite), nuere Mącz; movere caput Calag; abnuere, abnutare Calep* [szyk zmienny] (20; 4 : 1); *circumvegis* [!] in me tuo capite alias kywałz głową me in loco isto in honore non habendo *ZapMaz IIŁ* 1/112; Oto łyn twoy/ vkazawłłfy kiwanijm głowy Iana *OpecŻyw* 148; *RejKup* k5v, q2v; *RejFig* Bb5v; A ten głową kiwáiąc/ poczał łie dziwowáć. *RejZwierc* 41; *Adnuo et Annoo, Przizwalam/ głową kiwam/ dáwam znáć. Mącz* 255a, 254d [2 r.], 255a; *HistRzym* 13; *RejZwierc* 151; *ModrzBaz* 56v; *Calag* 113b; *KochPs* 169; *MWilcHist* D3v; *BielSen* 14; *Calep* 6b [2 r.], 911b; *LatHar* 700, 713; Kináł głową nie zchęćią Oćiec fráłowliwy *RybGęśli* Cv; A mimo przechadzáiący bluźnili go/ kiwáiąc głowámı łwemi *WujNT Mar* 15/29; *KlonWor* 76.

»połóżyć głowę« = *nocować* (1): zołtawám z tobá/ y thu podobno dźiś nam przyydzie w Zurowicách połóżyć głowę. *OrzRozm* L2.

»poruszać głową, głowę« [na znak szyderstwa] (1 : 1): náłmiewali łie ze mnie/ mowili łą wargami á poruřzali głowę. *TarDuch* A2v; *RejPs* 66v.

»głową przerównać« = *być wyższego wzrostu* (1): Drudzy – widzę – są, co go głową przerównają, Ale tak podobnego oczy nic nie znają, Ani tak powaźnego. *KochMon* 25.

»przyzwalać głową« (2): Wyrwie ten to/ ow owo pytáć/ á on iedno przyzwala głową/ á milczy *GórnDworz* Tv [idem] *WerGość* 253.

»skłonić (a. nakłonić) głowę, głowy (G); nakłonią (a. skłonią) głowa« [czasem na znak pokory, też o konaniu] [szyk zmienny] (14 : 3; 3): *BierRaj* 22; łkloniwlłfy głowę ku ziemi pokornie łtoiáťz milczál. *OpecŻyw* 114, 8, 45v, 65, 109v; *PatKaz III* 122; *TarDuch* C3v; *FalZioł* I 128d; *BielŻyw* 70; *HistAl* G3v; *BielKron* [84²]v; *Devexum caput in dextrum humerum, Powieřzona álbo náklonią głowá ku práwemu rámienu. Mącz* 83c; lew przybieźawłłfy ku nim náklonił głowę przed nimi iákoby łie im kłániáiąc *HistRzym* 132v; *ArtKanc* D13; *GrabowSet* D4; *LatHar* 299, 320, 736; A łkloniwlłfy głowę [inclinato capite] duchá oddáł. *WujNT Ioann* 19/30.

»głowę (ni)gdzie (a. kędy) skłonić (a. przykłonić), przychylić« = *odpocząć, zamieszkać; caput reclinare Vulg* [szyk zmienny] (19 : 1): a przeto nie mám domu gdzie [bych] głowę moię łkloniła bez ciebie. *OpecŻyw* 147v, 87; *KrowObr* 11, 48v, 49; *RejAp* BB7; *HistRzym* 87, 113; *KochPs* 110; *SkarŻyw* 166; *CzechEp* 60, [396]; *ReszHoz* 119; *ArtKanc* C16v; GDźie łię mám vćiecz? głowę łwoię kędy Ná łwiećie łkłonić *GrabowSet* I3v, B4; *LatHar* 556; Liřzki máią iámy/ á ptacy powieřzni gniazdá: Lecz Syn człowieczy nie ma gdzie przykłonić głowy *WujNT Luc* 9/58, *Matth* 8/20, *Yyyyy3v*.

»głowę skłupić« (1) : Oczy spuścić/ et głowę skłupić. *Demittere oculos. Calag* 112a.

»spuścić (a. spuszczać) głowę« [zwykle na znak pokory lub zmartwienia] [szyk zmienny] (3): *OpecŻyw* 60; PÓtym z onych fráłunkow młodzyeniec vbogi/ Połzedł głowę łpuściwlłzy *RejWiz* 158; léyże koniowi w gárdło/ á nieřpuřzczay mu głowy ná doł/ áże włzyłtko połknie *SienLek* 168.

»głową (s-, ws)trząsać (a. (za)trząść, a. (za)trząsnąć), zatrząsienie« [zwykle na znak dezaprobaty, szyderstwa, odmowy, namysłu, też o bliskiej śmierci] [szyk zmienny] (9 : 1): *BielŻyw* 47; Bo w lfyrokicy [szacie] też lferzey kroćz [!] Strząłay głową czáfem połkocz *RejRozpr* Iv; *RejKup* m5v; Ná wlfem myę lekce wążąc głową fwą wlftrząfáli. *LubPs* Fv; A niewiem by tákich wiele nienáfalf/ co thylko opiek lfukáfáf/ s nich żywáf/ [...] chodzác dom od domu/ á pilnie przegłáfáf gdfie która bábá iuz głową trzéfye *GroicPorz* ee4; *Renutus*, Záftrzęfienie głową/ nie chcenie. *Mącz* 255a; Zali to nie iefł wináf/ że gędźbę á plęš moy wfzyfcy chwáfáf/ á on ná tho głową trzáfáf. *HistRzym* 13, 12v, 13; *Mysłif*/ głową wlftrząfáf/ nie grzech *Popá* złupić. *WyprPl* A2v.

»szumieć, szumienie (a. szumność) w głowie« [szyk zmienny] (1 : 2): á gdy [...] będfiefz tę wodę pił/ tedy lfumność w głowie y w mozgu trawi. *FalZioł* I 94c, [‡]e; wfzyfcy Muzykowie/ Wnet w trąby vderzyli/ áž lfumiáfło w głowie. *RejWiz* 25v.

»włóżyć (a. założyć) ręce na głowę, za głowę się jąć; ręce będą na głowie« [na znak rozpacz] (3 : 1; 1): y włóżywfzy ręce ná głowę fwą [posuit manum suam super caput suum] lfzáf krzyczác. *BibRadz* 2.Reg 13/19; *BielKron* 71v; *BudBib* 2.Reg 13/19; Atoż ręce twoie będą ná głowie twoiey: gdyż [...] nináfzym dáfryć lfę tobie niebędfie. *PowodPr* 19; *SkarKazSej* 668b.

»wziąć głowę na kręgi« (1): *Stes capite obstipo*, Weźmi głowę ná kręgi yáko by miał yáki ftós á vderzenie głową vczinić. *Mącz* 257c.

»(za)kołysać głowę« (2): *RejWiz* 167; W tym przyfzedł ftárzec iáfis/ Pánie mnie wfziefł kożuch. A Rotmiftrz zákołyfáfwy głową. To złodziey chythry *Górndworz* R4v.

»zakry(wa)ć (a. nakrywać, a. okryć) głowę; nakryta (a. przykryta, a. zakryta) głowa; pokrycie głowy« = *velare caput Vulg; caput velatum Mącz, Vulg* [szyk zmienny] (13; 6; 2): *KromRozm* I Ov [2 r.]; *GroicPorz* dv; *BielKron* 145; *Capite velato*, Znáfkritáf głową. *Mącz* 479a; *SienLek* 43v; *RejPos* 192; *BielSat* Nv; *Oczko* 28; lfzáfmi práwie vftáfwicznymi/ modlitwy fwoie polewáfáf: tak lfz [...] pokryćie głowy záwždy mokre zoftawáfło. *SkarŻyw* 160, 193; *BielSjem* 37; Przetoż mąż głowy nákrzywáf nie ma. Ale niewiáfłáf głowę zákrzywáf ma. *WujNT* Yyyyy3v, 1.*Cor* 11 arg, 4, 6, 7, Aaaaaa2v; Okryi głowę powáfżnym ráfkiem *ZbylPrzyg* Bv, A4v.

»záfłomić głowę« (1): *Delachrymo*, [...] Záfłomiwfzy głowę pláfczę. *Mącz* 181d.

»w głowę się (za)skrobać, záfdrapáf się po głowie« [na znak zmartwienia, záfłopotania] (5 : 2): Ale mu lfndz záfł od was/ bo lfie w głowę skrobie *RejJóz* Bv; *RejWiz* 64; Záfdráfiefz lfie nieboże/ ktory raz po głowie. *BielSat* E [*idem* *BielRozm* 33]; *HistHel* B2; lfz rad záfłáfmi/ gdy mam lfczęfćief/ robię: A gdy przegrawam [*errata*: przegrawam] wnet lfy w głowę lfkrobie. *PudłFr* 5; *BielRozm* 33; *WyprPl* C.

»záfwracáf głowę, záfwierćief w głowie« [o pifaństwie] (2 : 2): *Tentare caput dicitur vinum*, Záfwracáf głowę. *Mącz* 448d; Tylko wfyfłam miód lešny. Poránu z lfłtkow ná drzewie Ten mi niezáfwierćief w głowie. *MWilkhist* Gv.

»zwiesief (a. zwieszáf) głowę (a. pozwieszáf głowy); zwiesiła się głowa; głowy zwieszanie« [zwykle na znak smutku, rezygnacji] (12; 1; 1): *RejWiz* 44, 70v; chodźł zwiefiwłfy głowę [*demisso capite*]. *Leop* 3.Reg 21 /27; ktoryz iecháfł zwiefiwłfy głowy do domu z pofélłtwem niewdfięcznym. *BielKron* 314, 304, 389v, 402, 406; áno lfie zwiefiła nifko onáf fwięta głowáf iego *RejPos* 105v; Ali koń zwiefiefł

głowę choćia Dziańet Włofki *BielSat* B3 [*idem BielRozm* 12]; *ModrzBaz* 56; *SkarŻyw* 252, 510; Co to pánié [!] zá rozmowy? Macie/ pozwiezawfzy głowy? *MWilKHist* Hv; *KochPieś* 41; *BielRozm* 12.

Zwroty określające obrzędowe czynności symboliczne: »księgi Ewanjelijej na głowę wkładać, kłaść na głowę Ewanjeliją« (1 : 1): *KromRozm III* I4v; gdy Biskupá święcą/ kładzie Arcybiskup ná głowę Biskupá święcóného Ewanyeliá świętą *OrzQuin* T4.

»na głowę infułę kłaść, włożyć« [*szyk zmienny*] (1 : 1): Potym włożył mu Infułę na głowę [*Cidari ... textit caput*] *Leop Lev* 8/9; Y gdy mu íam Papielz ná głowę Infułę kładł/ z wielką czćią y poniżeniem złożył iá z głowy *SkarŻyw* 462.

»łać (wodę) na głowę, po głowie; polać głowę« (2 : 1; 1): IOrgan to fławna rzeká/ co w niey ludzye krzczono/ Leiąc wodę ná głowę/ ízupryny moczono. *RejZwierz* 74, 74 [2 r.]; Y wnet poświęćiwfzy wodę/ polał iey głowę [!] *SkarŻyw* 35.

»(na-, po)mazać głowę, wylać olejek na głowę *itp.*« [*szyk zmienny*] (34): *TarDuch* B6v; *WróbŻółt* 22/5; *RejPs* 200; Y iefcze to Tbierznowanie w papieństwie trzimaia [..] prziwodá dziecie do biskupa/ a on [..] wmiałto [..] w wierze poczwierdzenia namaże mu tłuściością głowę *SeklKat* Zv; *KromRozm III* I4; *LubPs* F3, ee3v; Tám naprzod głowę nowego Biskupá oleiem ímaruiećie *KrowObr* 127, 128v, 129v [2 r.]; *Leop Lev* 8/12, 14/29, *Luc* 7/46; Temże też Oleiem pomázania polał głowę Aaronowę [*fudit ex oleo unctionis super caput Aharon*] *BibRadz Lev* 8/12, *Matth* 6/17; *BielKron* 37v, 63v, 86, 144v; *RejPos* 308; *BudBib Lev* 21/10, 4.Reg 9/3, 6; *BudNT Matth* 26/7; *ArtKanc* Q6v; *LatHar* 689, 704; Ná wieczery w Bethániey Mária wylewa oleiek ná głowę iego. *WujNT przedm* 38; Ale ty kiedy poścífz/ námaż głowę twoię [*unge caput tuum*]/ y vmyi oblicze íwoie *WujNT Matth* 6/17, *Matth* 26 arg, 7, *Mar* 14 arg, 3, *Luc* 7/46.

»posypać głowę popiołem (a. prochem) *itp.*« [*szyk zmienny*] (16): *HistJóz* C; tedy na popiele obiecadło napifuiá wítepná frzodę nagłowy bywa íypan *FalZioł* IV 51c; *Leop Ios* 7/6; Thedy Thámár poífypála głowę íwą prochem [*tulit Thamar cinerem super caput suum*]/ á rozdárłá ná íobie píftrá íuknią *BibRadz 2.Reg* 13/19, 1.*Mach* 4/39, 11/71; muí [..] leść ná brzuchu miećac íiemię záífę/ á drugiey ná głowę nákládzie pokorę známionuiac *BielKron* 450v, 71v, 115; *RejAp* 151v; *BudBib 2.Reg* 13/19, *Iudith* 9/1; *SkarŻyw* 52, 502; Sypćie íiemię ná głowy/ ná pámiatki one *GrabowSet* D4; *WujNT Apoc* 18/19.

»poświęćić głowę« (1): I poświęći głowę iego [*sanctificabitque caput eius*] wten dzień *Leop Num* 6/11.

»włożyć koronę na głowę *itp.*« = *koronować, ogłosić (się) królem; być królem; podkreślić w ten sposób majestat królewski; też o Matce Boskiej* [*szyk zmienny*] (25): Vmilowál iá bóg nadewífytki niewiałky [!]/ ij włożył koronę krolewfką na głowę iey *OpecŻyw* 189, 189v; Íam yefth Czarz wyelkii nyefwicziejoni [..] y Kvífzrowowa korona yefth na mey głowie *LibLeg* 10/60; *Leop Esth* 2/17; włożywífzy ná głowę íwoię złotą koronę s kámieniem bárzo kóftownym/ wyífłá przeciw im *HistAl* L6v, D4, G2v, L5, N4; *KrowObr* 67; ktore íłowo z wít Arcybiskupowych [..] bywa przy w kładaniu Korony ná głowę Człowieká/ ná Kroleftwo wybránego *OrzRozm* B4v, F3v; Po nim był Monnerius/ ten práwá y pobor Brytánnom wítáwił/ y koronę íam íobie złotą ná głowę włożył. *BielKron* 61v, 301v, 324v, 465v; *RejPos* 2v, 149, 339v; *BudBib 1.Mach* 11/13; *SkarŻyw* 179, 398; *KochSz* C; MY Zygmunt dáiemy

znąć/ iż [...] za zwoleniem [...] wżyfłkiéy fzláchty y ludu/ koroná ná głowę náfzê ieft włożoná [diadema capiti nostro impositum est JanStat 7] SarnStat 10 [idem] 941.

»włożyć (a. wkładać), wkładający ręce itp. na głowę; spuścić głowę pod ręce« = *blogosławić lub przyjmować błogosławieństwo* [szyk zmienny] (12 : 1; 1): *HistJóz* B4v; włożywłzy ná głowy ich ręce fwe/ błogosławił im *RejPos* 150, 22, 23, 206v [2 r.], 207, 254, 283 [2 r.]; *KuczKat* 245; Y ściągnał Izraél prawicę fwoię/ y włożył ná głowę Efraimowę/ á ten (był) młodfzy/ á lewicę fwoię ná głowę Manáfzelá [extendit Israel dexteram suam, et posuit super caput Ephraim ... et sinistram suam super caput Menasseh] *BudBib Gen* 48/14; fpuść głowę pod ręce moię/ do bránia błogosławiéńftwá. *SkarKazSej* 680a.

»włożyć (a. położyć) ręce na głowę, na głowie« [czynność rytualna przed złożeniem krwawej ofiary, stąd: skazać na śmierć] [szyk zmienny] (9 : 4): Wywiedz bluźnierzá precz z obozu/ á niechay wśyfłcy kthorzy słyśfeli/ włożą ręce fwoie ná głowę iemu [ponant ... manus suas super caput eius] *Leop Lev* 24/14, *Lev* 1/4, 8/14, 18, 22; fáfłzywi Sędzyowie/ Położyli fwe niewiernie ręce ná iey głowie. *KochZuz* A4; Y położy rękę fwą ná głowie ofiáry fwoiey [coniunget manum suam super caput oblationis suae]/ á zárznie iá *BibRadz Lev* 3/2, *Lev* 3/8, 13, 4/4; *BielKron* 37v, 38v; *BudBib Dan* 13/33.

»zakryć (a. przykryć), zawić głowę (żałobą); włożyć wory (a. worki) (żałobne) na głowę« (3 : 1; 2): Dawid lepák fśedł fthroná ná gorę Oliwná/ idąc á płáčząc/ przikrywłfy głowę [operto capite]/ á bofymá nogámi: ále y lud wżyfłtek ktory był przy nim/ zákrywłfy głowę [operto capite] wfthępował ná gorę płáčząc. *Leop 2.Reg* 15/30; Pogrzebion w Hebronie/ ná którym był fám krol z ludem fwoim włożywłzy wory żáłobne ná głowę *BielKron* 69v; záwiwłzy głowę żáłobá/ fzedł do kościołá bożego *BielKron* 89v, 47v, 72v.

Wyrażenia: »ciężkość (a. obciążenie, a, uciążenie) głowy, w głowie; głowa (bywa) ciężka; ciężko na głowę; cięży głowa; głowę ociążać« (4 : 2; 2; 1; 1; 1): Gravedinosus [...] Ktoremu głowá cyęfka. *Murm* 77; Znamionuie obphitoć krwie/ á zwálzcza gdy fkarży na obciążenie głowy w ciemieniu *FalZioł* V 5v, IV 45d, V 58; Odfpiewa iá [jutrznię] czáfem fowá Bo więc kxiędzu cięży głowá. *RejRozpr* A2v; gravitas capitis, Ciężkość głowy od bólu. *Mącz* 149c; Onerosum capiti, Ciężko ná głowę. *Mącz* 264a; *SienLek* 35v [2 r.], 51; *Oczko* 25.

»goła [= łysa] głowa« [szyk 4 : 1] (5): *BierEz* Mv; Swiat ie zakonniky zowie Poznać ie po goley głowie. *RejKup* b7, v2v; *HistAl* I2v; *KrowObr* 134.

»łysa (a. o(b)łysiała) głowa, łysy na głowie« = *caput decalvatum PolAnt* [szyk 7 : 2] (8 : 1) : Gnoy też z czebulá z tłuczony na obłyfiálą głowę pomaga. *FalZioł* IV 14d, IV 15b; *RejKup* y3v; *LubPs* gg6; Był wzroftu mkłego/ proftý w obyczáioch/ mowy fzepietliwey/ lyfy ná głowie *BielKron* 397v; Druga przyczyná ieft żebych przez włofy iego wfpomogł fwey łyfey głowie *HistRzym* 3; *BudBib Ez* 29/18; *MWilkHist* B4v; *PowodPr* 84.

»przez głowę Machometowę« [zakłęcie muzułmanskie] (2): rzekłá/ przez głowę Máchometowę ten człowiek nád ine ludzie tráfnięfzy. *BielKron* 458v, 458v.

»jako w głowie oko« [szyk 1 : 1] (2): *RejJóz* F8; Iuż nas záwždy ftrzedz będą/ iáko w głowie oká *RejWiz* 157.

»od pięty do wi(e)rzchu głowy, od głowy do nog *itp.*« (27): Iż począwłfy od pięty nożné aż do wirzchu głowy moié/ niemá bytz w mym ciele zdrowié. *OpecŻyw* [79], 102v, 126v, [127], 131v, 141; *GlabGad* A5; Zárázi cie Pan wrzodem iádowitym [...] od podełzwy áż do wierzchu głowy [*a vola pedis tui et usque ad verticem tuum*]. *BibRadz Deut* 28/35; *BielKron* 93v, 443v, 457; A capite ad calcem, Od głowy do pięty/ to yeft/ od początku áż do końca. *Mącz* 32c, 490a, 503c; *SienLek* 45, 164v, Aaaa2v; *HistRzym* 110v; *Oczko* 12v; *KochPs* 55; *SkarŻyw* 70; *CzechEp* 358; *ArtKanc* E9; ktoremiś od wierzchu głowy/ y ciemieniá twego/ áż do naniżłzey części y podełzwy nog twoich był zrániony *LatHar* 298, 259, 293, 297.

»szumna głowa« [o pijanstwie] (2): Acźci mi po wczoráyfzym/ iefzcze łzumna głowá *PaxLiz* E3v; *KlonWor* 70.

»głowa trupia« = *trupia czaszka* (7): Vyźrzawłzy kupiec głowę trupiá przed łobá bárzo łie złękl *HistRzym* 52v, 52v [2 r.], 53; záléciaá włzyłcy/ do thák głów łłabych [..] proch/ który palá z głów trupich *Oczko* 16v; *WysKaz* 45 [2 r.]. *Cf n-loc*.

»trzęsienie głowy« (2) : *BielKron* 3; Renutus – Trzefienim głowi odmowienie. *Calep* 911b.

»więcej niż włos(ow) na głowie *itp.*« [szyk zmienny] (13): Rozmnożili łie nad włofy głowy moiey *TarDuch* A6; *RejPs* 100; Ktorzy yák włos ná głowye ták łá pełni złości *LubPs* P5v, L2, P6v; a ieft ich więcej niżli włofow ná głowie mey [*multiplicatae sunt prae capillis capitis mei*] *BibRadz Ps* 39/13, *Ps* 68/5; Ieft tego w Hiłtoriach ták wiele/ ile ná mey głowie włofow. *GórnDworz* Z6; *BudBib Ps* 68/4; Ledwie ták wiele włofów ná głowie náyduię/ Iáko nieprzyiaćiół wiele czuię. *KochPs* 99, 60; bez miáry grzechy moię/ przełzły liczbę włofow głowy moiey *LatHar* 145; W czym tyle wyłtętku połpolitego ieft/ iáko włofow ná głowie. *PowodPr* 47.

»zawracanie (a. zawrocenie, a. zawrot) głowy, w głowie; głowa, w głowie się zawraca« = *vertigo* *Murm*, *BartBydg*, *Mącz*, *Calep*; *gravedo Calag*; *exanimatio*, *scotoma Calep* [szyk 16 : 13] (21 : 3; 4 : 1): *Vertiginosus*. [...] Ktoremu łye wgłowye záwraca *Murm* 72, 71; *BartBydg* 168b; Też łok iego z oliwą zmiefzany oddala zawrocenie głowy *FalZioł* I 2d, 2d, I 18d, 28c, 50b, 89c (10); *GlabGad* I3v; Iednemu z gorákości głowá łie záwráca *RejWiz* 93v; *Vertigo*, záwráćanie w głowie *Mącz* 486d, 154b; O rozmáitym łzáłeniu/ iáko ma być łeczone/ tymże y zawrot głowy. *SienLek* 51v, 16, 19v, 30, 40, 54; *Oczko* 14; *Calag* 434a; *ArtKanc* R17; *Calep* 381b, 956b, 1115b.

Zestawienie: »siatka na głowę« (1): *Vitta*, *Czepiec*/ siatka ná głowę *Mącz* 500b.

Wyrażenia przyimkowe: »przez głowę« (1): A ten łzkápie przez głowę *RejFig* Bb2.

»przez głowę« = *gorą za siebie* (1): wypiwłzy rzuca konewkę bez dotykánia ręku przez głowę *StryjKron* 160.

»nad głowá« (2): Kiedy kxiádz machnie nad głowá To iuz rołgrzefeniem zowá. *RejKup* k7; cóś mi mručzał nád głowá kryłláiac mi po czele. *RejZwierc* 21v.

»nad głowá« = *w zenicie* (1): Iáko kiedy zácbodźi/ milfzá iáłność dawa Słóńce/ á niź w południe/ gdy nád głowá łtawa. *GórnTroas* 73.

[*Cf znac.* 2. *RejWiz* 17v.]

W przen (453) : włzytka pełnołzcz łafky ktora była wcryłtułye przyłzła wdullá maryey acz ynaczey bo wcryłtułye yako wglouye maryey yako tey glouy włzyyye *PatKaz III* 110v, 111 [2 r.]; *WróbŻołt* Xy

[2 r.]; Dom Iowifzow/ powyżzenie ogona fmkowego/ a vpad głowy. *FalZioł* V [50]; *RejRozpr* G; Ci go [*Chrystusa*] tełz ielztze z głową nieiedzą/ kthorzy go zá iednego tylko iednatzá y przytzyńcę do Bogá mieć niechcą *KrowObr* 185, 185 [4 r.], Ss2; *RejAp* 85; Niech przyfchnie ięzyk moy do podniebienia niego/ iellibych ná cię nie pomniał/ iellibym Ierufzalimá nie pokládał w głowach wefela mego [*super capite laetitiae meae*], (*marg*) Wł. Ielli nie wzwodzić będę Ierufzálimá na głowę wefela mego. (-) *BudBib Ps* 136/6, *Deut* 33/20; Tam Grekowie błogośławieńftwo wzięli/ tám ná nie z głowy Aaronowey/ to ielst naywyżłzego káplaná on wonny oleiek łáłki y miłóšierdzia Bożego/ y pokoju niebiefkiego wylany ielst. *SkarJedn* 293; Potępiony Arryufz [...] gdy przez Zbor Niceńłki/ trzyftá y ósmnaście oycow/ ná głowie ftárty/ ogon iáko chytry wáłz przez fwe vcźnie/ podnošć począł *SkarŻyw* 388; *CzechEp* [378]; *KmitaPsal* A5v; *ActReg* 167; A wy mnry kaźcie to śpiewáć fwoiey głowie *SapEpit* A4v.

Wyrażenia: »od głowy do nog, do pięty« (1 : 1): *OrzRozm* D4v; gdy fłkázę od głowy áż do pięty nie wleczoną ludu fwego/ Pan Bog ofłátnią zgubá pokarác chce *PowodPr* 66.

Szeregi: »w głowie i w członkach« (1): ácz do tego czáfu w głowie y w członkách [*in capite et membris JanStat* 876] fwych był w Zakonnym ftanie ten przerzeczony Kiełbáfa *SarnStat* 1097.

»z nogami i z głową« = *całkiem* (2): z wiáry w niewiárę wpádniefz/ y w niéy z nogami y z głową włyftek vtóniefz *OrzQuin* L3v; *RejZwierc* 222.

Wyrażenia przyimkowe: »na głowę« [*w tym: pobić (pobity) (3), pogromić (pogromiony) (2), porazić (porażać, porażon, porażenie) (49), wykorzeńić, wypchnąć (2), zetrzeć, zwojować (2); o wojnie (52) – traktowanej przenośnie (3), o polemice (4), o sytuacjach życiowych (4)] = *całkowicie* [*w odniesieniu do kłęski*] (60): przyyachawfchi wnałche moldawfłkye zyemye [...] schefcz wfhy na glowe zwoyowaly *LibLeg* 11/165; *MiechGlab* 49; Wielekroć fie ftáráli znierownemi przeciwko mnie mocamy/ ná głowę mie wykorzeńić nieprzyiáciele moi *RejPs* 38v; *HistAlHung* A3; *Leop* 1.*Mach* 8/6; *OrzRozm* Q3; Ládzifław wypráwił fie przeciw im/ poráził ie ná głowę *BielKron* 301, 130, 175, 179, 192v, 239v (15); Cruenta victoria, Krwáwe zwycięftwo. Poráżenie ná głowę. *Mącz* 69c; Stragem dare, Ná głowę poráżyć. *Mącz* 92a; *OrzQuin* Aa2v; Tu będzie plácz/ pokázáć/ iáko kto ielst tey plći chętliv/ [...] á páná Boiánowfłkiego/ frogiego białyhgłow nieprzyiácielá zetrzy ná głowę. *GórnDworz* V2, Cc7; Bo gdyby ktho dawał iákiemu obdártemu żebrakowi fzátę iáka/ [...] á onby tego niechciał [...]. A coźby tákiemu czynić/ iedno wypchnąć precz ná głowę/ iáko niewdzyęcznego. *RejPos* 146v, 146v; *BielSpr* 52v [2 r.]; *HistHel* D; *WierKróc* A3v; *PaprPan* Hh3; *SkarŻyw* 484, 558, 559; A ták ty dwie woyská [...] były rofprufzone/ á drugie ná głowę pogromione y pobite *StryjKron* 772, 36, 121, 170, 195, 285 (14); *KochEpit* A3v; *KochProp* 9; *OrzJan* 6, 85; Ale co fię/ práwowierny Chreściáninie/ małz ná te przymowki onych dawno od S. Hieronymá y infzych ná głowę poráżonych Wigiláncyanow ogládać? *LatHar* 331, 7; *WujNT* 208; Acz śmierć ielzcie nád ciáłmi pánowáć będzie/ ále czás on przyidzie/ gdy iá ná głowę zwoiuem *SkarKaz* 205b; Zginęłifmy ná głowę, ielli ia fpofobu Do zábieżenia temu iákiego nie naydę *CiekPotr* 40; *SkarKazSej* 686a.*

»na głowę« = *może: całkowicie (o zwycięstwie w tańcu) (2)*: Pomoże gonionego/ y Gęłiego tańcá/ Wygra czáfem ná głowę/ fłkoczónego fzańcá. *BielSat* D2 [*idem*] *BielRozm* 26.

»w głowę« = *bardzo, całkowicie* (1): Wolność ięft/ która nic z niewolą nie ma ípolnego/ owízem oney ięft w głowę przeciwną *GórnRozm* A3v.

»z głową« = *całkiem* (1): byli do gruntu znińczeni/ Y w boiowych powodziách z głową ponurzeni. *KochProp* 6.

a) *Użycia pozornie opisujące sytuację konkretną, w istocie nie dotyczące głowy, lecz człowieka jako całości lub personifikacji abstraktów* (260) : *OpecŻyw* 110; Wthen czas karanie boze a gniew Czeffarza Tvreczkiego na mie przislo, y miecz yego bil nad głową moją *LibLeg* 10/62; Abowiem grzechy moje przewyśłyły głowę moię *WróbŻolt* 37/5 [*przekład tego samego tekstu Leop Ps* 37/5, *BudBib* 3.*Esdr* 8/74], Z5v; *SeklKat* I2v; łamey Łalki bozey Ktochcze wniewo głowę wlozy. *RejKup* i5v; *HistAl* G3v; W opuffcyáley łtárości moją nędzna głową/ Oleyem łalki twoyey będzie pomázaná *LubPs* V2, ee2v; *RejWiz* 101 v; Złupił mię z łlawy moiey/ y zdiął koronę z głowy moiey [*abstulit coronam de capite meo*] *Leop Iob* 19/9, *Ps* 37/5; Bog przebiie głowę [*transfiget caput*] nieprzyaścioł łwoich *BibRadz Ps* 67/22; helm zbáwienia był ná głowie iego [*galeam salutis in capite suo*] *BibRadz Is* 59/17, *Bar* 5/2; zdrápay Wieniec ná głowie Królewłkiéy/ który ná Króla Polłkiégo wlożyłá ręká Papielka *OrzQuin* K2; wzięli korony zapłáty łwoiey ná głowy łwoie. *RejAp* 56v, 48, 56v, 161v; Profząc go pokornie/ áby teź łżóżyć raczył to łrogie iárzmo z głow náłzych/ obowiałkow náłzych. *RejPos* 17; radbyś y ołtátek wełny zdárl z nędzney głowy iego. *RejPos* 192; *RejZwierc* 28, 116v; co mu bogini forthuná ná głowie nápiłze przy porodzeniu/ tego łie ładen nie vchroni. *BielSpr* 51; *BudBib Am* 6/7, 3.*Esdr* 8/74, 4.*Esdr* 16/54; *CzechRozm* 243v; Tyś moia cześć/ y moiey głowy koroná *KochPs* 5, 134; *CzechEp* 74; ták to imię dawné RADZIWIŁOW [...] ięft łławné/ Nie tylko z męłkiéy ále y z białey płci łtrony/ Które ná głowielch łwoich Kłiążęcé korony Y królewłkie nołły. *KochJez* A4v; *KochEpit* A3; Przytul má chorá głowę [*Boże*] *WisznTr* 29; *KochPieś* 42; które [*szczęście*] cię [...] z góry łtraćilo/ Y głowę/ bliłką niebá/ zráziło *ZawJeft* 36; Bo to iuź bogóm łziemnym połwięcony/ Komu ia kołá włos vłtrzygę z głowy. *KochFrag* 46; *OstrEpit* A2v; *LatHar* 262; Kto raz grob záległ/ głowy niewychyli. *RybGeśli* D2; Bo to czyniáć/ węgłe ognilte zgromádzilz ná głowę iego [*carbones ignis congeres super caput eius*]. *WujNT Rom* 12/20; iź co go miał miedzy narody wynieść zá głowę/ to zniego vczyni iáko ogon *PowodPr* 15, 10, 19; *SkarKaz* 578b; Mnie łwiętołliwé pánié w kubku złotym wody Káftáliyłkiéy podáia [...] Kłádac ná głowę moię więniec záłłuzony *GosłCast* 10; *SkarKazSej* 680a.

Frazy: »abyć (*a. żeć*) pantofłá głowę zmiękczo« (2): Utinam tibi videam committigari sandalio caput O dayże to Boże/ ábyć pántofłá głowę zmiękczo. *Mącz* 37b, 367a.

»włos(ek) z głowy nie spadnie (*a. upadnie, a. spaść nie może*), nie zginie (*a. zginąć nie może*); włos nie zginie na głowie« = *nullum eapillum ex capite cadet PolAnt; capillus de capite non peribit Vulg* [*szyk zmienny*] (25 : 10; 1): Abowiem beź twey woley y włos z głowy nie łpadnie Zadnemu *RejJóz* I6, I6 *marg*; *LubPs* Y *marg*; *RejWiz* 4v, 95, 107, 107v, 110v, 129v, 139v; *BibRadz Act* 27/34; *BielKron* 71v, 460v; *RejAp* AA6, AA6v; *HistRzym* 132v; *RejPos* 139, 173v, 271, 276v, 286 [2 r.] (9); *RejZwierc* 86, 173v; Y włos nie zginie ná głowie/ Kto łie iego włáłnym zowie. *RejZwiercPodw* 183v; *CzechRozm* 245; *ArtKanc* K2v, P3, R17; *WujNT Luc* 21/18, *Act* 27/34; *SkarKaz* 519b; bez wóléy iego/ włos nie łpádnie z łiebie Głowo moia *GosłCast* 20.

»włosy na głowie wstawają« (1): że też aż y włosy ná głowie człeká pobożnego czytáiąc to wftawáią. *CzechEp* 172.

Zwroty: »bierać, wziąć po głowie« (1 : 1): pogány dość mężnie y fortunnie biyá/ Ktorzy [...] częfto od tych paniąt bieráią po głowie. *PaprPan* E3v, Ee4v.

»(bijącemu) głowy na(d)stawić« = *narażać się na przykrości* (3): á kto będzie ninie prawdę mowić/ mufi biącemu głowy náftawić. *HistRzym* 49, 51; *RejZwierc* 143.

»da(wa)ć, bić po głowie; w głowę tłuc« (4 : 1; 1): Nie bylić Káznodzieie áni Doktorowie/ Co w Pruśiéch tęgo dáli Krzyżakom po głowie. *KochZg* B; *BielSat* G4v, H; *PaprPan* V2v, [Hh5]v; *SapEpit* A3.

»głowę w jarzmo dać« (1): Wfzyfcy głowy w to iárzmo dobrowolnie dáli. *RejWiz* 40.

»dosiąć (a. sięgać) głową nieba, głową dotykać obłokow« [szyk zmienny] (3 : 1): By theż [...] głową fwą dotykał obłokow [*caput eius ad nubem attigerit*]. A wśzákoż ná koniec zginie *BibRadz Iob* 20/6; *KochPs* 170; *KochPieś* 34; *ZawJeft* 38.

»z głową się ochynąć« (1): Bo kto ná máłym czołnku nadáley odpłynie/ Ten fie czáfem y z głową narychley ochynie. *RejWiz* 90v.

»podnieść (a. podnosić, a. wynosić, a. wznosić, a. podnaszać, a. wznaszać, a. wznieść) głowę (ku gorze a. wzgorę, a. wysoko); nie śmie się podnieść głowa; podniosła głowa« = *levare caput Vulg, PolAnt; extollere caput PolAnt* [szyk zmienny] (29; 1; 2): *WróbŻółt* 82/3; iż fie tak burzą nieprzyaciále twogi á przeciwko tobie wyfoko głowy fwoie wynoffá. *RejPs* 124, 31, 110v, 164; Niefmiem przemowicz ny flowa A niefmie fię podniefcz głowa. *RejKup* Hv; *LubPs* P5v; *KrowObr* 167; Bo nigdy gdzye ieft iáfno nie wznósimy głowy. *RejWiz* 96v; *Leop Zach* 1/21; *RejZwierc* 66; wywiadłem was żeście fzli z támthąd podnioźfzy głowy wáfze [*erecta cervice*]. *BibRadz Lev* 26/13, I 3a marg, *Ps* 82/3, *Luc* 21/28; *RejAp* 10v; Iż ia widzę cory Syońfkye/ [...] á ony chodzą z wyciągnionemi fzyiámi á s podniofłemi głowámi *RejPos* 306, 4v, 306; *RejZwierc* 69v; *BudBib Zach* 1/21, *Eccli* 20/11; *CzechRozm* 264; *MWilkHist* Hv; ále fię nic nie lękáyćie/ głowy fwe wzgorę wznáfzayćie. *ArtKanc* S20v, A13v; *GrabowSet* D4v; *WujNT Luc* 21/28; gruba żálobá głowę fwą podnofi *WysKaz* 2; *SkarKaz* 6a, 8a; *SkarKazSej* 668b.

»głowę, głow podwyższyć« [szyk zmienny] (1 : 1): *WróbŻółt* 109/7; A ci co cye nyenawidzą głow fwych podwyżfily. *LubPs* S5v.

»policzyć (a. zliczyć, a. przeliczyć) włosy na głowie, głowy; włosy głowy, na głowie (są) policzone (a. zliczone)« = *capilli capitis numerati sunt PolAnt, Vulg* [szyk zmien] (4 : 2; 6 : 5): *BibRadz I* 298d marg, *Matth* 10/30; ták iż y włosy głowy iego fá záfwdy policzone przez fwiętą opátrznóć iego. *RejPos* 325v, 85, 133v, 222v, 228, 236v (10); *BudNT Luc* 12/7; *CzechRozm* 226, 230; *WujNT Matth* 10/30, *Luc* 12/7.

»skryć głowę« (1): Kto mu w czym przygáni/ prze fwą głupiá mowę? A potym befpiecznie przed nim fkrzye głowę? *GrabowSet* Bv.

»w ziemię głowę tłoczyć, wnurzyć« [szyk zmienny] (3 : 1): Zaden wzgorę nie pátrzy/ w zyemię głowę tłoczy/ Pátrzáiąc ná niey márných docześnych pożytkow *RejWiz* 180, 174v; ktorzy opuściwfzy niebo/ tylko iáko bydło wnurzyli w ziemię głowy fwoie *RejAp* 111v, 111v.

»(ze)trzeć *itp.* głowę; starta *itp.* (jest) głowa; starcie *itp.* głowy« = *confringere a. conterere caput* *PolAnt* [szyk zmienny] (79; 10; 5): *OpecŻyw* 178; *PatKaz I 7* [2 r.]; przyydzye [...] panna ktora mocz twoją złomy a głouą twoją podlozy poth nogą fwoją *PatKaz II* 55v; *PatKaz III* 99v [2 r.]; á wżakoż pan złomi y skazi głowy nieprzyjacielow fwoich *WróbŻołt* 67/22, Xv, 73/13, 14, 109/6; *RejPs* 165; *SeklKat Q*; *RejKup Hv*; áby pan [...] pogromił á zniśczył thy márne głowy bluźnirzow *LubPs R3v marg*, R3 [2 r.], Z3v, Z4; *BibRadz Gen* 3/15, I 2d *marg*, *Ps* 73/13, 14, *Iudith* 13/23; *BielKron* 2, 3, 4; *RejAp* 100, 100v, 103; *RejPos* 15v, 16, 16v, 18, 19v (26); błogofławiony iest Pan Bog [...] ktory cię obrocił ku potłoczeniu głowy Hetmáná nieprzyaścioł náfzych. *BudBib Iudith* 13/23; *CzechRozm* 24v, 25, 155, 174, 178v [3 r.]; *KochPs* 110; záfwdy głowá iego od oney fábey płci [...] zdeptána byłą *SkarŻyw* 14; teraz ci nam/ z czártem walczyć pokiłmy młódzje: ielli teraz głowy iego nie zetrzem/ w ftárości trudniej będzie. *SkarŻyw* 225, 134 [2 r.], 135, 136, 262 [2 r.], 263 (12); *CzechEp* 204, 292 [2 r.], 293, 294 [2 r.], 295, 296, 297; *ArtKanc F17v*, N17v; *LatHar* 8; *WujNT* 397; *SiebRozmysł L*; oto fię [...] báránek vkázuie/ ktory głowę iego fkruży *SkarKaz* 515b; Głowę moię podeptác máią nogi iego. *GosłCast* 15; *SzarcRyt A2*.

Wyrażenia: »na doł głową« [szyk 2 : 1] (3): *RejWiz* 91; pokułzáią fię o niepodobne rzeczy/ á prawie fię ná doł głowá z wyfokiey wieże pułzczáią. *RejPos* 71v; fámí potym będą wynecowáni/ y głowá ná doł do wieczney śmierci [...] wrzuceni. *CzechEp* 105.

»głowa ku gorze« (1): Głowá ku gorze/ W cnotliwey fkorze. *RejZwierc* 239.

Wyrażenia przyimkowe: »nad głową« = *obok, w pobliżu* (2): *Ecce supra caput homo levis et sordidus*, Oto nád głowá leży człowiek nikczemny y mierziony. *Mącz* 434d; Niemnieyfzą mam przed owym nędznikiem niewolą/ Co tu noc pole nocy płácze mi nád głowá *KochPieś* 29.

»po głowie« (1): Gdy fię dwa zwádzą fwieccy tyránnowie/ Ná ftronie fiedzą/ á drugim po głowie. *RejZwierc* 228.

b) Stany psychiczne przedstawione za pomocą stanów organicznych głowy (42): Ten [gniew] przerazi na wże ftrony idzie z głowy aż w pięty *RejJóz* C4v; A wżak mi z wielkich dziwow głowa iakos chora *RejJóz* M6v; *RejRozm* 394; *RejKup* d6; Iáko to łácnó/ piłác fye z rozumy/ Kiedy po woléy świat mamy/ á głowá Człowieku zdrowá. *KochTr* 16; dadza fię wam te maloni znac ielli fię niepotzuiecie/ opuchnie drugiemu grzbieth abo głowa odnich. *PaprUp* K2v.

Przysłowie: Ale gdy co poniewoli Przydzie czynić głowá boli *RejRozpr* 14; tego głowá boli/ Stára Polka przypowieść/ kto fobie nie woli. *PudłFr* 31.

Frazy: »spada się głowa« (1): A dobrze iż z tey troski nie fpada fię głowa *RejJóz* Hv.

»głowa (za)boli« [szyk zmienny] (22): *RejRozpr* D, E4, I4; *RejJóz* C8, G7v; *RejRozm* 396, 408; *RejKup* e3v; *BielKom* Bv, F6v; Bo mnie z żalu y z rzeczy iuż y głowá boli. *RejWiz* 32v, 41v, 140v, 189v, 192v; *OrzRozm* L3v; *BielSat* C4; Náftáwiay záf półmišków iákich chcełz w niewoli/ Pátrząc ná nie/ áż głowá człowieká záfoli. *PudłFr* 72, 16, 31, 35; *BielRozm* 22.

Zwroty: »(za)szumieć w głowie; głowa zaszumiála; głowa szumna« [szyk zmienny] (3; 1; 2): Bo bárzo z onych przygod miał też fzumną głowę. *RejWiz* 126v, 40; *RejAp* 142; *RejZwierc* 215; A Cożci Deiphebe w głowie záfzumiáło/ Zeć fię choroby ná twoy żywot zdrowy chciało. *PaprPan* Ff2v; *KlonFlis* D4.

»(za)wiercić (się) w głowie« (5): *RejKup* n2v; Gdzye fie oná [*Wenus*] pokuśi wnet zówierci w głowie. *RejWiz* 29v, 89v, 163; O nędzni fwiátá tego wy Alexándrowie/ Co áby wżytko pożrzeć/ wierci fie wam w głowie. *RejZwierz* 41v.

Wyrażenia: »ciężar głowy« (1): Węzeł doległości/ ciężar moiey głowy *GrabowSet* P3.

»z kurzeniem głowy« (1): wolemy tego z wielkimi trudnościami/ pracami/ á z nie pobożnościami/ [...] á s kurzeniem głowy náfzey/ nábywác *RejPos* [219].

c) *Zjawiska przedstawione za pomocą skojarzenia z żywą postacią (czasem wielogłową) (52)* : *KromRozm III* Mv; *RejWiz* 173v; Załz niewiełz iáko mądrzy/ náfze dworftwo zową/ Nędzą zacną/ á wołem chudym z złotą głową. *RejZwierz* 23; *GrzegRóżn* 14v; Co ieft wżetecznik choć fie fláchtą zowie/ Máłzkará piękna ná párlzywey głowie. *RejZwierz* 220; prawdá nád obłoki głowę vkażálá. *KochPs* 84; Rok wżytkorodny wieniec znákomity Nieśie ná głowie *KochPs* 93, 166; HYdrá wielkie ná niebie mieyfce záfąpiłá: Głowę fwą ftráfzliwą pod Rákiem położyłá. *KochPhaen* 17, 2, 3 [6 r.], 6 [3 r.], 8 [2 r.], 9 (32); *ReszList* 180; *BielSen* 10, 12; półpolftwo/ zwierzę ieft o wielu głow/ á iż nie o iedney głowie/ przeto nie latwie go vkroćić. *GórnRozm A*; *WujNT* 866; *SarnStat* 49, 51, 116; *PowodPr* 62; Mowiliłmy o pierwżey chorobie Rzeczypólpolitey ná ferce/ iuż o drugiey zá pomocą Bożą mowmy/ ktora ieft ná głowę/ to ieft o krolewfkiey władzey ośłábionej *SkarKazSej* 689a.

Zwrot: »przewyższać głowę« (1): Iż mądrość wżytki rzeczy/ przewyższa fwą głową *BielKom* B4.

d) *O elementach natury (słońcu, gwiazdach, górze, rzece) (7)* : *RejWiz* 177; Weyzrzy iedno ná głowę gwiazdám/ że wyfokie fą. *BudBib Iob* 22/12; *StryjWjaz* Cv; Szrodkiem tego wżytkiego śrębna rzéká płynie/ [...] Głowę máiac odziáną wienцем rokitowym. *KochProp* 11; CO to zá gorę widzę ktora nád innymi Ták fie bárzo wyniołá? [...] Tey zówłze ile rázow złote Słóńce wftáie/ Napierwey fie w fwey drogiey fzáćie widzieć dáie. Albo kiedy pod ziemię biegle kołá toczy/ Z iey głowy napośledzey fpułzcza fwoie oczy *WitosłLut* A3; Sżkarpáwá byłtra wżytkiey wiłły głowá *KlonFlis* H; á wieniec z kámieni Kółztownych fpráwion/ głowę mu [słóńcu] promieni. *SzarzRyt* A3v.

Przen: metonimicznie: Człowiek (czasem zwierzę) jako całość [połączenia z przydawką dzierżawczą można zastąpić odpowiednim rzeczownikiem lub zaimkiem osobowym] (252) : *PatKaz III* 132v, 151v; *WróbŻółt* 139/8; A złomiwłły frogą głowę moczow onych dałes ie pożrzeć zwierzętom dzikiem *RejPs* 109, 57, 88v, 98v, 150, 163v; Choć kto chce bić chocia łáye/ Skromnie to ma głowá zdzyerzy *BielKom* E7; zacni krolowye mieli poddác głowy fwe pod kroleftwo Páná Kriřtułowe *LubPs* P6 marg, Q4v marg, Z3, ff4, hh5v; Ieřli on fkarb niebyełki co Mądrością zową/ Nie będzie nam nádány/ flábo z náfzą głowá. *RejWiz* 62v, 72, 96; KThoż da głowie moiey wody/ y oczom moim fthudnicę łes *Leop Ier* 9/1, *Iudic* 9/36, *Ps* 107/9; TO iuż tu nie moy rozum/ tę głowę fzácowác *RejZwierz* 58v, 51v; *BibRadz Ps* 59/9, *Is* 1/5, I 353d marg; Pochwalon bądź Pan Bog że oddał złość Nábálowi w głowę iego *BielKron* 67; Gdzie głowá páńfka ieft/ tám káždy poddány czuie moc *BielKron* 349, 18v, 77v, 93v; áni fie obaczyłz gdy márnne vpádnie thá nędzna głowá twoiá. *RejAp* 36v, 5v; y dał iemu řto funtow piędzy ná to/ áby they páńny Tárłiey y iedná mełka głowá nie ogládálá *HistRzym* 21v; iżeś iuż tego pewien ieft/ iż on tuż nád fámym wirzchem głowy twoiey dzyerzy obronná [...] rękę fwoię. *RejPos* Ooo2, 50v, 317v; pátrż ná białą głowę/ Gdy swżetecznieie wnet odmieni głowę. *RejZwierz* 220v, 63, [193], [238]; *RejPosWstaw* [41⁴]; *BudBib Eccli* 4/7; Iuż wiedz że pewná będę będzieřz miał

fwey głowie *PaprPan* H2, Ee4v; ktoraby [*burza*] y twey głowie Krolu niefolgowála/ y Rzeczpołpolitą twą wywrociłá. *ModrzBaz* 109; Iáko kiedy przy oycowkiéy głowie Záltáwiá fy cnotliwi fynowie. *KochPs* 191, 87, 167; głowá moiá nigdy fię tey niemey twarzy nie pokłoni. *SkarŻyw* 68, 195, 374; *StryjKron* 617, 732; *CzechEp* 9, 25, 363; Tenże vpad y moiéy náznáczon był głowie. *KochFr* 116; Gdzie odpoczywa zacnieyfza niż głowá Stefychorowá. *KlonŻal* D2, A4v, B4v; Iedność nie od iednego ieft rzeczoná/ ále od wielu głów/ y ludzi/ iednáko o rzeczách rozumiejących, *ReszPrz* 100; *BielSen* 5; *KochPieś* 40; Y baczenia doftáie przy fłowiéch téy głowie. *PudłFr* 71; Głowę mą pierwéy pod ziemné ciemności Zepchnicie *ZawJeft* 8; *GórnTroas* 49; *KochFrag* 17, 53; *WujNT* 1. *Cor* 11/4, 5; Snadź tákiey woniey niemiał on ogrod ftrzeżony. Czuynego fmká głowá *WitośLut* A3; mocnie zemści fie/ á bez chyby/ tégo Ná twéy głowie nieczęlnéy. *GosłCast* 59, 20, 32, 71; *SkarKazSej* 705b, 706a; Nie naydziefz iuz rownego vporney fwey głowie. *PudłDydo* Bv, [B5]v.

W połączeniu z przydawką jakościową = „człowiek” + przydawka jakościowa (28): A gdzie idziefz dobra głowo *BierEz* D3, H4; *RejPs* 165; Czożefcie vpatrzyli/ na tey nędzney głowie *RejJóz* Bv; *RejKup* bb5v; *BielKom* F5; *RejZwierz* 76; *Mącz* 224c; *GórnDworz* P7; *RejPos* 335; Vpominánie mátki/ do ftárfzey głowy. *BielSat* N4, N4; *PaprPan* F3, P2; wielka rzecz ífz fię miedzy ftem/ iedná vporná á nieunořzona głowá naydzie *SkarJedn* 296; *KlonŻal* Cv [2 r.]; *KochSob* 71; *PudłFr* 34; *GosłCast* 6; Bo tu mař Szyprze rozmáite głowy/ Iedni pieniádzmi kupczá/ drudzy fłowy *KlonFlis* H2; Zeby wiedział co to ieft/ wolnym głowom fzkodźić. *KlonWor* 31, 26, 31, 55, 69; *PudłDydo* B3. Cf Wyrażenie.

Przysłowie: *BielKom* F5; Bona comparat praesidia misericordia, Proverb. Pokorney głowy miecz nie śiece. *Mącz* 224c.

Fraza: »biadaż mojej głowie« (1): A páni wplácz niebogá/ biádář moiéy głowie *KochFr* 59.

Zwroty: »na swą głowę brać« (1): fpraw wielkich ná fwą głowę iednę nie bierz/ iedno ná drugie przekłáday *BielKron* 403v.

»podnieść (a. wynieść, a. wynosić) głowę; głowa będzie wyniesiona; wynosiciel głowy« = *exaltare a. sublevare caput Vulg* [szyk zmienny] (6; 2; 1): przeto też głowá będzie twoiá powážnie wyniefioná nád wfłytki me możnoći. *RejPs* 165v, 29, 161v; A podnyeř vniřoną nędzną głowę moię *LubPs* B2v [idem *ArtKanc* Q], G2v; *Leop* 4. *Reg* 25/27, *Ps* 3/4; *RejPos* 231; *ArtKanc* Q.

»sta(ną)ć nad głowá« (9): *LubPs* B5; *RejWiz* 113; bo widzifz íř Pan vřtháwicźnie fthoi s fiekiem nád głowá twoiá *RejAp* 36v, 36; *RejPos* 167v, 331v, 333; Stánał mi grzech nád głowá/ y ciśnie mię w ziemię *KochPs* 55; *LatHar* 162.

»wisieć nad głowá« = *grozić* (1): Coż tedy wolifz: czyli áby ten złoczyńcá ták fię wolno wáęfáł/ á záwždy nád głowá twá wiřáł [*semperque capiti immineat tuo*]: czyli rádniey áby z więźienia wyřzedřzy fprawował fię? *ModrzBaz* 84v.

»wywyżżyć (a. powyřszyć), powyřszájący głowę; głowa będzie wywyżřzona; wywyżřyciel głowy« = *exaltare caput PolAnt* [szyk zmienny] (2 : 1; 2; 1): *TarDuch* D7; Imienie lekarza powyřřzy głowę iego *FalZioł* +2v; *LubPs* Z4; A(no) ty Iehowo tarczá moiá/ sławá moiá y wywyżřyciel głowy moiéy. *BudBib* *Ps* 3/3, *Ps* 26/6; *KořakSzczęřl* C4v.

Wyrażenie: »szumna głowa« = *pijany* (1): Trudno ma vróć/ co kiedy niebácznie/ Y bez rozmyřłu řzumna głowá zácznie. *KochPij* C3v.

Szereg: »osoba i głowa« (1): Ia ofobę fwoię y głowę prze ten fpoľob w ty niebefpieczności przywioldł *BielKron* 306v.

Wyrażenia przyimkowe: »na głowę« = *in capite Vulg, PolAnt; super caput Vulg* (54): *WróbŻoľt* 7/17; tę złoć ktorą by oni mnie vczynić chćieli będziefz raczył ná głowy ich obroćić. *RejPs* 80v, 140, 156; *RejJóz* H5; *HistAl* C7v; *MurzHist* Lv; Nyech praca vľt ich ná ich głowę fpádnye *LubPs* ee2v, B6v, cc5; odwetuię wam ná głowę wáľfę. *Leop Ioel* 3/4, *Lev* 14/18, *Ps* 65/12, *Ez* 9/10, 16/43, 33/4, *Ioel* 3/7; A ták krew ich przydźie ná głowę Ioábowę/ y ná głowę potomľtwá iego *BibRadz* 3.Reg 2/33, *Iudic* 9/57, 1.Reg 25/39, 2.Reg 3/29, 3.Reg 2/32, *Ioel* 3/7, *Iudith* 8/13, *Eccli* 44/23; ktory fźuka [...] fortelu/ iákoby fwoy iad ná głowę wáľzę wylaľ *BielKron* 248v, 19, 69v; *RejPos* 60v, 335; *BudBib* *Deut* 33/16, 3.Reg 2/32, 8/32, I 199c marg, 2.Par 6/23 (12); *BudNT* *Rom* 12/20; *CzechRozm* 50v; *KochPs* 95, 205; *SkarŻyw* 300; kładac pomľtę Bożą zá krzywoprzyśiefstwo nie iedno ná fwą głowę/ ále [...] y ná wźyľtko woyľko *GórnRozm* G4; *KochProp* 7; *GrabowSet* S; Krew wáľzá ná głowę wáľzę (*marg*) to ieft; fámiefćie ľobie przyczyną zginienia á nie ia. Hebr. (-) *WujNT* *Act* 18/6; *GosľCast* 67; gdy nieprzyaćiele ná głowy wáľze przywiefdzie Pan Bog *SkarKazSej* 705b.

»nad głową« = *super caput PolAnt* (23): *LubPs* B6v marg; *BibRadz* *Iob* 29/3; *RejAp* 25, 96v; ftrách dekretow Páńľkich obaczyli iuz nad głowámi fwemi *RejPos* 167, 167v, 206v [3 r.], 253v, 257v, 265v (11); *BudBib* *Thren* 3/54; Oddal od nich śmierć gotową/ Którą widzą tuż nád głową. *KochPs* 120; *WerKaz* 300; *GrochKal* 25; *GrabowSet* F; Błogosławiefstwo Boże nád głową fpřawiefliwego człowieká *KolakSzczęśľ* B3v; *SkarKazSej* 663b; *SzarzRyt* C3.

»na głowie« = *in capite, per caput, super caput Vulg; supra caput PolAnt* (9): á rozwfefelenie wiekuifthe ná głowie ich *Leop Is* 35/10, *Num* 6/7, *Am* 9/1; *BielKron* 18v; Hoc facinus in tuum caput redundabit, Tá złoć [...] ná twoyey ľie głowie zoľtoyi. *Mącz* 502d; *BudNT* 1.*Cor* 11/10; *LatHar* 306; *SkarKazSej* 704b; Iey [ojczyzny] prace/ iey trudnoći znośifz ná fwey głowie *SapEpit* B.

a) *W funkcji przysłówka* : »głową, z głową« = *osobiście* (30 : 1): Mozecie ľtego obaczyć. Ktorego teras pozową By przeg [!] panem ľtanaľ głową. *RejKup* d3v; *BielKron* 9, 258v, 264, 270v, 293v; *StryjKron* 270; wiec tez Maximilianowi [po]śłowie głowami im to roskazali. *ActReg* 60, 7; *KmitaSpit* B4v.

W charakterystycznych poľączeniach: *głową by(wa)ć* (7), *leżec (poľožony)* (4), *mieszkać* (7), *przebywać*, *(przy)ciągnąć (wyciągnąć)* (6), *(przy)jechać* (2), *rozkazać*, *ruszyć się*, *stanąć*, *wtargnąć*.

Wyrażenie: »(z) sw(oj)ą głową« [*szyk* 16 : 5] (21): *MetrKor* 34/134v; [cesarz] prziefziagnal sám s fwą głową y smoczami azewľzitkymy zyemyamy swimy, a wipedzil mye spanľtwa mego *LibLeg* 10/62; *ConPiotr* 33v; ľyźiał teź izby tám miał być fwą głową Cefarz Krześćiańľki *BielKron* 312, 204v, 222, 242v, 244v, 266v (10); *BielSpr* 51, 54v; *SkarŻyw* 408; *KochJez* B2v; Ná Pieninách głową fwą by Kśiefźná mieľzkáľá *BielSjem* 17; ľam głową fwą [*ipsum per se JanStat* 692] do króľeftwá miał wtárgnąć/ ábo teź gwałtowną moc ľudu fwęgo [...] ku fplóndrowániu Króľeftwá náľľac miał woľá *SarnStat* 424; *CzahTr* Gv, H2v.

a. *Włosy* (25) : Kiedy mu głowę ifkáľá/ Czarne włosy wrywáľá. *BierEz* Mv; Wľzam w głowie być nie da. *FalZioľ* ‡2d, ‡2d, I 20a [2 r.], 43d, 46a, V 75V; głową ma czarną wifľoko oľtrzizoną *LibMal* 1545/94v, 1543/75v, 1544/81; ten człowiek byľ bárzo wielki á piękný/ ktorego głową y

brodą widziáá fie iáko naczytáza wełná. *HistAl* Lv; *BielKron* 52; Crines componere, Szczofáć álbo przigłáskáć głowę. *Mącz* 310a, 54c, 61d; sárbrné w głowie nići *KochFr* 91; I ták WízYTEK żółyty był y łzátá, y głowá *KlonWor* **2v, **2.

W charakterystycznych połączeniach: *głowę iskać* (2), *przygłaskać*, (s)czosać (2); *głowa czarna, kędzierzawa, kępia(s)ta* (2), *ogłaskana, ognista, ostrzyżona, zwikłana*; w *głowie łupieże, otręby, wszy* (3).

Wyrażenie: »siwa głowa; osiwienie głowy« = *caput canum* *Mącz* (4; 1) : *Íklámałeś ná twá síwá głowę. KochZuz* A5 [2 r.]; *Mącz* 37b; o nędznelz to bogáctwá náłze/ [...] s prędkim osiwieniem głów náłznych łtáramy fie o nie *RejPos* 82v; *CiekPotr* 68.

Przen: metonimicznie: *Człowiek* (1) :

Wyrażenie: »siwa głowa« (1): *Przed síwá głowá wftaway/ [...] á vczći perfonę łtárá SkarKaz* 661b.

2. *Głowa jako ósrodek myśli i uczuć; umysł, rozum; caput* *Mącz* (588) : *BierEz* D3v; A to iż głowę mdlá, rozum y baczenie przyrodzone każącz. *FalZioł* V 60v, II 7b; *WróbŻólt* C6; Bo to łzpetná przyłáda gdy kto piękne łłowa Vmie wíecz łtawíc komu a zle myłli głowa *RejJóz* O2, P5; *SeklKat* A4v; Báčzijs to wđdy náłwej głowie Czém by wđdy mógl pomocz łobie *RejKup* r5, O, r4, v6, z7v; Wíecz tak łám chcelz/ twojá głowá wízýłtki przelomíc? *MurzHist* M3v; *MurzNT* 38v; Pámíetáíac ná ony/ márnotráwne czáły/ Ktore fuczá do głowie/ iáko łzumne łáły *BielKom* B3v, D6, F8; w głowie dżiwne łye mu Sny rojá *GroicPorz* cc4v; *KrowObr* 128v; y wđdy wízýtko w głowie/ Y rozum y kędzyerze/ zółtánie ná łpełná *RejWiz* 17v; Rozumíeyze iż to chłop íście s chytrá głowá. *RejWiz* 75; Bo dułzá łtolec pírwłzy w głowie ofádzíłá/ A potym fie po wízýtkim cíele rozłzýrzyłá. *RejWiz* 120, 22v, 29v, 30, 32, 35v (29); *KochZuz* A4; Potym byłá zółtáłá/ węgierłká Krolowá/ A wiele łwíátem trzłłá/ w młodoścí łwá głowá. *RejZwierz* 49v; TEn národ záwżdy bywał/ z dáwná z báczná głowá *RejZwierz* 77, 60v, 69v, 76, 84, 90v; Widziáłem íełzce w wídzenu głowy mey ná łóžu moim/ á ono łtroż łwíety złtáplł z niebá. *BibRadz Dan* 4/10, *Dan* 4/2, 7, 7/1, 15; á też muśío fie mu co łtác w głowę/ wízýtko głowłki mákowe łcína. *BielKron* 104, 135, 376v; *BielKronCies* Mmmm3; Kto tak żelazney głowy/ albo tak círpliwý/ Zeby mógl wízitłkich łłuchać/ i uznać kto krzywy *KochSat* B2v, B4; Hic est huius rei caput, Ten tego yełt przicziná/ z tego to głowey pochodzi. *Mącz* 37c; *OrzQuin* F2v; *SienLek* 28v, 52 *żp*, 53 *żp*, 54 *żp*; Iáko/ ktho Wenecíey nígdý nie wídzíł/ [...] móże łobie ták piękná w głowie zbudowáć: iáka/ pothym gdy íá wżrzy nígdý nie będzie. *GórnDworz* M7; iáko níktorzy Poetowie w wířzách łwých/ tykáíá po káłku głłbokich/ á łubtyłnych rzeczy w Philozophíey/ ábo y w ínych náukách: á w głowie ích/ bárho tám tego było níwiele. *GórnDworz* N4, C7v, K3 [2 r.], K5, L4, M6v (15); *RejPos* 22v, 32v; *HistLan* B3v, B4v; á był to człowiek zacny y mądry/ ácz był wzrołtem máły ále głowę wielką miał. *RejZwierc* 274v, 21, 215v [2 r.], 229, 239; *WujJud* 34v; *BudBib Dan* 4/10, 13, 7/15; Iáka mądra wymowá z íego głowy płýnie *PaprPan* D2, A4v, G2, O4v, R, V3y, X, Cc4; *KochDryas* A2v; *Oczko* 4; co w głowie wrádzí/ Do łkútku nie doprowádzí. *KochPs* 172, 131, 212; ktory z uprzeymego łercá/ ále z omyłney głowy/ mńimíál áby w tym [...] wielką Panu Bogu połługe czyníł *SkarŻyw* 80, A3v; *CzechEp* 202; *KochFr* 22; *KochMarsz* 154; *ReszPrz* 101; *KochPieś* 28, 42; BYś ty mńie łnac ná koniec požyczył łwéy głowy/ Tedy íá nie zrozumíem pewnie twoíey mowy. *PudłFr* 26, [3], 21, 64; *GórnRozm* N3; *KochWr* 25; *ZawJeft* 26; Bo y w wielłkich rzeczách dla tego Formularze łá/ áby człowiek wízýłtkiego w głowie nie nośíl *GostGosp* 1; *Phil* G2, S3; Tego ty nie

ořzukařz/ byř miááá dwie głowie. *GórnTroas* 42; *GrabowSet* Ov; *KochFrag* 24; *RybGęřli* A2v; *JanNKar* D2; *CzahTr* E3v, E4, H3, K4v; *Praca/ ácz nie méy głowy/ tylko przełożeńi/ Lecz z wielkiego człowieká piřmá GostCast* 10; [*Mądry*] Nie ma řwey głowy gdy czego niewie ábo nie rozumie/ [...] nie ma teř cudzey głowy/ gdy řłufnořci y řpráwiedliwořci nie vpátruie. *SkarKazSej* 661b, 695b; *SapEpit* B; *KlonWor* 3, 47, 72; *Wefelřzać* iey twym przyářdem głowá. *RybWit* C2; *ZbyłPrzyg* ktv.

W charakterystycznych połączeniach: głowę mdlić, naprawiać, zabawić, zatłumiać, zatwardzać, zmyřlać; w głowie budować, gąřć, knować, konsyderować, naleřć (najdować) (2), nosić, obierać, psuć, roić się, rozřwiecić, rozumieć, stanąć, stworzyć, szukać, (u)formować (2), ugruntować, upatrować, uradzić (2), wymalować, wymierzyć, załęgnąć się, zbudować (2); dziwno, niepogoda w głowie; głowa baczna, chytra (2), dobra, dziecinna (2), dziwna (2), głupia (3), godna, młoda (2), nauczona (2), nędzna, niczemna, niepłocha, nieposlednia, niewolna, niezdrowa (2), omylna, poćciwa, przemyřlna, stroskana, twarda, wesola, wielka, zasępióna, zaśniecona, zatwardziála, zawiła (2), zmieszana, řelazna.

Przysłowia: Gdyř záwřdy gębá plecie o czym myřli głowá. *RejWiz* 6v.

Quot homines tot sententiae, [...] co głowá to rozum. Mącz [460]a; *WujJud* 131v; co głow ktore się zá rozumne máiá/ tyło wiar. *BiałKaz* Iv; że o nich ták wiele czářem bywa rozumow (iáko ieřt w przypowieřci) ile głow [*tot hominum sensus esse ..., quot capita*]. *ModrzBaz* 65; *WujNT* 676 [ogółem 5 r.].

Frazy: »błádzi głowa, w głowie« [*szyk zmienny*] (2 : 1): Bowiem mi iuř ż tych kłopotow iakos błády głowa *Rejřóz* O6, G4v; *RejKup* e5v.

»[komu] głowy [nie] (do)stanie« = *coř przekracza czyjeř mořliwořci* (2): Iakoř ci y głowy řtanie Iže to mořeřz wyćirpieć *Rejřóz* H7v; *ReszList* 165.

»głádka jest głowa« = *bez kłopotów* (1): Rádziłbych by Poznániá/ Lwowá/ á Kráková/ Dzyerzeli řie/ boby im/ gładřza byłá głowá. *RejZwierz* 90v.

»(o)szaleje, szalóna głowa« [*szyk zmienny*] (3 : 1): Y głowa z takich kłopotow ořzaleie rada *Rejřóz* F6v; *RejRozm* 405; *RejWiz* 67, 68.

»do głowy po rozsádek« (1): Stáđ czuie kařdy członek řwoie dotykanie. Ale przedię do głowy po rozłádek muři *RejWiz* 120.

»[komu] w głowie się uklii« = *ktos coř wymyřli, zechce* (1): iáko řye [...] Prokuratorowi w głowie vklij / á iáko go kto dáry lepiej náchyli/ ták řáđzi *GroicPorz* B4.

»[jak] w głowie ułóřono (a. ukłádano), usłáno« [*w tym: komu* (4)] = (*zaleřnie od okreřlenia*) *ktos jest głupi lub mądry* [*szyk zmienny*] (4 : 1): *GórnDworz* H2v; Więć chociař drugim w głowie nie dobrze vřłano/ Ale mieřzki porzáđnie grořzmi nářypáno: *PaprPan* E4v; Dáđzá ráđę ná wřzytko dobrá ci pánowie/ Bo im práwie z reyeřtru vřkádano w głowie *PaprPan* Hv, M4; Iř řye zda ináczey tobie: Boć źle vřłóřono w głowie. *PudłFr* 20.

»[komu] głowa, w głowie się zawraca; zawrocenie (a. zawracanie) głowy, zawrot w głowie; zawrocona głowa« [*o szaleńřtwie, zaburzeniach umyřlowych lub chaosie myřlowym*] = *delirium, phrenesis, phrenitis* *Mącz; lymphaticus, lymphatus* *Calep* (2 : 1; 3 : 1; 2): Lyřty krotkie á miářřze znamio, ořzalenie á zawrocenie głowy przyřřle ku řtarořci. *GlabGad* P6v, L4v; *GliczKsięř* O4v; *Phanaticus, dicitur cui multae vanae apparitiones fiunt, Któremu řie w głowie záwřraca/ bleřny/*

łzalony. *Mącz* [297]a, 298c; *GórnDworz* Gg5v; *Oczko* 23 v; Lymphatus — Szaloni, zawroczonei głowi. *Calep* 623a, 623a.

Zwroty: »brać, wziąć w głowę« = *wzbogacić swe doświadczenie; przejść się, zastanowić się* [szyk zmienny] (6 : 3): Nu tedy posłuchaymy/ wzyłycy tey Mądrości/ Biorąc łłową w łwe głowy/ od iey dołtoyności *BielKom* B5; *GliczKsiąż* N2; *BielKronCies* Mmmm3; bo widząc w iednym tho/ w drugim owo/ y spráwuiać sie baczeniem dobrem/ [...] może łobie wzyać siła w głowę *GórnDworz* E6v, C2, 17, V2, Cc7v; *BielSen* 11.

»w głowie czuć« = *myśleć* (1): Káždy sie tego bárzo łacno dowie/ Ze Rycerz mełtwa ręká dokázuie/ Biłkup podobno więcey w głowie czuie. *KochSz* C3.

»[komu] w głowie c(z)wałać« = *być przedmiotem rozmyślań, rojeń* [szyk zmienny] (4): *LubPs* bb6; *RejWiz* 89v; Nunc iam alia cura impendet pectori, [...] Inłze mi teras w głowie czwała. *Mącz* 288b; Teraz łye o Płków boiał: Płków mu w głowie cwałáł *KochJez* B.

»głowę gryźć« = *dokuczać* (1): A przeto lepyeyći łnadź vbogá myeć [...]/ niź bogátá ktoráby głowę gryzłá. *GliczKsiąż* Qv.

»[komu] w głowie się kręcić; zakręcić głową; kręcenie w głowie« = *spowodować zamęt w myślach; być przedmiotem rozmyślań* (2; 1; 1): *RejJóz* C5, D4; Ale ty to profzę cie pilnie ná pámięci Mieway/ á niechći sie to zówždy w głowie kręci. *RejWiz* 49; A coźci zá rołkołzy tve czukrowáne iedłá [...] przyniołá? [...] Naprzod gniew Boży. Potym Artetikę. Sciátykę/ Pedogrę/ Pleurę/ kręcenie w głowie iáko łzalonym *RejPos* 138v.

»w głowie kryś(ł)ić (a. (s)kryślać), się kryśli« = *rozmyślać* (5 : 1): *RejWiz* 19v, 74; *Paprpán* X3; O czym sie y w głowie méy wftáwicznie kryśli. *GosłCast* 47; Tám ná to patrząc/ w głowie łobie kryślił/ Człowiek rołtropny/ y okręt wymyślił. *KlonFlis* E4; *KlonWor* 70.

»głowę łamac; łamanie głowy« = *martwić się, trudzić się* [szyk zmienny] (2; 2): *RejKup* m4; iź bogátá zónę chowác yełt wyelki fráfunek á łamánye głowy *GliczKsiąż* Qv; *GórnDworz* P2v; cáły dzyeń sie łtárác/ biegác/ łamac głowę/ zábiegáiać temu nędznemu łwiátu *RejPos* 317.

»mieć w głowie« = *być mądrym* (3): Wy Duchowni á pánowie Co maćie w vorkach y w głowie Strzeźcie zamkow á kołciołow *RejRozpr* F3v; możeć to być/ iźci náuczycyel będzie myał co w głowye/ ále yełliby obyczáynem nye był nye łtałoby to zá tho. *GliczKsiąż* L7v; *RejWiz* 156v.

»[co] w głowie mieć« = *wiedzieć, znać, myśleć o czymś* [szyk zmienny] (7): áczkolwiek w głowie mieli káždy łwoy vmyłł/ ále go nie obiáwili. *BielKron* 398; *MączKoch* nlb 12; *GórnDworz* C3, X2; On włzytkich gwiazd niebieskich liczbę ma w głowie *KochPs* 213; *KochFr* 31; Ze co w głowie miał/ to mógl y wymówić łnadnie *KochTarn* 74.

»mieć [co], [jest] [co] w głowie« [znaczenie zwrotu zależne od dopełnienia, np. „mieć troski w głowie” ‘troszczyć się’] [szyk zmienny] (5 : 2): Tedy więc nasi panowie Mają troski w swojej głowie *BierRozm* 24; Bo to iego kochanie w iego łtarey głowie *RejJóz* Nv, M6, P5v, P8v; Wielki łmutek/ záłóć w moiey głowie *BielSat* G2; *BielSen* 15.

»mieć muchy albo koczki w głowie; muchy roją się w głowie« = *być głupim, szalonym* (1; 1): Bibe helleborum, Pi ciemierzicę/ to yełt/ toś łzalón małz muchy áłbo koczki w głowie. *Mącz* 154b, 117d.

»mieć rozum, mądrość, co mozgu w głowie; rozum w głowie [jest], siedzi« = *być mądrym; sapit hic pleno pectore, sapit illi pectus* *Mącz* (7 : 1 : 1; 2 : 1): A co po czyiey wielkości/ Gdy nie ma w głowie mądrości. *BierEz* P4; *RejKup* N, Xv; Niewiem iako y rozum ípełná w głowie íiedzi *RejWiz* 69; *Sapit illi pectus*, Ma rozum w głowie. *Mącz* 368a, 285d; *Prot* A3; Przeto v nich rozumy/ rozmaíte w głowie. *BielSat* G3v; *RejZwierc* 215v; Kto íedno ma rozum w głowie/ Káždy tóz/ co y ía powie. *KochMRot* B2v; *KochPieś* 4; miałby co w głowie mozgu y zdrowego rozładku/ íiepodobná aby tey kościoła ś. powfzechnego náuki nie miał [...] przyiác *WysKaz* 14.

»nie wszystkich mieć w głowie« = *być szalonym* (1): Bo náífy míli przodkowie Snadz niewífytkich mieli w głowie Gdy íie wtę niewolá wdáli *RejRozpr* C2.

»do głowy nabić« = *nawyknąć* (1): wždy z onemi íprofnemi chłopięthy ízkolnemi poípołu rośc íie będzíe/ y ích obyczáíow íobye do młodey głowy nie nábiję. *RejZwierc* 7v.

»w głowie naleźć (a. (wy)najdować)« = *wymyślić* [*szyk zmienny*] (5): Przyczýny thedy oblédu tego/ ía íney w íwey głowie nie náyduię íedno tę *GórnDworz* H5v, C3v, P3v, V7; *HistLan* D4v.

»na swej głowie nosić« = *być odpowiedzialnym* (1): SÍufznie tedy czélnieyízym [!] ósobam/ ktorzí ták wielkie rzeczy ná íwey głowie noízą [*qui tantam rerum sustinent molem*]/ bywa roíkazano/ áby [...] wízytkiemu íię przypátrowáli *ModrzBaz* 26.

»z głowy odjác kłopoty, kłopotow zbyć« [*szyk zmienny*] (1 : 1): Ímaczniey vńíeízf Gdy kłopotow z głowy zbędzíeízf *RejÍóz* Dv; *HistLan* D4v.

»pokazić głowy (A), nakazić głowy (G); (s)kazi się głowa; skażenie (a. nakażenie) głowy« [o *szaleństwie*] = *fanaticus, phreneticus* *Mącz* [*szyk zmienny*] (1 : 1; 8; 3): íeít pomoczna [...] w nakażeniu głowy táktem [!] ludzím ktorzy rozum traczą. *FalZiół* V 59; *GlabGad* L7; A ten chocż proítemi Słowy Prawiey nakazył Głowy *RejKup* dd5; *MurzHist* Ev; *RejWiz* 143v; *BielKron* 124v, 398v, 424, 458; *Fanaticus*, [...] *Szalouy* [!] któremu íie káží głowá *Mącz* 117d, 298c; *StryjKron* 672; *GosłCast* 25.

»poradzić się głowy« = *przypomnieć sobie* (1) : A chcecieli mię íłuchać/ poradze íię głowy/ Mogęli co przypomnieć íego íłotkiey mowy. *KochSat* B3v.

»powikłác głowę« = *spowodować zamęt myślowy* (1): Powikłála ím głowy/ przečíwná Vníja *BielSat* G3v.

»[komu] w głowie się (po)mieszać (a. z(a)mieszać); w głowie, głowę (po)mieszać; [komu] głowa się (za)miesza; zamieszanie głowy« [*w tym bezpodmiotowo* (4)] = *stracić umiejętność prawidłowego rozumowania (lub pozbawić jej); nabyć przyzwyczajęń; zajmować* [*szyk zmienny*] (9; 1 : 1; 2; 1): *RejÍóz* B3; Yuż mi íye ták pomyeííáło w głowye/ íz nye wyem czego íye dzyerzeń. *KromRozm* I P3; Abowiem gdy íie z młodu co w głowie zámieízf/ Íuż wíęć ták s trudná ma być rádá kiey ínfza. *RejWiz*, 88v, 49v, 85v, 147; *GórnDworz* T3, Mm4; Prawdác íeít íz ná on czás mogłá być v káżdego dłuízfza pámieć/ bo íie thák w on czás głowá ludzím nie mieízfála íako dzíś. *RejZwierc* 100, 8, 194v, 249v; byłoby co ínnego czýnic y walnieízfzego y potrzebnieízfzego, íniey głowy tym mieízfzac *ActReg* 165; *KlonWor* 43.

»przypaść (a. wpaść), zająć w głowę; do głowy przychodzić (a. przyść)« = *przyjść na myśl* [*szyk zmienny*] (3 : 1; 2): *GórnDworz* N8v [2 r.], Kk6v; íízf wíęcey do głowy przychozíío/ nízfli víty wymowić mogł. *SkarŻyw* 117, 202; Coízfci wždy w głowę záfzfło, że mię tym potykaízf? *CiekPotr* 7.

»przyść, przypaść do głowy« (1 : 1): á poki nie przydzye wárch do głowy/ poty to iedno mamy przed oczymá fwoiemi. *RejPos* 247v; Teskność á niezwyczáyna przypádlá do głowy *WisznTr* 10.

»głowę psować; głowa się psuje« [*w tym: darmo* (5), *prożno* (3)] = *martwić (się)*, *zbyttnio rozmyślać* [*szyk zmienny*] (22; 1): Czofz fie gośpodze frauielz Ni ocz łobie głowę pfuielz *RejJóz* C7v, D2, D5; *RejKup* f4v, Iv, n5, f4, cc2; Wízák o tym czálem myflác áż fie głowá pfuie. *RejWiz* 69, 47; *RejZwiercPodw* 183v; *PaprPan* D3; *KochTr* 9; *KochFr* 5; *KochPieś* 26; Ale cóż wzdy ia łobie dármo głowę pfuie? Swiátá znowu rozumem fwym iuz nie zbuduię. *PudlFr* 76, 11, 44; Biádáfz mnie ná cię/ to mi głowę pfuiełz *KochFrag* 23 [*idem*] 24; *KlonKr* A2; *PudlDydo* Bv; *ZbylPrzyg* A4.

»robić głową; głowa robi« = *pracować umysłowo*, *myśleć* [*szyk zmienny*] (3; 1): *BielKom* E7v; Vczony chocyaby też y wtę fzkodę wpadł/ imyenyá álbo zdrowyá gdi on nye rąkomá álbo nogomá robi ále głowá/ nye ftráci. *GliczKsiąż* H4, H; Bo by theż wśzytko głowá miálá robić o wielkich/ o trudnych/ á o powážnych rzeczách/ [...] pewnieby trudno wytrwác moglá. *RejZwierc* 15v.

»w głowie rozbierać, rozważać« = *zastanawiać się* [*szyk zmienny*] (2 : 1): Te przypowieści w głowách fwoich rozważaycie *CzahTr* E3; ftrách mię wnetże zdiął/ kiedym niefłychány Przypadek iął rozbierác w głowie méy ftrofkány. *GoslCast* 73, 31.

»w głowie stanąć« = *być zrozumianym* (1): to v nich nie podobno/ co w głowie ich ftnąc nie może. *SkarKaz* 205a.

»w głowie tkwi(a)ć« [*w tym: komu* (3), *u kogo* (1)] = *być w pamięci* (4): *GórnDworz* G6; *SkarJedn* 174; ono oczym domá myflil w głowie mu tkwiáło *SkarŻyw* 202, A5v.

»trwożyć głowá« (1): Y czemułz wždy tak barzo trwożyłz tak fwą głowá *RejJóz* I6v.

»w głowie (u)kować« = *wymyślic* (2): *GórnDworz* H4v; Y to cobyś rad widziál w głowie łobie kuiełz. *KlonWor* 77.

»w głowie uprząść« = *uporczywie do czegoś dążyć*; *wyobrazić sobie* [*szyk zmienny*] (3): iz gdy mi więcz kto bączny powiedál o iákicy rzeczy/ kthoreiem ia nigdy przed tym nie widziál/ onę rzecz/ tákem iá łobie w głowie vprządł/ á vformowál/ iz potym gdym iá vźrzał/ dáleko mi fie podlelyzá zdálá/ niżem ia mnimał *GórnDworz* M6v; *KochFr* 128; Zwyciężył nałog y nádzieie znikłe/ Vprzędły łobie zyłki w głowie zwykłe *KlonFlis* D4.

»w głowie usłać« = *pomyśleć* (1): tylko co łobie w głowie vfcielemy/ to z námi zówždy y wftác y wkłásć fie muśi. *RejZwierc* 12v.

»(u)troskać, skłopotać, trapić, tresktać głowę; stroskana głowa« = *martwić (się)* [*szyk zmienny*] (2 : 1 : 1 : 1 : 1) : *RejJóz* C8v; O fwoy despekt fwey głowy iuz było nie tresktác. *PaprPan* Ff3; *WisznTr* 24; *GostGospGroch kt*; SYlá łobie ludzie mądrzy dawného wieku [...] głowy vtrofkáli: chcąc to świátu wywiéć *KochFrag* 47; Iuz práwie rozum odbiegł twéy ftrofkánéy głowy. *GoslCast* 25.

»[komu] w głowę [= *w pamięć*] się wbic« (1): Znáć/ [...] że fie tá pieśń bylá Mym towarzyszym dobrze w głowę wbiłá. *KochFr* 27.

»w głowie się wić« (1): Qbservari dicitur res, Vítáwicznie ná vmyśle leżeć/ álbo w głowiefie wić/ motác. *Mącz* 488b.

»[co] w głowę wlepić« = *zapamiętać* [*szyk zmienny*] (2) : *KochFr* 87; rzadki/ coby tę powieść Homerowé [...] wlepił łobie w głowę. *KochFrag* 15.

»wleźć w głowę [komu]« = *ktos zrozumiał* (1): Rzecze Bábá: Moy dufzko/ Nie day bogátemu Moich Ízmátek vboгих lichwiarzowi temu. Mac on więcey niżli ia: [...] Wlázło to w głowę zboycy: zániechał lię máło *KlonWor* 43.

»[komu] wleźć w głowę« = *ktos wymyślił coś nowego* (1): Cocz to teraz wlazło w głowę *RejKup* v4.

»wniść w głowę« = *zostać zrozumianym* (1): bo gdzie kto trudnie/ á wvkláno mowi/ iż to nie może wniść zaráz w głowę/ á w wyrozumienie ludzkie *GórnDworz* F3v.

»wybi(ja)ć, wybicie z głowy« = *przekonać, że jest inaczej, wyperswadować; przestać o czymś myśleć (lub skłonić do tego)* [szyk zmienny] (19 : 1): *RejKup* g5v; Ale mi tego nigdy nie wybiiefz z głowy Iż do Wiáry zbáwienney trzebá proftéy mowy. *Prot* C2; *GórnDworz* Hv, K2, Bb6; *CzechRozm* 65, 67v, 76, 78v, 124v, 158v, 163v; *KochTr* 17; *CzechEpPorz* **; *ReszPrz* 96; Zadny Íkarb trofki nie wybije z głowy. *KochPieś* 6; *ActReg* 85, 93; *KochFrag* 27; *GosłCast* 42.

»z głowy wynić« = *zostać zapomnianym* [szyk zmienny] (2): *RejJóz* H4v; Do iutrá tedy odložmy [...] bo y więcey czáfu będzie/ y to wízytko dzifiefzże wynidzie z głowy *GórnDworz* Dd5.

»głowę zabawić; zabawiona głowa« = *myśleć o czymś* (2; 1): *GórnDworz* R2; á k temu wyźfzemi rzeczámi głowy Íwe zábáwili *GostGosp* 169; *GostGospSieb* +2.

»[czym komu] w głowie zabroić« = *skłonić do zmiany postępowania* (1): Gdyż tą Ípráwą dzieciom Íwym ták w głowie zábrol [!]. Iż co oni iuz byli przed tym zániedbáli/ To zás práwie ná ręku ták go piáftowáli. *HistLan* C2.

»[komu] w głowie zamącić« = *pozbawić zdrowego rozsądku* (1): ták też człowieká cztery áffekty napřednieyfze vnořzq/ ktore Grekowie zowq Pafsiones: [...] á nářzy Ítárzy Polacy [...] zowq zamętki/ dla tego że [...] nie iednemu w głowie zámącq. *KlonFlis* A4v.

»(z-, za)frasować głowę, głową; frasowanie głowy« = *martwić (się)* [szyk zmienny] (13 : 1; 1): *RejJóz* D2v, N2v, N4, P2v; *RejKup* n6; *RejPos* 320v; *RejZwierc* 87v; *HistHel* B3; Mářz y wchorobách á Ímutku y tefkności pięknq ochłodeř/ ktorać głowy trudnym rozumieniem [!] nie z fráfuie *SkarŻyw* A4v; *KochFr* 46, 107; Nie fráfu y łobie/ Mikołáiu/ głowy *KochPieś* 40 [*idem KochWr* 16], 52; *KochWr* 16; *SapEpit* A2v.

»zwiercić głową« = *szukać wyjścia z kłopotów* (1): Kiedy przydą owy roki [...] Wierę drugi zwierci głową *RejRozpr* F2v.

Wyrażenia: »jedna głowa« = *jednomysłność* (2): *BielKom* Bv; Stąd o Przodkach rozumiey/ iż ci nie leżeli. Proftq rzeczą mowili co lię im godziło/ [...] Siedzq w Rádzie iáko my iednę głowę mieli/ Wízyfcy to przyimowáli co ci powiedzieli. *BielRozm* 8.

»mądra głowa« [w tym: z mądrą głową (8)] (11): *RejKup* m6v, bb6v; *RejWiz* 32, 62v; *RejFig* Bb; *GórnDworz* H; Ci co bywáli záwřzdy z mądrq głową/ Błogořláwienieřtwo Páńfkie Ízczęfcem zowq. *RejZwierc* 229, 231, 246; *PaprPan* T2v; Do tego zořtáwíc nie ktore rzeczy w pewnych przypadkách Sędziemu/ mądcey [!] głowie/ y funnieniu iego *GórnRozm* K2v.

»nie [czyjej] głowy, nie [czyja] głowa« = *przekracza czyjeř możliwości* (11 : 1): *RejJóz* Lv; *BielKom* F3v; *GroicPorz* B4v; O kthorych řłufznie mowić tho nie moiá głowá *RejWiz* 115v, 114; *KochZg* A3v; Nie ládác rzecz ieft [...] o Króleřtwie mowić: nie ieftci tho Orzechowřkfiego głowy/ prořtęgo á

domowého Ziemiániną *OrzQuin* F; *RejAp* 129v *margin*, Ff2; *RejZwierc* 240v; *KochPieś* 33; Ale iż to nie nález/ rzecz ták wielka/ głowy/ Daywá pokoy *BielRozm* 34.

»(nie)wolna głowa« [szyk 3 : 1] (4): *RejWiz* 17, 120v; Ieſtem w ciężłzym dáleko/ niż w żeláznym pęćie. Głowá bárzo niewolna/ ferce roſpaloné *PudłFr* 72; Ale z wolną głową Chciey łłucháć, á te żarty odrzućmy na łtroneę. *CiekPotr* 6.

»płochó w głowie, z płochą głową« (2 : 1): Ktori iedno łpłochą głową To kazdego kotem zowá *RejRozm* 393; *RejKup* m5v; Bo kogo iuz więc názbyt fortuná roſpiećci/ Iuz więc tám płochó w głowie *RejWiz* 6v.

»powichranie głow« (1): iż dla nich łłufłnie P. Bog zgody nie dopuści/ á powichránie głow y myśli przepuſzcza *SkarKazSej* 675b.

»prosta głowa« [w tym: nie z prostą głową (2)] (5): *RejKup* b6; *RejWiz* 66; Te wierſzyki krociuczkie ten ci dar dáruię/ Tákie/ iákie w my proſty głowie dżiś nayduię. *CzahTr* G, H3, I3v.

»pusta głowa« (1): Boć y owi z pułtą głową Co ie rzkomo poſly zowá Więcey też łobie łolgiá *RejRozpr* Dv.

»sw(oj)a głowa« = *własny pomysł* (51): Abowim y ci doktorowye ich/ iż káždy ná łwey głowy wyáre chce łtáwić/ myędzy łobá [..] łye nyezgadzáyá. *KromRozm I* G2; *GliczKsiąż* G6v; *BielKron* 107v; A ták wyłkrobawłzy one słowá wEwánieliach przełtołowych [...] napifał łwey głowy słowá. *BudNT przedm* b7; á kościelná náukę opuściwłzy/ zá łwoiá głową łwowolnie idá. *SkarJedn* 51, 21, 52, 309; Kto [...] wynáłazł łwoiá głową/ Strzelbę łrogá piorunowá. *KochSob* 67; do tákiego miłtrzá wkázuia/ ktorego náchylic po łobie y po głowie łwoiey mogá. *SkarKaz* 118b; *SkarKazSej* 694a. Cf »z ſwojej głowy«, »wedle [czyje] głowy«.

»swej głowy« = *uparty; intractabilis, morosus* *Mącz* (2): *Morosus*, Dżiwny/ dżiwak/ fantałtik/ łwey głowy / któremu nikt vgodzić nie może/ nic mu łie niepodoba. *Mącz* 233c, 461a.

»z sw(oj)ej, m(oj)ej, twojej głowy« [w tym: domyſłać ſię (3), malowác, mieć, mowić (3), (na)wymyſlać (wymyſlić) (6), obaczać, piſać (2), poda(wa)ć (3), powiedzieć (powiedać) (3), prowadzić, przydawác, ſądzić, twierdzić (2), uczyć, wyczyrpać, wyjąć, wymyſł, wynaleźć, wyrozumieć (zrozumieć) (2)] [szyk 17 : 16] (30 : 2 : 1): Ale Apołtołowye z náuki páńłkyey/ á nye z łwey głowy piłáli. *KromRozm II* c3v; *KromRozm III* C3v; *GroicPorz* A3v; áby łie kiedy [...] Apołtołowie iego/ tymi plotkami zábawiałi/ ktorycheſćie łobie s łwych głow włáwnych nawymyſłáli. *KrowObr* 121v, C4v, 106v, 182v, 186, 239v; then s łwey dżiwney głowy/ Zrozumiał tego Boga *RejWiz* 107; De tuo iſthuc addis, Z twoyey to głowy przidawałz álbo mówiłz. *Mącz* 78b; Depromere ex ſuo ſenſu, Z łwey głowy wyyać *Mącz* [325]c; *GórnDworz* Bb5; *RejPosWstaw* [41³]v; *BiałKaz* Ev; *BudNT* Kk5v; *CzechRozm* 50v, 74, 96v, 100v, 151v, 152; Prętko on s łwoiey głowy s ciebie bálámutá/ Vczyni *PaprPan* I4v; *CzechEp* 111, 252, 255, 344; *ReszPrz* 101 [2 r.]; *GórnRozm* F4; *SkarKaz* 486a; Porážkę Krzeſcijáńłką terážnieyłz wtaćzam/ Miedzy ten wierłz co z proſty głowy mey obaczałm. *CzahTr* H3; *SkarKazSej* 694b.

Szeregi: »głowa i dowcip« (1): ktore [gospodarstwo] ták káżdemu głowę y dowcip zábawić muſi/ iż łie nie zda bydź nikt [...] / coby łie ná gołpodárłstwo co raz obeyźrzyć [...] nie miał. *GostGospSieb* +2.

»głowa i myſł« (1): *SkarKazSej* 675b cf »powichranie głow«.

»głowa a (i) rozmysł (*a. umysł, a. wymysł*)« (4): *RejAp* 50; *GórnDworz* M7; A nie thylko ma być thym pielgrzymem iż lie tám zówlokł/ dáleko mu to pilnieyża/ áby vřtávicznie wędrował po głowie á po rozmyfle swoim *RejZwierc* 21; *SkarKaz* 382a.

»głowa i (a) rozum; głowa z rozumem« (3; 1): *GliczKsiąż* N2; De rebus ipsis utere tuo iudicio, O fámych rzeczach vżyway álbo radz lie głowy á rozumu twego. *Mącz* 510b; Przewo Bog dał [...] głowę z rozumem/ ábyfmy rádziły. *BielSjem* 11; *SkarKaz* 160a.

»głowa i serce« [*szyk 1 : 1*] (2): Myłże więc też ty o tym y sercem y głową. *RejWiz* 99; *SkarKazSej* 694b.

»głowa a wyrozumienie« (1): *GórnDworz* F3v *cf* »wnić w głowę«.

Wyrażenia przyimkowe: »wedle (*a. podle, a. podług, a. według, a. wedla*) [czyjej] głowy« [*w tym: sw(oj)ej (10)*] (12): *KromRozm III* F2v; *GroicPorz* Bv; *KrowObr* 198; káždy podług swoy głowy Rzeczpóspolitą stánowić chce *GórnDworz* G5; *WujJud* 33v *margin*, L13v; *NiemObr* 143; W Kościele BOżym [...] káżdey náuki iego/ nie iest inży fundáment/ iedno piśmo święte/ nie wedla głowy ktorego Hánulá/ álbo Albrychtá wykłádáne *ReszPrz* 53; *PudłFr* 25, 33; *GórnRozm* F4, G.

»z głowy« = *bez cudzej pomocy, z pamięci* (1): Niechay vmie z głowy piśác/ list cudny/ rzecz poważną: więc y wierż *GórnDworz* G6.

»z głową« = *mądry* (5): *OrzRozm I*, O4v; Iżby ludzie z głowami między Polły niebyli/ tego niechay nie mnima áni powiáda żaden: pełno koło Pofelłkié iest rozumu *OrzQuin* Cv; Nie dármo ich iuż mi wierż Głowáckimi zowá/ Bo to práwie są ludzie á nie z ládá głową *PapPan* Hv, P4v.

»na [czyjej] głowie« (1): Syla takich na moy głowie. Bywalo/ czom przedbog posłał *RejKup* n3v. *W przen* (1) :

Wyrażenie: »gładka głowa« (1): Kto ma sumnienie zówždy ná bączności/ Tám gładka głowá cnoicie ieymiłości. *RejZwierc* 223.

Przen: metonimicznie: Człowiek jako podmiot myślący [połączenia z przydawką dzierżawczą można zastąpić odpowiednim rzeczownikiem lub zaimkiem osobowym] (87) : Rozumieyże moiey głowie. *BierEz* Dv; *BierRozm* 21; barzo lie moja głowa też temu dżywuie *RejJóz* N6v; *KromRozm I* N4; *RejZwierc* 79; *SienLek* a4v; ále mnie tho wpaść w głowę nie może/ ábym ináczey wierzył/ iedno że ty dwie niebieskiego rozumu głowie [*Plato i Arystoteles*]/ wżytko vmiály *GórnDworz* Kk6v; *RejZwierc* 216; *BudNT przedm* c6; Naydzye lie co odpowie mu ná wżytki słowá/ Ręczęc że temu zdoła Marćinowá głowá *PapPan* Ov, Q3, R4v, S3, V3v, V4; że wiele bywa tákich spráw/ co tem głowy ich nieśprostáią [*multas causas esse supra captum cognitionis suae*]. *ModrzBaz* 90v; Nie ledá to człek/ pánowie/ Rozumu dofyc w téy głowie. *PudłFr* 54; *KmitaPsal* A5; *ZawJeft* 28; *GrabowSet* R; á iż to nie iest wymyśl głowy nászey *WysKaz* 32; *PowodPr* 28; *SkarKaz* 42b; *GosłCast* 15, 22, 29; Wżytkie spráwy zlecone były twoiey głowie *SapEpit* [B2]; *KlonWor* 66.

W połączeniu z przydawką jakościową = „człowiek” + przydawka jakościowa (45): *BielKom* B5; *LubPs* N5; Bo widzę coś młodego/ á w tákich więc głowach/ Bywa Venus ná plácu przy káżdych rozmowach. *RejWiz* 39v, 7, 22; Wrozných głowach mułżá być rozne obyczáie. *KochSat* C3; To prawdá/ iż teraz/ ták ofobnych głow niemáż/ iákie były zá Catullulá *GórnDworz* O5, K5v; *BiałKat* 293v; Co iest gorżzego gdy wykrętna głowá/ Prawdą vczyni nieprawdziwe słowá. *RejZwierc* 216,

230; *CzechRozm* 13v; *PapPan* Mv, X3; Po których łobie tełkni biédna moiá głowá. *KochPieś* 9; *KmitaPsal* A5; *KmitaSpit* Av; *KlonWor* 80. Cf *Wyrażenia*.

Przysłowie: iáko też owo mowią/ Szalony łtroy/ łzalona głowá. *GórnDworz* L7v.

Zwrot: »na [czyjej] głowie zawisnąć« = *być komuś powierzonym* (1): iáko wielkie rzeczy ná iego głowie zawiłły. *GórnDworz* L5v.

Wyrażenia: »czcza głowa« (1): Twarzyć dofyć á czcza głowá/ Cudze oczy iteż mowá *BierEz* I.

»(nie)mądra głowa« = *argutum caput* *Mącz* (8): Och och tocz płocha rada/ znać z nie mądry głowy *RejJóz* Ev; *Mącz* 16a; *GórnDworz* Q7v, Bb7v; Tu w tym gmáchu[w piwnicy] z mądry głowy/ Vczyni łie łeb ołowy. *RejZwierc* [238], 240v; *PudłFr* [3]; *VotSzl* B2v.

»niespokojna głowa« [szyk 3 : 2] (5): *WujJud* 36v; *WujJudConf* 13v; Przetółz iá też wolę ná nich przełtác/ niźli ná tych nie łpokoynej głowy ludzkiej wywodziech *CzechRozm* 45v; *CzechEp* 227; Nadługuiá młokofołm [...]/ głowom niełpokoynym *KlonWor* 55.

»płocha głowa« (1): Potym nań trawá miotał/ łtára płocha głowá. *RejFig* Ee.

»głowa (jest) prosta« [szyk 2 : 1] (3): *RejRozpr* F4v, H4v; Wypraw z tego wátpięnia moię prołtá głowę. *KochFr* 50.

»[jakiej] głowy rozum« (3): *RejPos* 260; vmieią [...] chytréy głowy rozum: vdác zá łkarb zdrowy. *ZawJeft* 34; *VotSzl* B2v.

»nie m(oj)ej (a. twej, a. naszej) głowy rozum, rozmył; nie mozgu głowy naszej« [szyk zmienny] (6 : 1; 1): Acz to nie mey rozum głowy Wtrácác łie w tákie rozmowy *RejRozpr* D3v; *RejJóz* C6; *RejKup* k5; *RejPos* 303v; Bo ácz to nie moiéy głowy rozmył/ ná tákie rzeczy głębokie [...] łie pułzczác. *RejZwierc* 182; *ActReg* 101; Tá náuká [...] nie ieltci mozgu głowy náłzey *WysKaz* 27; *CzahTr* G2.

»spokojna głowa« (1): Długo tu iuż łpokoyna głowá nie może być *RejWiz* 90.

»szalona głowa; głowa oszalała« (6; 1): *RejJóz* E6; Bo by melánkolia łámá pánowála/ Pewnieby prełtko głowá káżdá ołzálála. *RejWiz* 117v, 28, 49; *RejZwierc* 133v; *GórnDworz* L7v; Nie mądre, mowá gdzie łzalona głowá *RejZwierc* 214v.

»twarda głowa« (1) : Ten twe vczynky y łlowa Włpomienie iak twardłza głowa. *RejKup* g8v.

Szereg: »(ani) rozum i (ani) głowa« [szyk 2 : 1] (3): Ktoremu áni rozum/ áni żadna głowá/ Nie może nigdy łprołtác *RejWiz* 154v; *BiałKat* 93v; *SkarKazSej* 665á.

3. *Głowa jako siedlisko życia; życie; śmierć* [konteksty dotyczące śmierci przez ścięcie głowy lub podobne wiążą się blisko ze znac. 1.; w niektórych użyciach dwuznaczność ta jest celowo wykorzystywana] (364) : Pokuś łlowy/ niź sięgniełz do głowy. *BierEz* S; abi bili rencze y schablye na przeczyw poganyłkyey głowy y poganiłkyey rancze *LibLeg* 11/166, 11/59; *BielŻyw* 112; *RejFig* Bb7; *BibRadz* 1.Par 12/19; y pierwey twoię głowę vyźrzę ná plácu/ *pro criminali*, á niźlim wiedział ielłiś thy był kiedy ná łwiećie. *OrzRozm* L3v; Głowy teras ták wáżne iáko łby Skopowe *Prot* C; *RejAp* 36v; *HistRzym* 94; *RejPos* 290; tedy mię przypráwicie o gárdło v krolá (*marg*) wł: przyłdździe głowę moię krolowi. (–) [*condemnabitur caput meum regi*]. *BudBib* Dan 1/10; połpołu s kołpaki głowy im zdeymuie. *PapPan* Bb2v; *KochWr* 27; *PapUp* G3; Iuż kto łie dołtał w łódkę Charonowá [...] / zginął z pámięćią/ y z głowá. *GórnTroas* 30; Przedał Miłtrzá, vczynił targ o Páńłką głowę *KlonWor* **2, 27.

Frazy: »głowa jest cała, cało uchodzi« (1 : 1): *KochPieś* 28; zówsze ma głową cało vchodziłá. *WyprPl* A3v.

»cudnie, żadnie [komu] bez głowy« [zartobliwie złośliwa pogrożka] (1 : 1): á z prziflal do niego ieden Senator/ pitaiac iefly cudnie Pořłowi bez Głowi *PaprUp* K4; Zádnie chłopu bez głowy/ wierzmi młody pánie. *GosłCast* 62.

»idzie o głowę« [w tym: komu (4)] = *de capite agitur, capitis res agitur a. est, periclitatur de capite, de vita periculum est* *Mącz* [szyk zmienny] (6): *Mącz* 6a, 37c, 291d, 353c; *RejZwierc* 126v; ktoremu, by nawet Szło o głowę, drobnego pieniążká ná wieki Nie wierzyłbym. *CiekPotr* 73.

»głowa spad(ł)a (a. ma spaść)« [szyk zmienny] (3): Tich nie odstápie by mi tuż miała łpác głowa. *KochSat* Bv; nie iedná pogánłka od niey [szabli] głową łpada. *PaprPan* H4v; *SkarŻyw* 162.

Zwroty: »bac się głowy [= o życie]« (1): Zdrowá páni/ ále téz y młodźieniec zdrowy. (-) Chwałá Bogóm: balifmy łie obudwu głowy. *GosłCast* 56.

»głowy bronić« (1): mieczem głowy brónić trzebá. *OrzJan* 58.

»chowác ciepło głowę« = *dbać o własne bezpieczeństwo* [szyk zmienny] (3): *RejRozpr* I; *RejWiz* 192v; Bo tęn kto przekonánego o to przyprawil/ ciepło głowę chowác muři/ ieřć/ pić/ łpác/ w domu twym beřpiecznie niemoże *GórnRozm* I2v.

»o głowę iřć, idący« [w tym: komu, bezpodmiotowo (2)] [o sprawach sądowych groźących karą śmierci] = *capitis accersiri* *Mącz* [szyk zmienny] (3 : 1): Vas, Rękoymia á zwłáfczáz w rzeczy o głowę ydácey. *Mącz* 476a; Non in supplicio crimen meum vertitur, Nie ydzie mi o głowę w tey rzeczy w którei mi winę przed łádem dáya *Mącz* 485d, 2a; A niechłię ćiefzy przykłádem Chriřtuřá Páná nářzego/ ktory będąc naniewinnieyřy/ [...] łpřáwował łię w rzeczy ktora łzłá o głowę [*capitis causam... dicebat*] *ModrzBaz* 85v.

»głowy nastawi(a)ć« = *narażác życie* (3): *KochSat* [C2]; Iedni iuř ná Gránicy głowy náłtáwiáią *Prot* B4v; *GórnDworz* Bb7.

»na głowy następować« = *zagrażác życiu* (2): Turecka moc y łzábłá ná głowy wářze náłtępuie *SkarKazSej* 660a, 664a.

»odjąć głowę« = *skazać na śmierć* (1): trzy dźyeże trzy iefłtze dni łá po ktorych Farao odeymye głowę twoię y zawieři cye na łfybienicy *HistJóz* A4v.

»odpowiedác (a. odpowiedzić) na głowę« = *grozić śmierciq; denunciare periculum vitae, minari mortem, ostentare periculum capitis* *Mącz* (4) : Minatur illi mortem, Odpowieda mu ná głowę/ Odpowieda mu że go chce zábić. *Mącz* 222a, 232b, 254b, 445c.

»głow ostradać« = *poginąć* (1): Wiele zuchwáłych Turkow głow łwych oftradáło *PaprPan* A3v.

»głowy ostrzec« = *uratować własne życie* (1): Głowy oftrzcć bárziéy grzeczy. *KochPieś* 45.

»głowy pilnować« = *nastawać na życie* (1): Nieprzyiaćiele/ głowy pilnowáli/ A obfifřymi we wřzem łię řławáli *GrabowSet* R2.

»głowá płácić« (1): Krzeřćíanie tho niebożátká głowá płáciłi/ bo zá to mieli żeby ty řzkody bogowie dla chwálcow Ieřuřowych ná nie przepuřfczáli. *BielKron* 288v.

»głowę płacić« = *grozić śmiercią, karą śmierci* (2): Cum orco rationem habere, Wdác fie w taką niprzespieczność [!] która głowę płáci. *Mącz* [267]d; Quaestor [...], Sędzia nád rzeczami które głowę płacă. *Mącz* 336b.

»głowę podać« = *narażać życie, zginąć* [szyk zmienny] (2): Nieprzywiedziecie mię ktemu/ ábych ia Władikom/ Cerncom/ y lekkich olob rofkázowaniu miał podledz/ y głowę swoię podać, *StryjKron* 195; Przéczzé lye tobie vmrzéc cnotliwemu Niechćiało: kiedyś prze dotkliwą mowę miał podać głowę. *KochTr* 16.

peryfr. »pod kosę [śmierci] głowę podłożyć« = *umrzeć* (1) : iefli kto tu bez łáfki Bożey/ Pod tę kofę okrutną głowę śwą podłoży. *RejWiz* 83.

»głowę pod miecz, pod szablę podłożyć (a. podkładać)« = *narażać życie, ginąć* [szyk zmienny] (1 : 1): á fnadźby lepiej ná káždy dzień tu podłożyć pod miecz głowę swoię zá żywothá swego *RejAp* 162; tak iż głowy swoie poniewolnie pod szablę okrutną pogánfką podkładać mułzą kiedy im każą. *RejZwierc* 188.

»położyć głowę« = *zginąć, umrzeć; niekiedy zarazem: być pochowanym* [szyk zmienny] (7): ony polozily swoye glowi y teras ych niemasz na swiecie *LibLeg* 11/55v, 11/57v; *MiechGlab* 34; iż ia wolę głowę swoię Podle grobow swoich miłych przyiaciół położyć niź w cudzey ziemi. *BielKron* 407; Rychło zá pánem Boiánowfkim/ pan Derfniak położył głowę *Górndworz* Dd8; *SkarŻyw* 51; Y Szuyfki iuz był zábit/ iuz był Hetmánowę Wzyfłkę władzą położył/ ále y śwą głowę. *KochJez* A2v; *GrabowSet* B4.

»posiekać głowy« (1): gdyby obey á frogi człowiek przyfzedł nocą do domu twego/ [...] pofiekałby głowy dziatkam twoim przed oczymá twemi *RejZwierc* 256v.

»prosić, żądać, pragnąć głowy [czyjej]; prosić o głowę [czyj]« = *chcieć aby kogoś zabito; petere caput Vulg* [szyk zmienny] (1 : 1 : 1; 2): Ządála tedy głowy Ianá káznodzyeie *BielKron* 137v; pocznie iego prosić/ áby iey raczył thego zá miłtrzá dác/ ktorego w nagłości swey/ głowy prosiła *HistRzym* 13v; *RejPos* 320v, 322v; Szczęście náłzé iefli téż prágnie twoiéy głowy/ Ato iuz tu bédziefz miał przy twych grób gotowy. *Górntroas* 38; *WujNT Mar* 6/24.

»przynieść głowę« = *oddać się na czyjś łaskę* (1): ya jako slvga przyachalem do yego Czes. m. y przinioflem głowę swoye pod nogy yego. *LibLeg* 10/62.

»na głowę przysięgać« (1): Ani ná głowę twoię bédziefz przysięgał [*neque per caput tuum iuraveris*]/ ábowiem nie możefz vczynić iednego włofá białym ábo czarnym. *WujNT Matth* 5/37.

»głowę sadzić, dąć (pod miecz)« [*w tym: na co* (1), *za kogo* (1), *iż* (1)] = *ręczyć życiem* (2 : 1): Iam depacisci mortem cupio, I głowę bych ná to rad łádził. *Mącz* 272b; Dam pod miecz kátu Zán głowę moię *GosłCast* 76, 74.

»stać o głowę« = *nastawać na życie* (1): Petere caput alicuius, Stać komu o głowę/ Chcieć kogo zábyć. *Mącz* 37c.

»stać o głowę« = *oskarżać w sprawie grożącej karą śmierci* (1): Iudicio capitis arcessere, Stać komu o głowę. *Mącz* 14d.

»głowę (ś)tracić, zgubić; głowy stracenie« = (z)ginąć; téż *narażać drugich na śmierć* [szyk zmienny] (3 : 2; 1): tedi ti fgvybífch swoye glowe y swoyech blyznich przyacziol y swoyech dzieczy *LibLeg* 11/59;

*March*² Dv; á chcąc wyść głowy ftrácenia/ pływaiąc po morzu/ ćierpiałem potop *HistRzym* 26v, 52v; *PapRPan* Ee4v; kaź woznemv wołać/ iłz Vltazanes głowę tráci/ nie przeto aby [...] wczym złem doznán był: ále iłz [...] Boga fię fwego kwoli krolowi záprzeć niechciał. *SkarŻyw* 305.

»głowę [czyj] stracić« = *zabić* (1): rządz/ aby głowę moię Lub fkrzytą zdráda/ lub przez iáwną zbroię Stráciłi *SzarzRyt* B.

»o głowę szermować« (1): *Dimicare pro capite*, O głowę fzermować. *Mącz* 220c.

»uciąć (a. ściąć, a. pościnać, a. poucinać) głowę (a. głowy pl); głowa (jest) ucięta (a. odcięta, a. ścięta); ucięcie głowy« = *praecidere caput, caput amputatum Vulg; amputare caput, praecisum caput Mącz; abscondere caput PolAnt* [szyk zmienny] (59; 10; 1): Bo zá ty tve śmiałe fłowá/ Wnetćiby wćiętá głowá. *BierEz* M3v; *OpecŻyw* 47v, 48; powiadało iż mieli Thatharzy przyć á głowy polakom pościnać. *MiechGlab* 33, 12; *SeklKat* Y2; *HistAl* B8; *LubPs* hh3v, hh4; *RejWiz* 155v; *Leop* 1.Reg 31/9, 2.*Mach* 1/16; *RejZwierz* 29; Niechay mie Bog nie żywi iefliże dziś nie dam ściąć głowy Elizeufzowi [si steterit caput Elisaah] *BibRadz* 4.Reg 6/31, 1.Reg 31/9, *Iudith* 13/9; *BielKron* 21, 63, 113, 113v, 242v (13); *Mącz* 30a, 333a; *HistRzym* 9, 13, 19v, 20v, 35 (11); *RejZwierz* 126, 154v, 201, 264; *BudBib* 1.Reg 31/9, *Iudith* 13/9; *PapRPan* [Hh5]v; słuźnemi kaźniámi áż do wćięcia głowy ma być fkarán [usque ad capitis amputationem afficiendus]. *ModrzBaz* 88v; *SkarŻyw* 131, 147, 187, 189, 305 (12); *StryjKron* 350, 406; *KochSz* A4v; *WerGość* 238; *Phil* E, E4; *OrzJan* 33; *WyprPl* C3v. [Cf znacz. 5. a. *StryjKron* 215].

»głowy umykać« = *ratować się ucieczką* [szyk zmienny] (4): *PapRPan* K2v; *MWilKHist* B4v; *KochSz* B2v; Będzie pomniał Mořkwićin/ fwoiey hárdey głowy Iáko częłto vmykał/ iefli chćiał być zdrowy *SapEpit* Bv.

»wziąć głowę, pobrać głowy« = *zabić* (1 : 1): niewiećież iż fyn mężoboyce pořłał thu aby wzięto głowę moię [ut auferre faciat caput meum] *BibRadz* 4.Reg 6/32; Pobierz wřzytki głowy ludu twego/ á zwieři ie przećiw fłóncu ná fzubienicach/ ktorzy przyczyná fą tych błędow. Y rzekł Moizeřz do Izraelfkich kłiążąt/ zábiy káždy z was fwego bliźniego ktorzy fłużyli Belfegorowi. *BielKron* 43.

»głowę [czyj] zachować« = *darować życie* (1): Gdzie yego Cz. m. vřzawfchi pokorę moyę gniew swoy Ceffarřky mnye odpvczil [...] a głowę moye zachowal *LibLeg* 10/62.

»głowá (za)płácić« = *być skazanym na śmierć; capite luere Mącz* [szyk zmienny] (2): *Mącz* 199d; Lecz ná to oná vřtáwá wieczna narodowi ludzkiemu iefł zniebá daná/ aby płácono głowę głowá [caput capite vindicans]. *ModrzBaz* 79v.

»głowy zbyć« = *zginąć* (1): wolę tey głowy zbyć/ á nizeli ná tey řtolicy Heretyká ćierpieć. *SkarJedn* 135.

»zwierzać głowy« = *powierzać życie* (1): Nie zwierzay drewnu ládá iáko kupiey Y głowy głupiey. *KlonFlis* E4v.

Wyrażenia: »głowa za głowę« = *kara śmierci za zabójstwo* (9): kto zabie ma fám być zabyt/ głowa za głowę. *SeklKat* I4, I4, I4v; Talio, Równe oddánie/ Równa záplátá/ Równa pomřtá/ gdy oko za oko ręká zá rękę/ głowá zá głowę/ wedle zakonu Moyřezowego ydźie. *Mącz* 438d; *GórnRozm* E3 [2 r.], E3v, E4; *SarnStat* 715.

»stracenie (a. utracenie) głowy« [w tym: pod straceniem (a. utraceniem) głowy (3)] = kara śmierci [szyk 3 : 1] (4): capitis accersitur, [...] pozwany ná vtráčenje głowy. *Mącz* 2a; Sub poena capitis. Pod głowey vtráčenim/ pod vtráčenim żywotá. *Mącz* 425a; zákazánie było w rádzie pod ítráčenim głowy/ áby tá rádá [...] niebylá nikomu powiádaná. *HistRzym* 72, 94.

»zguba głowy« = kara śmierci (1): Ale iefli o głowę idzie rzecz/ tedy niezgubá głowy zgołá/ ále zapláta *fimplex*, y siedzenie w wieży ma bydź íkazano *SarnStat* 1171.

Szeregi: »cześć i głowa« (1): De fama et capite suo agitur. O cześć y o głowę mu idzie. *Mącz* 6a.

»głowa i zdrowie« (1): głowá iego y zdrowie ma bydź ná łáńce náńzýy Królewíkiéy *SarnStat* 408.

W przen (6) : A márníká káżdego lámá złość pobiye/ A iefli chybi głowy/ nie chybi mu ízyie. *RejWiz* 107.

Zwrot: »głowę słuc« (1): Obrázie przez tve ofkárzenie wiele ludzi vmiera/ ofkárzyfzli thy mnie/ flubuię Bogu że ia twą głowę słukę. *HistRzym* 49.

»strzec głowy« (1): Ale y ty Bábylon/ ítrzeż dobrze íwýy głowy *KochPs* 201.

»uciąć głowę« (1): bo tak Iezus mily czyniátz/ kowál miecz na ducha złégo/ aby mu s nim wciáł głowę iego *OpecŻyw* 35.

»głowę zakręcić« (1): abífie themu zlemu wtzas zabiezeli/ á głowe zakreciwfzi prec zarzucili *PaprUp* K4v.

»głowę zbić« (1): Odpowiedział im obraz rzekąc: [...] Tenći ieft kthory [...] grozi mi głowę zbić. *HistRzym* 49v.

Przen: metonimicznie: *O ludziach zabitych* (22) : A Pan s práwice twoiey/ połamie czáfu gniewu íwego wízytki krole. [...] á potłoczy wiele głów ná zyemi. *RejPos* 231; Głowy niewinne by kápuftę lieką. *RejZwierc* 228, 186v; Z tąd wedla ciebie tyśiáć głów poléże *KochPs* 138; Wieleś głów/ páni/ ná íwą dufzę wzięlá? *KochSz* B3v; Szláchetné rotý/ którch martwé głowy Chowa/ y chowác będzie brzég Bugowy: Sławna śmierć wálzá *KochFrag* 30; ón znáczny wízytkim záłofny vpadek Królá tak męzného niezliczonémi gromádámi głów tureckich nádgrodził. *OrzJan* 120; *SarnStat* 439; Wiele tyśięcy Grymoáldfkie pole, Nákrýło piáfkem głów w głébokim dole. *KlonKr* E3v; Ná ktorą głuche mury z dumieniem pátrzáły/ Kiedy hárdé zá mieczem głowy táńcowáły. *SapEpit* A4v.

Zwrot: »[ile] głów zabić, zamordowác; pobite (a. z(a)bite) (są) głowy« [szyk zmienny] (4 : 3; 5): *LibMal* 1546/123v; íz dla iedney Sárný álbo Lániey zámordowál dziefięć głów ludzkich. *BielKron* 355v; *GórnDworz* 17v, Hhv; *RejZwierc* 264; killká głów ieft przedfię Zábitých *KochOdpr* D3; kiedy zbité głowy Niófl po wodzie ízarlátny ítrumiéń Cílfonowy. *KochPs* 125; *KochSz* B3v; *KochPieś* 15; *GórnRozm* Cv; *KmitaSpit* Cv; by [...] y íto głów zábił/ [...] Nie poimay go áz fię z nim práwo przetoczy *SkarKazSej* 701b.

a. *Zabójstwo; teź grzywna za zabójstwo* (151) : *ZapWar* 1505 nr 1999, 1527 nr 2351, 1545 nr 2646 [3 r.]; Amy ynaczye nyemozym wízmierzycz thylko s glowamy y ze krwye przelanyem *LibLeg* 6/191v; *ComCrac* 16; Item zeznall yfch panu Zadorfkyemu poddanego zabill zrofkazanya theyze panyey llowyeczkyey [...] Alye pothym pany o thą głowá ípanem zadorfkyem ízyą poyednała *LibMal* 1551/166; Kto kogo zábiye broniác dobr álbo poddáných íwych/ táki zábijak [...] zá głowę ma dáć 120 grzywien. *UstPraw* D4, D4 [2 r.], K2 [2 r.]; Iudicium capitis, Sąd o głowę. *Mącz* 37c [*idem* 176c];

Repensum auro caput, Głowá pieniądzmi odkupiona. *Mącz* 289b, 176c; *GórnDworz* Rv; niewiem iefli nie ták głowámi kmiecemi iáko kořtkámi grác chćieli/ ktorzi ie zá dzieięć grzywien ofzácowáli [*haud scio an capitibus plebeiorum tanquam talis ludere voluerint, qui ea denis marcis aestimarunt*] *ModrzBaz* 28; niech to doroczne siedzenie będzie fróźlze niż karánie ná gárdle/ ále to zá głowę śláchecką: á zá głowę chłopřką co [*sit iste carcer annus gravior poena capitali, caede hominis nobilis vindicanda, quid autem caede plebeii fiet*]? *ModrzBaz* 80, 27v, 28, 70v, 80 [4 r.]; *ZapKóscier* 1582/34, 1586/63; brát zábije brátá/ [...] Oćiec vbogi opłákawřzy zábitego řyná/ á niechcąc żeby mu y drugi zginął/ vproři řyná trzećiego/ żeby nie pożywał [!]/ y ták oná głowa zginie. *GórnRozm* C4v, Cv, Dv, E2v [3 r.], E4, Hv; A wřzákóž prefcriptia ma iść o głowę wedle Státutu [*praescriptio de homicidio in robore conservari debet JanStat* 613]. *SarnStat* 609; A chromotá wieczna ná ręce/ nodze y oślepienie oká/ tákże vćięćie nofá ma byđź płáconé/ iáko połowicá głowy *SarnStat* 622, 232 [3 r.], 239 [2 r.], 253, 559 [2 r.], 603 (28).

W charakterystycznych połączeniach: *głowa bracka*,. *chłopska* (3), *kmieca* (3), *ludzka* (2), *oszacowana*, *przyjacielska*, *szlachecka* (11), *żydowska*; *głowy konwikcyja*, *nagrodu* (2), *obwiedzenie*, *popieranie*, *summa*, *szacowanie*; o *głowę artykuł* (3), *czynić (czynienie)* (3), *dawność*, *dowód*, *fołdrować* (2), *inkwizycyja*, *obwinion*, *pojednać się* (2), *popierać* (2), *powołanie* (2), *pozew (pozwany)* (2), *preskrypcyja*, *sąd* (2), *sądzić* (6), *scrutinium*, *wina* (3), *winić*, *winy wyciągać* (2); *za głowę dać* (4), *dosyć uczynić*, *karan(ie)* (2), *(wy)siedzieć (siedzenie)* (3), *wziąć*; *głowę szacować* (2), *zajednać*.

Zwroty: »za głowę wziąć zapłatę, płacić głowę; głowa płacona jest« = *być karanym za zabójstwo*; *caput solvere Modrz* (2 : 1; 1): *ModrzBaz* 27v, 79v; á vmrze [*mężobójca, który dwadzieřcia głów zabił*] rozniemogřzy řię w kilká niedziel po zásiędzeniu/ to tę y zá iednę głowę nie wřziął zapłaty *GórnRozm* Cv, Cv.

»głowę zabić; głowa zabita (*a. pobita*); *zabicie głowy*« [*szyk zmienny*] (1; 13; 3): *ZapWar* 1540 nr 2600; *ComCrac* 16; Kto o głowę zabitą po zábiciu nieczyni právem przez trzy látá: tákí niedbálec choćby potym chćiał/ tedy iuz przez dawność niemoże. *UstPraw* G4v; Ten vřtáwił áby duchownym nie był kto głowę zábije *BielKron* 172; *ZapKóscier* 1582/35; poniewář tyle nie miał máiętnořci/ żeby wřzyřtkie one zápłacił pobite głowy. *GórnRozm* Cv, F2; gdy kogo o zábicie głowy ná dno do wieże fkażá *SarnStat* 497, 69, 612 [3 r.], 613 [3 r.], 1168, 1171.

»za głowę, głowę (za)płacić (*a. ma być, jest płacono*); *głowa płacona jest* (*a. być ma*); (za)płacenie (*a. płaca, a. zapłata*) *głowy, za głowę*« = *płacić grzywnę za zabójstwo*; *capitis pretium persolvere, pro capite a. caput solvere, solutionem pro capite impendere JanStat* [*szyk zmienny*] (14 : 13; 6; 15 : 1): *ZapWar* 1505 nr 1999, 1545 nr 2646; *MetrKor* 40/820, 821, 822; *ComCrac* 16; A iefliby go kto zabił/ zapłátá teź zá głowę w dwoy nařob wřęřřza niż zá inną Perřonę/ wedle řtanu iego. *GroicPorz* g4, c4v, r4, 112v; *UstPraw* K2; Ale coź powiedam/ że Sláhcćić zabił prořtego cžłeká/ ktorego głowę trochą pieniędzy zápłacić wolno y z prává dopuřřczono [*cuius caedem paucula pecunia redimi ius fasque est*] *ModrzBaz* 31, 27v; *ZapKóscier* 1582/35; á zwfářcza iź tu y głowę/ y rány pieniędzmi płácą. *GórnRozm* C4v, B2v, Cv, E2v, E3, E3v [2 r.] (10); podwysřzamy zápłacenie pieniędzne głowy řzlácheckiéy/ *ad duplum SarnStat* 612; przedřię z máiętnořci iego ma byđź głowá

zápláconá dźećiom/ ábo przyiáćielom zábitégo. *SarnStat* 1170, 239, 604 [3 r.], 606 [3 r.], 610, 612 [2 r.] (25).

Wyrażenie: »głowa za głowę« = *kara śmierci za zabójstwo* (9): *cf str.* 416.

Szeregi: »głowa a(1)bo (i) rany« = *caput et (aut) vulnera* *Modrz, JanStat* [szyk 6 : 5] (11): za słusna rzecz się im sdalo abi vsthawa korunna thak okolo placzenia iako okolo siedzenia w wiezi na dnie okolo dowodu o głowe i na rani prziiiali *ZapWar* 1545 nr 2646; *MetrKor* 40/822; *ModrzBaz* 71; *GórnRozm* C4v; TEż częřtokroć zwykło łie przydawác: iż pozwány o głowę álbo o rány chcąc wyśdź karánia łłufznégo zá głowę ábo zá rány/ záłię powodowę łtronę wielą pozwów zwykli pozywác. *SarnStat* 616, 243, 572, 1168 [2 r.], 1169.

»głowa i szkody« (2): A yełlibi kto zabył, za głową, y zařhkodi ma dořłicz vczinicz *MetrKor* 40/822, 40/822.

4. *Miejsce, gdzie spoczywa głowa, zwłaszcza na posłaniu, wezłowie; adclinatorium, anacli(n)terium, frons lecti, pluteus lecti, sponda Cn* [w tym: *pl t* (23)] (35) : tamze łkrzynką zgłow dzieczi yego wyall *LibMal* 1550/151; Potym przyřtápiwřzy do łłupu kthory łtał przy głowach Holoferna/ Ziełá z niego miecz *BibRadz Iudith* 13/8, 1.Reg 26/7; Saul łpał leżąc w obozie/ á ołzczep iego vtkniony wźiemi v głowy iego [*ad caput eius*] *BudBib* 1.Reg 26/7, 1.Reg 26/11, 12, 16.

Zwrot: »kłaśc (a. podłóżyć, a. włóżyć) w głowy, pod głowy; włózony pod głowy« [szyk zmienny] (4 : 1; 1): Theż gdy [*magnes*] będzie włózony pod głowy bialey głowie kthora z mężem leży [...] natychmiałt męża będzie przez łen chciała obłápić *FalZioł* IV 56a; ten obyczáy był/ że dzieći nye w domach/ ále po polach myedzy zyelki łypyáły/ nic w głowy nye kłádac *GliczKsiąź* E5, E5v; *RejFig* Aa3v; *HistRzym* 77; *ZbyłPrzyg* B4v.

Wyrażenie: »głowa (a. głowy) łóž(k)a, u łóž(k)a« = *caput lecti* *PolAnt* (3 : 2); *PatKaz* III 143; *HistJóz* E3v; *RejPos* 192v; *RejZwierc* 204; pokłonił łię Izraél ku głowam łóžá. *BudBib Gen* 47/31.

Szereg: »głowa (a. głowy) a (i) nogi« = *caput et pedes* *PolAnt, Vulg* (5): *MurzNT Ioann* 20/12; Dla obiczia pobok loza przii ziemi stuk. 2. [...] Na obiczie wglowach, i w nogach stuk. 2 *WyprKr* 99v, 100; *MWilcHist* H2v; Y vyřrzáá dwu ániołow w bieli/ łiedzących/ iednego v głowy á drugiego v nog/ kędy ležáło cíáło łefułowe. *WujNT Ioann* 20/12.

Wyrażenia przyimkowe: »pod głowami« (1): wáczek wnoczy pod glowamy na wozye vkradł *LibMal* 1550/156.

»w głowach (a. głowie)« (14): *RejWiz* 65; *WyprKr* 99v, 100; *BibRadz* 1.Reg 26/11, 3.Reg 19/6; piołyn woniác y w głowách go mieć ielř bárzo ku łpánii pomocno. *SienLek* 56; płákał w głowach v Pukárzewłkiego łiedząc *GórnDworz* S8v, G3v; *RejZwierc* 204; przyřliřmy do truny [...] y náleziřmy w niey iáko by dźiř á tey godziny łchowane łwięte [...]: á wgłowie ich/ tyřmy ksiáźzki náleziřli *SkarŻyw* 566, 161, 566 [2 r.]; *KlonŻal* D2.

5. *Zwierzchnik, przełózony, naczelnik (w życiu społecznym oraz w religii); caput Vulg, PolAnt, Modrz; dux, princeps PolAnt, Cn; procer Cn* [zwykle: *Chryřtus wobec Kořciola i wiernych, pápięž wobec Kořciola, król wobec pańřstwa; rzadziej: Bóg wobec aniołow, Chryřtusa, prorokow, łwiata, łwiętych, Chryřtus wobec wiary, główny prorok wobec innych prorokow, gospodarz wobec domu, kapłan wobec wiernych, mąź wobec żony, moźny ród wobec nosicieli tego samego herbu, naczelnik*

wobec ludu, ojciec wobec rodziny, św. Piotr wobec apostołów, starszy wobec rodu, św. Tomasz wobec doktorów Kościoła, włodarz wobec służby, wojewoda wobec województwa, wódz wobec wojska; użycia w kontekstach, w których Kościół i wierni lub rzeczpospolita i obywatele itp. nazywani są ciałem i członkami (Chrystusowymi) wiążą się blisko ze znaczeniem podstawowym, przy czym konteksty te często przeplatają się przez porównania i analogie z użyciami wyodrębnionymi w znac. 1.] (647) : *SeklKat* M4v, Q, Q2; *Abowim* gdyż wślyftek kołcyoł álbo zbor krzełciyáńki yeft yedno cyáło/ ktorego ípráwá y żywot wślyftek z páná Kryftulá/ yáko z głowy płynye *KromRozm I* O3, O3v; yednoštáynye fyé piłánim twym do Agápetá/ papyežá/ yáko do głowy á namyáłtká Pyotra S. vcyekli *KromRozm III* P5v, D5, D6, D8, E6v [2 r.], F5v (10); *Diar* 69; *LubPs* A5; *KrowObr* 12, 12v, 13 [2 r.], 22; *Leop Hebr* 11 arg; *BibRadz Eph* 4/15; *OrzQuin* F3, Y2v; *Prot* C3; Otoż s páná iáko z głowy/ á s fláchy/ y s pośpolštá iáko s członkow/ ítánęloby cále iedno ciáło *Górndworz* Hh5v; *RejPos* 317v; Iednośc bez iedney głowy zachouaná [!] być niemoże *WujJud* 85 marg; iedno że głowy żadney niemaćie/ wślyfcyście íobie rowni *WujJud* 123v, 22, 85 [2 r.], 93v [2 r.], 123 [4 r.], 123v (22); *WujJudConf* 121v [2 r.], 126; *RejPosRozpr* c; *RejPosWstaw* 143v, [143²]v [2 r.]; zoftáwie ie przełożonemi wałzemi (marg) Włánie/ głowámi. (-) [*ponam eos in capita vestra (marg) principes vestros (-)*]. *BudBib Deut* 1/13; Hezer przednieyfzy (marg) wł: głowá (-)/ Howad-iah wtory *BudBib 1.Par* 12/9, I 97a marg; *CzechRozm* 11v, 153; áby ieden iáko głowá wślytkiem drugim członkom/ coby było napożytecznieyfzego á naípráwiedliwzego czynić rofkázował *ModrzBaz* 24v; Do zbáwienia/ mowi/ y żywotá wiecznego nikt nie przechodzi/ iedno ten ktory ma zá głowę Chryftulá. *SkarJedn* 5; A iefliby iefzće dwá Papieżowie byli/ [...] iednoścby nigdy mieyfca nie miáá y oítać by fię z wiela głow nie moglá. *SkarJedn* 60; P[á]trz iá[ko] Rzymfki kościół głowá ieft od wictorá Męczenniká názwany *SkarJedn* 124 marg; aby zgłowy iedney namiestniká iego ná ziemi/ błogofłáwienieítwo iego ná członki ípadało. *SkarJedn* 147, A4v, A5v, A6v, 5, 40 [2 r.] (41); *SkarŻyw* 91, 120, 320, 337, 399 [2 r.], 597; íam Carz ledwo w máley družynie wciekł/ [...] drugich po róžnych zagonach ínádnie/ gdy głowá zfánowáá/ *Ruffacy* pogromili *StryjKron* 270, 66; *CzechEp* 62, 117, 168, 169, [406]; ktory wśzędzie we wślytkim piímie íwoim/ iedyná/ dołkonáá/ żywą głowę páná Iezulá Chriřtulá wyftáwia. *NiemObr* 46, 29, 40, 43, 44 [4 r.], 45 [3 r.], 47 [2 r.]; á wśzákož Vrzędnik/ Włodarz/ głowá/ ten ma wiedzieć/ *Dworki* doyźrzeć *GostGosp* 116, 124; *KořakSzczęřl* C4v; Piotr iáko głowá, zá wślytkich odpowieda. *WujNT* 414 marg, 440, 447, 610, 625, *Eph* 4/15, *Col* 2/19, *Zzzzz3*; *SarnStat* 153; *KlonKr* A2 [2 r.]; *PowodPr* 2, 4; *VotSzl* A2v [2 r.]; Co dzień władzey krolewfkiey vbywa/ á ludzkiey śmiáłości y nádętości przybywa. Iákož głowá mocna być ma? *SkarKazSej* 659b, 672b, 674b, 689a, 693b; *SzarzRyt* C3.

głowa czyja [w tym: *cum sb i pron G* (259), *cum pron poss* (71), *cum ai* (12)] (342): *WróbŻořt* ff3; *RejPs* 186v; bo mąż ieft głowá/ zony íwoiey. *SeklKat* H2v, Kv, Q, Q2v [2 r.]; przed wielkiem zgromáženiem tych ludzi ktorzy się rozumem i wśzelką inřzá rzeczá/ głowá Chreścjáńřtwá być mięniá *MurzHist* B3; *KromRozm II* t4v; gdy wyrozumyefz/ íz inřlym obyczáyem pan Kryřtus głowá wśfego kołcyołá/ inřlym Papyež. *KromRozm III* Mv; A gořpodarz káždy yeft głowá domu/ to yeft/ czeláđzi íwoyey. *KromRozm III* M4v, H2v, L8, L8v, Mv, M3 (20); *Diar* 69; *LubPs* A5, B6v, D4v, E2 [2 r.], F3v marg, P4v, aa3v marg; *GroicPorz* d2v; *KrowObr* 11v [2 r.], 12 [6 r.], 12v, 13 [5 r.], 17v (26); *Leop Ez* 38/3; O zlutuyże fie W. K. zacnośc á vlecz to chore ciáło/ ktorego íam głowá raczyřz

być *LeszczRzecz* A5v; Bo gdy w tym fląbym łtanie [*wśród kobiet*]/ wždy takie bywały/ Ktore więcey niż gárdłá/ flawy łwey łtrzegály. A což tobie przyłtoi/ gdyżes ty ich głowá/ A ielzche ktemu pięknie/ Rycerzem cie zowá. *RejZwierz* 48; Ale oni nic nie vczyli/ iedno tego/ co im ten był rofkazał będąc głowá Prorokow/ á o kthorym rzeczono/ Thegoż słuchaycie. *BibRadz* I 111b *marg*, 1.*Reg* 15/17, I 333c *marg*, 346, *Ez* 39/1, I 458c *marg* (9); powiádáią oni być Krolá w Polfzce głowá/ ták Duchownego iáko y Swieckiego Stanu. *OrzRozm* D3, T3v; themu był Papież ná odpor y Kárdynali/ mowiąc: [...] Cefarz ielł fyn kościelny/ ále nie pan álbo Miłtrz/ ále my ielłelmy głowá kościelná. *BielKron* 230v; *OrzQuin* F2; *SarnUzn* C6, E4v, E7v; gdyż Pan będąc głowá tych gwiazd włzytkich zówždy wzgardzał bogáctwá á zábáwki łwiátá tego *RejAp* 77, AA6v, 77, 158; Kriřtus zakonu małżeńłkiego głowá. *RejPos* 43 *marg*; gdyż on [*Bóg*] ielł głowá twoiá á tyś członek iego *RejPos* 113, A6, 43 [4 r.], 70v, 109, 110v (17); P. kriřtus [...] ielł w nas iáko w krześciániech tylko/ ktorzy od głowy náłzey dołłáilmy imieniá łobie. *RejPosWiecz*² 92, 94 [2 r.], 94v; *RejPosWiecz*³ 99; *BiałKat* 368v [2 r.]; *GrzegŚm* 42; ktory będąc práwym Piotrá głowy Apolłolłkiej námielłnikiem/ Rzymłką Stolicę trzyma *KuczbKat* 75; *RejZwierc* 178; A což ielł inłzego Pálterz/ iedno głowá trzody łwoiey *WujJud* 123, B6, 58, 59, 73v, 115 (34); *WujJudConf* 116, 122v, 123, 125, 129v, 130; *RejPosRozpr* c; *RejPosWstaw* [110²]; Hadyná fyn Szyzy Reuweńłki głowá Reuweńczyłkow *BudBib* 1.*Par* 7/42, *Num* 1/16, *Iudic* 11/8, 9, 1.*Par* 4/42, 7/40 (10); tedy iuż tego nie rozumie o ániele kthorym łtworzonym ále o łynu Bożym/ ktory ielł głowá ániołow *CzechRozm* 50v; że Máryey głowá był Iozef *CzechRozm* 159, 24, 29, 60v, 61, 65 (14); Tyś [*wojewoda podolski*] ielł głowá zyem Ruskich/ tyś ielł mur tych kráioł *PapřPan* A4v; *KarnNap* Cv, D3 [2 r.], F4v; *ModřBaz* 21v, 32v, 100; wiára Powłzechna/ ktorá włzyłłłkiego łwiátá głowy/ y Káplani Chryřtułowi/ ná tym Świętym y przełławnym Zborze wyználi. *SkarJedn* 301; Wyznawa być głowá włzytkich kołłiołow Papieżá *SkarJedn* 310, 65, 69 [2 r.], 71, 92, 107 (32); Symeon iáko ich głowa y Arcybłłkup idąc zá łwemy owcámi ná onę požádáná łmierć/ mądremi z píłmá S. y mocnymi łłowy pobudkę im y kázanie czynił *SkarŻyw* 305, 93, 165, 168, 203, 262, 394, 536; Sámych Toporczyłkow/ ktorych łá w Polfzce głowá Tęczyńłcy Grábiowie/ było wten čás łiedłł Chorągwi. *StryjKron* 457; ielł fyn włzytkich głowá. Ale Chriřtułowá głowá Bog. *CzechEp* 250, 26 [2 r.], 42, 62, 73, 76 (23); iż píłmo ł. nigđłziej o dwu głowách zborowych nie mowi *NiemObr* 29; á Błłkup Rzymłki/ podobnoby mułłáł być głowá/ włzytkich inłzych łłow názwány/ o iákim *monstrum* do tego czáłu łłychác nie było? *NiemObr* 47, 3, 24, 26, 27, 29 (19); *ReszPrz* 9 [2 r.], 87, 109; *WerGołłc* 210; *WerKaz* 287, 289 [3 r.]; *ArtKanc* N18; Z Kxiążęciem Ráđziwilęm w małżeńłtwo włłapiłá. Z Kxiążęciem ktory teraz nawyżłzym Hetmánem/ Woiewodá Wileńłkim ielł przewáżnym Pánem. [...] Głowá/ ozdoba/ domu Ráđziwilęłłkiego. *KołakCath* Bv; *KołakSzczęłł* C4v; dáiąc znác/ iż on [*Piotř*] miał być głowá y łwierdzeniem wiáry iego. *WujNT* 68; Stąd dowodzą łektarze/ iż żaden człowiek nie może być głowá kołłiołá. *WujNT* 669; Iáko tedy Saul y Sámuel był głowá łudu Bożego *WujNT* 669; Chriřtus głowá włzelłkiej zwierrchnołłci. *WujNT* Yyyyy3v, 67 [3 r.], 68, 69, 73 [2 r.], 85 (51); *SarnStat* 354, 1094; *SiebRozmyłł* K3v; oláđziłá łię w niebie głowá rodzáiu náłłzego/ włłczepiłá łię w Ráiu gornym *SkarKaz* 245a, 208á; *SkarKazSej* 657a, 672b.

głowa komu (9): *BibRadz* I 11b *marg*; Iż mąż ma być głową żenie swoiey/ á głową ma być mężowi Kriřtus. *RejPos* 43; Z synow Perecowych (był) głową wżem hetmanom mięliącą pierwżego. *BudBib* 1.Par 27/3, 2.Reg 23/18; *ReszPrz* 9 [2 r.]; *SkarKazSej* 690a; *ZbylPrzyg* A3v.

głowa nad kim, nad czym (14): *Diar* 46; *KrowObr* 12v; A wżyřtki rzeczy podłóżył pod nogi iego/ á iego dał aby był głową náde wżyřtkim kořciółem *Leop Eph* 1/22; *RejPosWież*² 92; *KuczKat* 75; Tedy wziąłem przełóżone wálze/ męże mądre y bieglę/ y dałem ie głowami nád wami *BudBib Deut* 1/15, *Iudic* 11/11; *CzechRozm* 140v; *KochPs* 25; Iż BOg Oćiec syná fwego dał/ áby był głową náde wżyřtkim kořciółem *ReszPrz* 9; *WujNT Eph* 1 *arg*, 22; *SkarKaz*)(2, 83b.

głowa w czym (3): poniewařz onego Pan Bog wyłtawił głową w Kořciele twoim. *WujJud* 85; *SkarJedn* 23; *NiemObr* 43.

W przeciwstawieniu: »głowa ... ogon« (4): Długowieczny y poćciwy then iełt głową [*ipse est caput*]/ á prorok náuczaiący kłamiřwá ten iełt ogonem [*ipse est cauda*]. *Leop Is* 9/15, *Is* 9/14; *BibRadz* I 116a *marg*; Vczniu Miřtrzá nie vcz/ Láiku Káplaná nie święć: to iełt/ Ty ogonie głową nie bądź *OrzQuin* F2.

W charakterystycznych połączeniach: *głowę mieć* (14), *wyznawać, znać; głową czynić się* (8), *mieć, (na)z(y)wać (się) (nazwany, zwan)* (12), *wyznawać* (6); *głowy pozbyć, trzymać się* (4); *za głowę mieć* (6), *wyznawać* (3), *znać* (2); *głowa anielska, aniołow, antykrystow, apostołska* (2), *apostołow* (15), *Chrystusowa* (4), *chrześcijan, chrześcijaństwa* (5), *ciała* (9), *członkow* (2), *domu* (3), *duchowna, heretykow, hetmanom, jed(y)na* (58), *kościelna, kořciółá (kořciółow)* (113), *nád kořciółem* (5), *w kořciele, krolestwa, księřstwa, ludu* (2), *nád ludem, ludzi, łacinnikow, małżonki, męża* (3), *mężowi, mocna, narodu (narodow)* (2), *nád narody* (2), *nauki* (3), *niewiasty* (3), *niewieřcie, obywatelow, ojcow, osobliwa, pisma, pokolenia, nád pokoleniem, powiatow, praw(dziw)a* (3), *prorokow* (3), *rzeczypospolitej, stworzenia, synom, řwiata, řwiecka, (na) řwięć(sz)a* (2), *trzody, wiary, wiernych* (3), *wierzących, wojska, zacna, zakonu* (4), *zborowa* (4), *zboru* (2), *we zborze, ziem, zmyřłona* (2), *zwierzchnořci* (2), *zwoleńnikow, żenina, żenie* (2), *żony* (8), *żywa* (2); *dwie głowy* (3), *kilkanařcie głow, wiele głow* (3); *jednořć głowy*.

Zwroty: »dać głową, za głowę; głową, za głowę dany« = *dare caput Vulg* (6 : 1; 1 : 1): *KrowObr* 12v; Ieden teř iełt Kořciółá tego řprawcá y řządźcá: Niewidomy Pan Chriřtus/ kthorego Oćiec wieczny dał głową nád wżyřtkim Kořciółem/ ktory iełt ciało iego *KuczKat* 75; *BudBib Deut* 1/15; *CzechRozm* 176v; *KarnNap* G; *SkarJedn* 65; *CzechEp* 292; *WujNT Eph* 1/22, s. 669.

»głową, głowę, jako głowę posta(no)wić (*a. wystawić*); posta(no)wion(y) głową, za głowę; głowy postanowienie« [*श्यक змиenny*] (10 : 4 : 1; 4 : 1; 2): *KromRozm III* M8v, O6v; *Diar* 46; *BibRadz* I 346; zbiorá řie synowie Iudá á synowie Izraęłłcy řpołu/ á pořtawia řobie řami głowę iednę *BielKron* 92v; Iednego wybieraią/ áby przez tho głowy pořtanowienie/ przyczyná Odfzczepieńřtwá zgłádzoná była *KuczKat* 75; *WujJud* 85, 124v, 154; *WujJudConf* 123; *CzechRozm* 153v; *SkarJedn* 68, 71, 112; tys mię wybáwił/ Y nád źiemřkimi narody głową pořtawił. *KochPs* 25; *NiemObr* 47, 104; *ReszPrz* 87; *WujNT* 390, *Eph* 1 *arg*; *SkarKaz*)(2).

»głową przełożyć« [szyk zmienny] (3): *Diar* 69; przełożyli go ludzie (oni) nád łobą głową y kfiążęciem [*posuerunt populus eum super se ducem et principem*] *BudBib Iudic* 11/11; *SiebRozmysł* K3v.

»(u)czynić głową« [szyk zmienny] (16): *KromRozm III* M4v; A vczynińz myę łam głową narodu wyernego *LubPs* E2; *KrowObr* 12, 22; *WujJud* 122v *margin*, 123 [2 r.], L17v; *WujJudConf* 123; *CzechRozm* 60v, 140v, 192; *WujNT* 68, 69, 307, 390 [3 r.].

Wyrażenia: »na(j)wyższa głowa« [szyk 2 : 1] (3) : *KrowObr* 12; *NiemObr* 160; Pambasilia – Panowanie przy iednei nawifzei głowie. *Calep* 749b.

»głowa niewidzialna (a. niewidoma)« [szyk 3 : 3] (6): ácz Pan Chriřtus ieřt głową niewidziálną kořciolá fwego/ iednák przedię chce mieć widomą głowę álbo Pářterzá ná řwiećie *WujJud* 122, 121v, 122 [2 r.]; A tu nie mowi Apořtoł S. o głowie tylo niewidomey: ktorá ieřt Pan y Bog nářz Chryřtus Iezus *SkarJedn* 156, 82.

»głowa pierwsza« (1): iuřz był Anthymá Nikomedyřskiego y Piotrá Alexándryřskiego/ Biřkupy řtráćil: rozumieiac gdy głowy pierwřze zginá/ iřz wiará znimi vpářć miálá *SkarŻyw* 46.

»głowa przedniejsza« = *caput principum* *PolAnt* [szyk 3 : 2] (5): *WujJud* 121v, 122; *BudBib* 1.Par 7/40; *CzechRozm* 52v; Iř Pan Chriřtus ieřt głową przednieyřzą kořciolá Bořego. *WujNT* 669.

»starsza głowa« (4): *SkarJedn* 29, 158; *SkarŻyw* 304; Kłáde to ná Biřkupy y ná řtářze głowy: Niechay to pohámuie ich rozřádek zdrowy. *KlonWor* 47.

»widzia(1)na (a. widoma) głowa« [szyk 17 : 14] (31): *KromRozm III* M2 *margin*; *KuczbKat* 75; že oproc Páná Chriřtuřá/ kthory ieřt duchowną á niewidziálną przednieyřzą głową/ ma Kořciol y głowę widziálną zwierzchnią á ćielefną. *WujJud* 121v, 117, 122 [2 r.], 122v, 124, Mm3v; A to řá Heretykowie ktorzy obojgá nie máią/ ani wiáry/ áni iednořci przy głowie iedney widomey. *SkarJedn* 158, 65, 79, 82, 101, 156; Potrzebá ták owey głowy widziáney/ widziánemu ćiału *NiemObr* 30; przyřłoby przez widziáną głowę/ rozumieć řtářzego Dozorcę we zborze Korintřkim *NiemObr* 47, 29, 30 [3 r.], 43, 44 [2 r.], 46 [2 r.], 47 [3 r.], 48; *ReszPrz* 9.

»wyższa głowa« (1): ná to przyřwaláć co wyřřze głowy vchwalá *GroicPorz* gv.

Szeregi: »biskup i głowa« [szyk 3 : 1] (4): *SeklWyzn* c2v; áby wykorzenił Cálife s Bálđaku/ który ieřt głową y Biřkupem wřzyřkich Sáráćenow. *BielKron* 439; *WujJudConf* 123; *SkarJedn* 339.

»dozorca i głowa« (1): áby on był przednieyřzym międy Apořtoły/ á będąć międy Apořtoły przednieyřzym / iuřz zá tym y to řzłó/ iř nád wřzyřkimi wierzácymi/ zwierzchnim dozorcą/ y głową wřzyřkich wierzácych/ tu ná tym řwiećie będących *NiemObr* 27.

»(ani) fundament, (i, ani, to jest) głowa« [szyk 4 : 3] (7): *NiemObr* 24, 37, 177; že Piotrá miał po łobie vczynić fundámentem/ y głową kořciolá wřzyřkiego. *WujNT* 307, 67, 68, 390.

»głowa albo (a) gospodarz« [szyk 1 : 1] (2): Gdźyeř to/ iřeby go głową álbo gořpodarzem vczynińz? *KromRozm III* M4v, M4v.

»głowa, (a, i, ani) krol« [szyk 6 : 4] (10): *WróbŻołt* ff4v; czyniac czeřć á chwałę głowie řwey á Krolowi řwemu Kriřtuřowi Pánu *LubPs* B6v, P4v; *KrowObr* 46v; *SarnUzn* E7v; *SkarJedn* 57 [2 r.]; *GórnRozm* M3v; zá czym řpólné Sėymy y Rády mieć závády máią pod iednym Królem/ y pod iedną głową. *SarnStat* 1002, 354.

»książę i głowa« = *princeps capitis Vulg, PolAnt; dux et princeps PolAnt; princeps et caput JanStat* [szyk 8 : 6] (14): *Leop Ez* 38/3; Oto inarn z tobą czynić o Gog Książę y głowo Mefech y Tubál. *BibRadz Ez* 39/1; *BudBib Iudic* 11/11; *SkarJedn* 69 [2 r.], D4v; Przetofz tym Doktorem y innymi/ ktore Scholásticos Theologos zowią/ ktorých głowá y iáko książę iest Thomáfz S. bárzo fię Heretykowie brzydzą. *SkarŻyw* 203, 93; *WujNT* 67, 416, 428, 867; *SarnStat* 51, 116.

»mistrz a (i) głowa« (2): *KromRozm III* P5; Gdyż sam Pan náfz/ będąc miŝtrzem á głowá piŝmá wŝytkiego/ nic nie czynił bez woley Oycá ŝwego *RejPos* 70.

»głowa i namiestnik« (2): iedność ciálá tego nie rozdzielnego tárzác będzie ielli w poŝufzeńŝtwie S. pod iedną głowá y namiestnikiem Chryŝtuŝowym rozumu ŝwego nie vkroći *SkarJedn* 156, 65.

»głowa i ociec« (3): *GrzegŚm* 42; ci ŝynowie iego/ głowy (y) oycowie [*capita patrum (marg) principes (-)*] *BudBib* 1.Par 8/10; Bo ŝtworzył iednego ŝamego człowieká/ meżá onego pierwŝzego/ áby był głowá y oycem wŝytkim ŝynom ŝwoim. *SkarKazSej* 690a.

»głowa i opiekun« (1): ábyŝ żonę twoię ktorey cię teras Pan Bog głowá y opiekunem dał/ dobrze y pobożnie rządził *KarnNap* G.

»głowa abo (i) opoka« [szyk 1 : 1] (2): *SkarJedn* 65; iáko przy pierwŝzym poznániu Pan Iezus Piotrá názwáł głowá ábo opoká *SkarŻyw* 596.

»pan, (i, a) głowa« = *caput et superior JanStat* [szyk 16 : 14] (30): *RejPs* 186v; *RejPos* 137; *GrzegŚm* 42; *RejZwierc* 178; *WujJud* 58,122v; Iákoby on sam wŝyŝtkich zgołá wybránych Bożych [...] nie miał być/ głowá y Pánem/ ták żywych iáko y pomárłych *CzechRozm* 24, 60v, 61, 176v [2 r.], 193v; *SkarŻyw* 259 [2 r.]; áż do oŝtátecznego proroká ŝyná ŝwoiego/ ktory iest głowá y Pánem wŝzech Prorokow *CzechEp* 123, 292, 313, 338, 344, 353, [415]; *NiemObr* 97, 104; Ale około iedného ŝpólného Páná y iednéy główy/ tedy ŝie ták ŝami międy ŝobá námówili: Iż iuż tym obiémá Narodóm wiecznémi czáfy ieden Pan ŝpólnie roŝkázowác ma *SarnStat* 1011, 1011, 1020, 1094; *SkarKaz* 83b; *SkarKazSej* 672b; *ZbylPrzyg* A3v.

»papież to jest (jako) głowa« (2): iż bez Papieżá iáko bez głowy żaden práwy Zbor y Synod nigdy nie był *SkarJedn* 212, 161.

»pasterz, (i, a, albo, ani) głowa« [szyk 12 : 11] (23): *KromRozm III* Nv, P6v; *RejPos* 124v; Piotr głowá y Pálterz nád Koŝciołem. *WujJud* 124v marg, 122, 124v [2 r.]; *WujJudConf* 125; *SkarJedn* 22, 42, 58, 63, 79 (9); *SkarŻyw* 168; *CzechEp* [385]; *NiemObr* 48; *WujNT* 69, 390, 669.

»głowa i pierwszy urzędnik« (1): Acz ná wŝytkich fundowány koŝcioł/ [...] ále ofobliwie y pirwey ná Pietrze iáko ná głowie y pierwŝzym vrzędniku *SkarKaz* 606b.

»głowa i (a) przełożony« [szyk 5 : 2] (7): *KromRozm III* N8, O6v; *RejPos* 43; *SkarJedn* 364; iż Piotr był po Chriŝtuŝie głowá y przełożonym wŝytkich Apoŝtołow. *WujNT* 73, 390 [2 r.].

»przodek a głowa« (1): á będąc Cepháfem/ to yeŝt ŝkáłá/ przodek á głowę ápoŝtołŝkyego vrzędu dżyerzał. *KromRozm III* N6.

»głowa a (i) sprawca« [szyk 2 : 1] (3) : we wŝyŝtkyem yákmirz od nyego/ y od głowy á ŝprawce yego Papyieżá ŝmyele ŝye odŝczepya y ine odcyága. *KromRozm I* G4v; *KromRozm III* N4; *SkarJedn* 82.

»głowa i starszy« (4): iż Alexándryŝki y Antyoŝki Pátryárchá do tego czáfu zá głowę ŝwoię y ŝtarŝzego/ nie Cárogrockiego/ ále Rzymŝkiego Papieżá ználi. *SkarJedn* 251, 171, 339; *SkarŻyw* 599.

»głowa, (i) wodz« [szyk 3 : 1] (4): *BibRadz* I 333c *marg*; *WujJud* 123v; Bo bez wodzą y bez głowj prętko owce ząbładzą *SkarJedn* 341; *WujNT* 299.

Wyrażenie przyimkowe: »w głowach« = jako zwierzchnik, na stanowisku zwierzchnika (3): Felátiah/ y Neháriah/ y Huzyel/ fynowie Ifzehiego głowami ich (*marg*) wł. wgłowách (álbo włásniey w głowie) ich/ y my ták mowiemy po polńku. Ci á ci w głowách to iest/ przednieyfy. (-). *BudBib* 1.Par 4/42.

W *przen* (12) : Ktorzy ftą głową párfzywą/ lámi liebie y infze ludzie ná potępienie wietzne wiedziecie *KrowObr* 13, 12v, 185; niż fię ták to Wędźidło bez głowy Chrifotá páná/ y wodzy fłowá Bożego ná świat wypuściło. *CzechEp* 12, *2v.

głowa czego (7): Princeps terrarum populus Romanus, Głowá wńzech ziem. *Mqcz* 322b; á ten lift tedj był zápieczętowan gdyż Adam (ktory był głowá rozumu/ á ktoremu oóbliwie dano przykazanie) iadł *HistRzym* 75v; Duch wilka onego piekielnego Antychryftá [...] wśzelkiew nie ftworności przyczyną iest: iáko pierwfzy Apoftátá y miłtrz wśzytkiew pychy y głowá hárdości *SkarJedn* 19, 359; boć Christus żadnego nie potrzebuie Papy do zboru fwoiego. [...] strzeże fię párfzywey, ciálá wrzodowátęgo głowy złey, fáłfzywey. *CzechEp* [406]; O pláwiączko Sármácka/ Polńkich rzek głowo *RybGęśli* D2 [*idem*] D2v.

Szereg: »głowa i czoło« (1): Wielki rozum kościoła Rzymfkiego/ iáko głowj/ y czoła dofkonáłości Chrześciánfkiew. *SkarJedn* 359.

a. *Prowodyr* (4) : *LibLeg* 11/140v; Lecż oni Bifkupi/ ktorych głową bili [*lege*: byli] Arryanowie/ [...] Athánázęgo [...] potępiłi *SkarŻyw* 389; tákże roftyрки Rułkie/ y odrzucenie ich poczęte/ niemoże być ináčzew záhámowane/ ázby pierwey głowá tego wybijánia s posłufzeńtwa náfzego/ to iest Iaropłká Xiążęciá byłá odcięta *StryjKron* 215.

Wyrażenie przyimkowe: »w głowach« (1): nyekthorzi panowye Samy wglowach *LibLeg* 11/140v.

6. *Jednostka nadrzędna; stolica (miasto, ziemia lub instytucja)* [*nieliczne użycia występujące w kontekstach zawierających również przenośne użycia wyrazów „ciało” i „członek” wiążą się blisko ze znaczeniem podstawowym*] (118) : kościoł fłatańfky [...] nie może być zbawion zadnim obyczaiem/ iefly fię nie przyłączy do głowy prawdziwego kościoła panu chriftułowy y członkam ięgo *SeklKat* Q3; *KromRozm III* N7; KRáiná Northgoieńfka [...]. Thá ma głowę miáfto Nurnberg. *BielKron* 289, 112, 180v, 431; ktorzy fię do kościoła S. Rzymfkiego iáko do głowy fwey od odfzczępieńtwa náwracáli *SkarJedn* 356, 112, 228; My tę ziemię Podláką do iedności nie rozerwánę/ á iáko włafny y prawdziwy członek ku piérwżému á włafnému ciálu á głowie [...] ze wśzytkim y wśzelákim Práwem/ Páńftwem/ y włafnością tę Ziemię Królestwu Polńkiému iáko prawdziwému y włafnému ciálu iéy á głowie/ w fpółeczność/ w część/ w włafność/ y w tytuł Koronny przywracámy *SarnStat* 1038, 1038, 1058 [2 r.], 1059, 1187, 1188 [2 r.].

głowa kogo, czego [= w stosunku do czego: ziemi, ludu, kościoła] [*w tym: z przydawką „wszy(s)tkiego, wszy(s)tkiej, wszej, wszy(s)tkich”*] (31)] (80): w pořzodku Rułi iest miáfto dobrze obronne imieniem Lwow, [...] gdzie iest głowa Rułkiewy ziemie *MiechGlab* 78; *KromRozm III* O2v; iż Piotr święty łobie w Rzymie Stolec obrał/ w mieście tym/ kthore było głowá wśyfthkiewy fwiátá? *KrowObr* 22v; *OrzRozm* Hv; Sámarya byłá głowá dziefiáci narodow Zydowfkich *BielKron* 264v; Perfya/ wielkie fzerokie kroleřthwo/ niegdý głowá wśzytkiewy Azyey *BielKron* 267; Czelniefze miáftá ty fą w they

ziemi/ Kortyná/ Cidon/ Gnofus/ Minois głowá páńftwá *BielKron* 273v; Heydbergá miáfto mocne á obronne/ głowá Woiewodftwá Rińkiego *BielKron* 288; Ieft też tám Hámburg głowá Bifkupftwá Hámburkfkiego. *BielKron* 290v; Wrocław głowá Śląska *BielKron* 291v; Drudzy też byli/ kthore chrywicy zwano/ Páńftwo dźierzeli/ gdzie fie Dniepr y Wolhá poczyna/ tych było Smoleńko głowá. *BielKron* 427, 9, 25v, 104, 125, 142 (44); Stolicá Piotrá S. po wżytkim świećie przełożenítwo máiąc świeći/ y wżytkich kościołow Bożych głowá ieft. *SkarJedn* 120, 105, 120, 138, 151, 167 (16); Oyczyzná iego była Alexándrya Egiptu wżytkiego głowá *SkarŻyw* 388, 318, 321 [2 r.], 536; *StryjKron* 36, 91, 115, 617; *RybGęśli* B3; przenioższy kroleftwo fwe od fámege miáftá Ieruzálem [...] głowy Iudfkiey ziemie/ z ktozey fię było poczęło; aż do Rzymu głowy Pogánow y wżytkiego świátá. *WujNT* 392, 808 [2 r.]; *SarnStat* 1057; *KlonFlis* G.

głowa czego [= *pod jakim względem*] (4): kthoreby Miáfto w ktozey Prowincyey było głównieyfe y przednieyfe/ to ma być głowá Praw innym Miáftheczkom y Wśiam. *GroicPorz* bbv; iż tám ma być głowá duchowieńftwá/ gdzie fię przenioflá głowá świeckiego pánowánia Rzymfkiego *SkarJedn* 174; A iż w Syriiéy była głowá wiáry náłzéy/ támże zrázu pod Syriá zbiáć poczęli. *OrzJan* 27.

głowa czemu (2): *GroicPorz* bbv; iż práwem Bożym kościół Rzymfki innym wżytkim głowá był y wzorem. *SkarJedn* 126.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy miejscowej (1): miáfto ich było główne Wienna nád rzeká Rodanem/ kthore iednák y dziś ieft głowá Delphináftka. *BielKron* 281v.

W charakterystycznych połączeniach: głowa biskupstwa, cesarstwa (2), *chrześcijaństwa* (3), *jedynowładstwa, kapłaństwa, kościołow (kościola)* (9), *krain, krolestwa* (8), *księstwa* (2), *narodow (narodu)* (3), *owczarnie, państwa* (7), *poganow, wojewodstwa, wszy(s)tkiego świata* (7), *ziemie* (13).

Wyrażenie: »głowa widoma« (1): mátkę wżytkiego Chrześciánftwá/ y głowę wydomá owczárnie twoiey/ prześlawná Piotrá twego ftolicę Kościół S. Rzymfki/ rácz podnieść á wyfoce włáwić. *SkarJedn* 151.

Szeregi: »głowa i matka« [szyk 2 : 1] (3): Rzymfki kościół [!] bedąż [!] głowá y mátká kościołow/ ma być bez człónkow y bez corek? *SkarJedn* 249, 105, 249.

»głowa i pan« (1): [Konstantyn Wielki] Rzymu ktery bjł głowá y pánem świátá wżytkiego Sylweftrowi y Papieżom [...] poftąpił *SkarJedn* 172.

»głowa i pani« (1): Alarik [...] Rzym Miáfto głowę y Pániá wżytkiego Swiátá wziął y opánował/ Roku 412. *StryjKron* 36.

»głowa i panowanie« (1): á ná ktorjm że mieyfcu męczeńftwo/ powiáda/ wycierpieli? w mieyfcie Rzymfkim/ ktore ma głowę y pánowánie nád narodámi. *SkarJedn* 91.

»pierwsze (a. główne) miasto i głowa« [szyk 2 : 1] (3): To ieft [...] hárdóć Bifkupow Cárogrockich: ktorzy iłz pierwfe miáfto y głowę páńftwá wżytkiego wchodnego mieli/ pierwzy też być [...] chćieli. *SkarJedn* 190; *SkarŻyw* 536; iż Kijów był y ieft głowá y głównym Miáftem Rułkiéy Ziemi *SarnStat* 1057.

»głowa i przodkowanie« (2): *WujJud* 125v; choćiaż iefzcze tey Rzymfkiey głowy y przodkównia iego nie fłyháć nie było. *WujJudConf* 125v.

»głowa i (albo) stolica (a. stolec)« [szyk 2 : 2] (4): między ktoremi [wyspami] iest ieden zacny Zelándia/ w ktorým wiele miałt poważnych y zamkow známienitych/ y głowá álbo łtolec kroleństwa Duńkiego. *BielKron* 292v; Miásto Kijow [...] záłożył/ gdzie potym była głowá y sławná łtolicá Iedynowładstwa Ruskiego. *StryjKron* 115, 91, 617.

»głowa i zwirzchność« (1): A ná ktorýmże myeyfcu męczeństwo podyęli? Y łam łoby odpowęda: W myeyfcy Rzymy/ w ktorým łyę głowá y zwirzchność narodow náyduye *KromRozm III* O2v.

W przén [czego] (7) : A to ták iżby tám odpoczywáká głowá łwyętobliwołci/ gđzyę byłá głowá zabobonow á gđzyę kłyżęćá pogánow przebywáký/ tábmy kłyżęćá kołcyołow myełłkáký. *KromRozm III* O3; A ták Grekowie/ gđzyę byłá głowá włzytkich náuk/ záwždy mieli dziwnie wymyłłáne bołzki. *BielKron* 98; Rzym názwál Bábiloniá/ pod figurá gđzie pierwey włzytkiego bálwochwálstwa głowá byłá *SkarJedn* 86, 91 [2 r.]; Do czego/ pytam/ co mu ná przekázie? záż mieyłce iákíe łpofobné do woyny? [...] záż ziemiá Węgieřka/ głowá dóbr oyczyłtych korony Polłkię: łkarb téy Rzeczypolítęy: podporá dorocznę żywnołci: gumno Króleństwa tego dawné? *OrzJan* 85.

a. *Siedziba [czyja] (3) :* pirwey Terłá byłá głowá krolow Izráelłkich. *BielKron* 84; Rołtow Zamek y miáłtá głowá Archimedryty/ to iest Arcybłłkupá *BielKron* 433, 264v.

7. *Człowiek jako jednostka przeliczeniowa, osoba; caput, homo, persona Cn (18) :* yze iest ich spifanych bunthu thego przez syedmłet glowamy *MetrKor* 61/224; obliczono káżdego głowę [ostensae sunt genealogiae eorum ... per capita sua] miánowicie według rodu/ pokolenia/ y podług domow oycow ich *BibRadz Num* 1/18; *BielKron* 97; Decimare legionem Od dziełiácy á dziełiácy głowę yednę wyyáć álbo dziełiátá głowę ná łmierć zdáć. *Mącz* 79b; iż rołkazał áby byli popiłáni głowámí łwemi włzyłcy narodowie káżdy w powiece łwoim *RejPos* 18v; Gdy zliczyłsz pogłowia łynow Izráelowych (*marg*) Włáłnie/ gdy podyimiełsz głowę łynow [cum levabis caput filiorum]. (-) *BudBib Ex* 30/11; Zliczćie [...] włzyłki męłzczyzny wedle głow ich [per capita sua]. *BudBib Num* 1/2.

Wyrażenia przyimkowe: »od głowy« (6): bo w zakonie było zákazano/ áby żadne obliczanie niebyło/ iedno áby káżdy człowiek od głowy płácił ieden Syłł pánu. *BibRadz I* 183d *marg*; *BielKron* 245v, 261v; *RejZwierc* 39; *StryjKron* 602 *marg*; Capitatio – Pobor od káżdei głowi. *Calep* 163b.

»z głowy« (2): *RejPos* 18v; Tedy wezmiełsz po piáci Szeklow zgłowy [per caput] *BudBib Num* 3/47.

»na głowę« (1): toć iest chlełb wam dány od Bogá/ zbieraycie po miarce ná káżdá głowę *BielKron* 31.

W przén (1) : A tu łie vcz nędzny człowieczę/ iáko małsz vydż onego okrutnego poborce czártá łpofnołnego/ [...] ktory záwždy popiłuię głowy tych ktorzy łá w połłufzeńłtwie ięgo *RejPos* 19.

8. *Przedmiot o kształcie kulistym lub zbliżonym do kulistego (9) :*

a. *O kapułcie (4) :* Cauliculus, [...] Głowá kápułtna *Murm* 112 [*idem*] *BartBydg* 25; Caules capitati, Kápułtá w głowách. *Mącz* 37d; *SienLek* 48v.

b. *O czosnku (może też 'zqbek') (2) :* Takowem obyczáiem czofnek przyprawuy/ odbierz káżdá głowę z namnieyłzey łkorki/ kładz go do wody wrzáczey *FalZioł IV* 45d; Czofnek ma głowę biáłá/ á ogon żielony. *KochFr* 131.

c. *O cukrze* (2) : rzeżą przy ziemi on rogoz cukrowy/ porzeżą ná członki y tłuką/ potym práfuia iáko oley przez pilni/ wárzą ten łok w naczyniu [...] zliędzie sie/ potym ná głowy tworzą *BielKron* 276v; Cukier wgłowách *SienLek* Xv.

d. *Wypukła część maczugi* (1) : Przez macugę ktora ieft skrzywiona od głowy znamionuemy/ iże wżyfcy krolowie y kfiążetá fwieckie przed nálfą oblicznością będą sie kłaniać. *HistAl* C6.

e. [*Prawdopodobnie kula armatnia*: w bramie tego przygródka [...] 2 włócznie staroświeckie, gławie 2 żelazne *LustrWpol* 66.]

9. *Część wysoko położona* (3) :

a. *Kapitel kolumny* (1) : Epistilium, capitellum, Głowá/ wierfch ná słupie. *Mącz* 424a.

b. *Kroksztyn, tj. wystające na zewnątrz budynku i zwykle ozdobne wykończenie belki stropowej* (1) : Proceres, Paleczne głowy/ gałki álbo kule álbo rogi które z budowania wychodzą. *Mącz* 324a.

c. *Ruchomy zawór upustu w stawie* (1) : A v żłobu niechay będzie Próg ná końcu nie wybity/ to ieft/ v tego kónca/ który obróciłz w Bálztę do Stáwu. Abowiem przed tą Głowá álbo Progiem która będzie zoftáwioná v żłobu/ nie będzie fye moglá wodá z żłobu w Staw wybijać/ ále iuż póydzie żłobem ná dól z ftáwu precz. *Strum* G4v.

10. *Początek* (7) : izali wam z przodku nie powiedziano (*marg*) wł. zgłowy [*a capite (marg) a principio* (—)] (—)? *BudBib Is* 40/21; Co gdyby sie wprzod wżyftko z nimi mowiło y porządnie rozebrało: tożby dopiero zołobná do Pána Iezulá przyftąpić [...]. A ták mniemam żeby y rychley flucháli y fnádniey pozyfkáni być mogli. Ale gdzie sie wprzod od Iezulá Pána pocznie/ tego tám w głowách nie záłożywży: álfci sie ná nim wnetże zgorfzą *CzechRozm* 70; Obrócił fye wfpák ftrumiéń do głowy. *KochPs* 173, 173.

głowa czemu (2) : A wiofny co napilniey bądź pileń/ boć tho głowá wżytkiemu rokowi. *RejZwierc* 108v; Miefiąc ten v was głowá miefiącom [*Mensis iste vobis caput mensium*]/ y pierwżym będzie miedzy miefiącami *BudBib Ex* 12/2.

Szereg: »głowa i początek« (1): o pierwżym to Pfálmie tylko/ rozumieią: ktory głowá y początkiem kfiąg Dawidowych Pfálmow zowá *CzechEp* 159.

11. *Zasadniczy, podstawowy element* (24) : Prawo od Prawdy y też Spráwiedliwość zowá: Prawdá gruntem oboygú Prawdá ieft y głowá. *KlonWor* 66.

głowa czego (6): To ieft głowá/ nálfá á pan nálfz przez vznánie á pokorę nálfę/ ktora ieft głowá wlfytkich cnot ma być znáidowaná *RejPs* 186v; A to ieft głowá wielkiego błędu/ kto ma nádzyeię w innym bofzku ręká wczynionym *BielKron* 98; Głowá słowá twego prawdá [*Principium verbi tui veritas*] *BudBib Ps* 118/160; ALe tego wżytkiego głowá ieft [*caput horum omniurn est*]/ áby práwá były popráwione *ModrzBaz* 96v; Temi fię trzemi rzeczámí w iednym cíele Chryftufowym iednoczem. Iednym Pánem Bogiem y miłtrzem nálfzym/ Iedną fpólná Kátolická wiará/ á iednymi fákramentv/ ktorych Chrzeft ś. głowá ieft y fortá do innych. *SkarJedn* 41; Nawyflzá tych ieft głowá káplánftwo święte/ ná ktorym fą pófpolicie cí/ ktorzy wdziewictwie żyią *SkarŻyw* 457.

Szereg: »głowa i (albo) źródło« (3): Przetoż lepiej ie [*grzechy*] Theologowie głownymi názywaią/ dla tego/ że z nich iáko z głowy y z źródłá iákiego rozliczne wády [...] przyczynę fwoię máią.

LatHar 129; aż tak do głowy/ y prawego źrzodła przydziemy/ to ieft/ do łamego Pána Chrystufa
ReszPrz 30, 103.

a. O kamieniu węgielnym (14) :

Wyrażenie: »głowa węgielna (a, węglowa, a. węglowa), u węgła, węglowego kamienia« = *caput anguli PolAnt, Vulg* [szyk 11 : 1] (7 : 3 : 2): Kamień który za nikczemny policzyli cy którzy budowali/ ten się głową (*marg*) na głowę (-) v węgła s słał *MurzNT Matth* 21/42 [wszystkie przykłady przekład tego samego tekstu] *KrowObr* 14v; *BibRadz Matth* 21/42; *CzechEp* 285 [2 r.], 290; *WujNT Matth* 21/42, *Mar* 12/10, *Luc* 20/17, *Act* 4/11, *1.Petr* 2/7.

Szereg: »węgiel a (abo) głowa« (2): Ilé się greckiego textu dotyczy Tento/ nieściaga się na kamień ale abo nawęgiel abo nagłowę *MurzNT* 98v *marg*; Kámyeń on który byli Pánye wślechmogący/ Zárzucili ná łtronę oni buduyący/ Ten łye im mocnym węglem á prawie głową słał *LubPs* aa3v.

12. Rozdział (2) : Caput lepak ieft słowo łacińskie/ A tak wołałem ie Rozdziałami zwąc/ aczćiby y ná tem nic/ choćbychmy ie z Greki y z Łáćinniki głowami zwáli. *BudBib* c2.

Szereg: »rozdział albo głowa« (1): Ono mnieyśza żem Rozdziały álbo głowy [...] po kraioch znaczył. *BudNT przedm* d3.

13. [Nakrycie głowy: Item thenze nowy brath [...] Napierwey ma okazacz płaszcz kropidlny, [...] kaptur o dwu głowach, suknią niewieszią s falthkami *MetrKor* 129/60v (ekscerpt J. Wiśniewskiego).]

14. Zestawienie w funkcji nazwy botanicznej: »świętego Jana głowa« = *Dracunculus vulgaris Schott.* (Rost) (1) : tego dijablika albo święthego iana głowy żadny człowiek prze iego ołtre kałanie niemoże ielć *FalZioł* I 66a.

15. Zestawienia w funkcji n-loc (20) :

»Kozie Głowy, Kozia Głowa« (6 : 1): przed Godi wkożich głowach 6 gálfi vkradł *LibMal* 1546/109v; Biłkup Krákówki przykupił kniey Kozyegłowy v Kryłzthyná Kozyegłowskiiego *BielKron* 390.

~ Zestawienie (5): *BielKron* 381v; Kryłtyn z Kożiegłów Sądecki *SarnStat* 895; Kryłtyn z Kożiegłowy Sądecki *SarnStat* 958, 991, 1082. ~

a. Tłumaczenia nazw obcych (13) :

Zestawienia: »Biała Głowa« (1): To mieyśce caput album nie ma vrodzáiu żadnego/ bo piasiek włzytko/ przeto zową biała głowá *BielKron* 449v.

»Łysa Głowa« (1): wyłsedł ná ono mieyśce/ kthore zową łylą głowá/ á po Zydowłku Golgothá [*in eum qui dicitur Calvariae, locum, hebraice autem Golgotha*] *Leop Ioann* 19/17.

»Miejsce, Gora Trupich Głow« [szyk 8 : 3] (9 : 2) : *MurzNT Matth* 27/33; Y przyłzedłzy ná mieyśce rzeczone Golgotá (to ieft wyłóżywłzy trupich głow mieyśce) [*in locum dictum Golgotha, qui est dictus Calvariae locus*] Dáli iemu pić ocżet z żołćią zmiefzány. *BudNT Matth* 27/33; Godźieneś P. Iezu Chryłte włelkiey cżći y chwały/ ná Kálwáryiłką trupich głow gorę/ z ciężkim krzyżem/ popędliwie prowadzony. *LatHar* 542, 697, 699, 712, 725; A gdy przyłzli ná mieyśce ktore zowią Trupich głow [*in locum qui vocatur Calvariae*]; tám go vkrzyżowáli *WujNT Luc* 23/33, *Matth* 27/33, *Mar* 15/22, *Ioann* 19/17.

16. n-pers (6) : ftanáł gołzpodá v głowi *LibMal* 1543/67v, 1543/67v [3 r.].

Zestawienia (2): Alye matiff Głowa ostrzekl go *LibMal 1543/67v*; Kryłztow Głowá. *PaprPan Pv. 17. n-pr (6)* : Głowá kárczmá. *KlonFlis Hv marg, Hv.*

Zestawienie: »Ośła Głowá« [*nazwa herbu*] (3): Niechże tey Ośley głowy nie pruchnieią żuchy *WisznTr 2*; Ná Herb Połkozá/ alias Ośla głowá. *SzarzRyt D3v, D3v.*

a. *Tłumaczenie nazwy obcej (1)* :

Zestawienie: »Złote Głowy« (1): tamże Tatarzy gdi mimo Kijow iadą zową thy kościoły *Altymbafana*, to ieft złotimi głowami *MiechGlab 6.*

*** *Bez wystarczającego kontekstu (10)* : *OpecŻyw 39*; *Caput. Hõupt Głowá Murm 49*; *Mymer¹ 21*; ilé zaś żydowskiego [*tekstu się dotyczy*] sktorego łá mniéifze słowa wzięté/ iako się tego i zgrammatiki łatwie domyśliem nieściąga się na głowę/ i nie tak pewnie na co inłzého iako na kamień *MurzNT 98v*; *Mqcz 37b, 48a*; *SkarŻyw 596*; *Calep 163a*; *Cephas* po Syryisku kámien ábo skálá, á po Graecku głowá. *WujNT 307 marg, 307.*

*** *Dubia (3)* : Iłczyby nawage przifłto Snaczby barzo sgłowy wyłto [*prawdopodobnie zam. z kłoby*] *RejKup aa6*; O to łwego Márłzałká prozno maćie winić/ Podobno ma nieborak z głowami [*może: głosami*] co czynić. Ziemię tłucze niewinną/ Kiy nie ieden w trzáłki/ Ogłufzą go ná koniec ty zmiefzáne wrzáłki. *Prot C2v*; Ták twa łáłká/ człowieká/ tu ná świećie zdobi/ A w niwecz gniew obraca/ y ná głowę robi. *GrabowSet Ev.*

Synonimy: **3.** *gardło*; **4.** *wezglowie*; **5.** *gospodarz, pan, przełożony, sprawca, starszy, władca, wodz*; **a.** *herst*; **6.** *stolec, stolica*; **7.** *osoba*; **9.** **a.** *gałka, kapitel, makowica, makowka*; **b.** *gałka*; **10.** *początek*; **12.** *kapitulum, kapituła, kaput, rozdział*; **14.** *diablik, kokorzyk, wężownik.*

Cf **BIAŁA GŁOWA, BOLEGLÓW, CZARNOGLÓW, CZWOROGŁOWY, [DWOGLÓWY], DWOJGŁOWY, GŁOWICA, KRZYWOGŁÓW, SREBROGLÓW, WARTOGŁÓW, WARTOGŁOWY, WIELKOGŁOWA, WIELKOGŁOWY, ŻŁOTOGŁÓW, ŻŁOTOGŁOWY**

KW